

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÜLSÜM CENGİZ' İN ÖYKÜLERİNİN ÇOCUKTA
DOĞA SEVGİSİ VE ÇEVRE BİLİNCİ GELİŞTİRME
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hilal ATEŞ

**İzmir
2012**

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÜLSÜM CENGİZ' İN ÖYKÜLERİNİN ÇOCUKTA
DOĞA SEVGİSİ VE ÇEVRE BİLİNCİ GELİŞTİRME
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hilal ATEŞ

**Danışman
Yrd. Doç Dr. Mehmet AKKAYA**

**İzmir
2012**

YEMİN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Gülsüm Cengiz’in Öykülerinin Çocukta Doğa Sevgisi ve Çevre Bilinci Geliştirme Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım

Hilal ATEŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından T¼rke Eğitimi Anabilim Dalı T¼rke ¼đretmenliđi Programında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd.Doç.Dr.G¼nseli GİRGIN

¼ye : Yrd.Doç.Dr.Mehmet AKKAYA

¼ye : Yrd.Doç.Dr. ¼mer İNCE

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	433601
Yazar Adı / Soyadı	HİLAL ATEŞ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 16594162284
Telefon / Cep Telefonu	2324872095 05053135319
e-Posta	hilal.atess@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Gülsüm Cengiz'in öykülerinin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirme açısından incelenmesi.
Tezin Tercümesi	The examining of Gülsüm Cengiz's stories on child in terms of improving love of nature and environmental consciousness
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	120
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. MEHMET AKKAYA
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

22.06.2012

İmza:

Yazdır

ÖNSÖZ

Çocukların toplumsallaşma, değer, ilgi ve tutum geliştirme sürecinde; aile, okul, öğretmenler, yaşam deneyimlerinin yanı sıra kitle iletişim araçları ve kitaplar önemli rol oynamaktadır. Özellikle okul döneminde okuma yazma öğrenen çocuk, kitaplar sayesinde hem edebiyat zevkini tadar hem de hayatı ve insanları tanıyarak olumlu bir kişilik geliştirir; birtakım insani ve evrensel değerleri kazanır. Etrafındaki insanlara, topluma, doğaya ve tüm canlılara saygı duyan bireyler yetiştirmede yazınsal ürünlerin önemli bir yeri vardır. Dünyanın insanoğlunun evi, insanoğlunusa doğanın bir parçası olduğunu algılayıp etrafındaki tüm canlılara ve doğaya saygı duyan bireyler yetiştirmek için edebiyatın olanaklarından yararlanılabilir.

Çalışmanın amacı; çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi ve çocuk edebiyatı göz önünde bulundurularak Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinin doğa sevgisi ve çevre bilinci kazandırmada rolünün incelenerek ortaya konmasıdır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü olan giriş bölümünde çocuk edebiyatı ile ilgili temel bilgilere değinilmiş, çocuk edebiyatının çocuk eğitimindeki ve gelişimindeki yeri, çocuk kitaplarının taşıması gereken nitelikler, öykü türü ve öykünün eğitsel işlevi, okul çağı çocuğunun özellikleri, çevre eğitimi konuları ele alınmış, Gülsüm Cengiz hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın problem durumu, amacı, önemi ve sınırlılıklar yine bu bölümde yer almaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde çalışmaya kaynaklık eden yayın ve araştırmalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, tez çalışmasının araştırma modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması sürecinde izlenen yol belirtilmiştir.

Bulgu ve yorumların yer aldığı dördüncü bölümde Gülsüm Cengiz'in çocuk öyküleri amaç doğrultusunda incelenmiş, bulgular; hayvanlara ait unsurlar, doğaya ait unsurlar, doğal ve kültürel çevre, çevre sorunları, etkileri ve çözüm yolları gibi başlıklar altında sınıflandırılarak aktarılmıştır.

Beşinci bölümde ise bulgulara dayanarak ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir. Bu bölümde Gülsüm Cengiz'in incelenen çocuk öyküleri doğa sevgisi ve çevre bilinci kazandırma yönünden değerlendirilmekte, sonuçlar doğrultusunda öneriler getirilmektedir. Çalışma kaynakça bölümü ile tamamlanmaktadır.

Başta sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA ve sayın Yrd. Doç. Dr. Nevin AKKAYA olmak üzere eğitim sürecinde bana katkı sağlayan, tez çalışması boyunca yol gösteren ve yardımını esirgemeyen tüm hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Hilal ATEŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii

BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ	1
1.1.1. Çocuk Edebiyatı	1
1.1.1.a. Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri	2
1.1.1.b. Çocuk Edebiyatının Taşınması Gereken Nitelikler.....	4
1.1.1.c. Çocuk ve Yazın – Çocuğa Görelik	5
1.1.1.ç. Çocuk Edebiyatının Amaçları	7
1.1.1.d.Çocuk Kitaplarının Eğitimdeki Yeri	8
1.1.1.e. Çocuk Edebiyatında Öykü.....	11
1.1.1.f. Öykünün Eğitsel İşlevi.....	13
1.1.2. Okul Çağı Çocuğu.....	14
1.1.2.a. Okul Çağı Çocuğunda Bilişsel Gelişim.....	16
1.1.2.b. Okul Çağı Çocuğunda Sosyal Gelişim ve Kişilik Gelişimi	17
1.1.2.c. Okul Çağı Çocuğunda Duygusal Gelişim	18
1.1.2.ç. Okul Çağı Çocuğunun Okuma İlgisi	19
1.1.3. Çevre Eğitimi	22
1.1.4. Gülsüm Cengiz.....	25

1.1.4.a. Sanat Yaşamı ve Eserleri.....	26
1.1.4.b. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Alanındaki Çalışmaları.....	29
1.2. Problem Durumu.....	30
1.3. Amaç ve Önem.....	30
1.4. Problem Cümlesi.....	31
1.5. Alt Problemler.....	31
1.6. Sayıtlar.....	31
1.7. Sınırlılıklar	32
BÖLÜM II	33
2. İLGİLİ ARAŞTIRMA VE YAYINLAR.....	33
2.1. Çocuk Edebiyatıyla İlgili Çalışmalar	33
2.2. Çocuk Öykülerini Konu Alan Çalışmalar	35
2.3. Çocuk Edebiyatı ve Çevre Bilinci Konulu Çalışmalar	36
2.4. Gülsüm Cengiz’i ve Çocuk Kitaplarını konu Alan Çalışmalar.....	37
BÖLÜM III.....	39
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	39
3.1. Araştırma Modeli.....	39
3.2. Evren ve Örneklem	39
3.3. Veri Toplama Araçları	40
3.4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	40
BÖLÜM IV	41
4. BULGULAR VE YORUMLAR	41
4.1. Ormanlar, Ağaç Türleri ve Bitki Türleriyle İlgili Unsurlar	42

4.2. Hayvanlarla İlgili Unsurlar	49
4.3. Doğa Olaylarıyla İlgili Unsurlar	66
4.4. Tarihi ve Kültürel Çevreyle İlgili Unsurlar.....	67
4.5. Eserlerde Çevre Sorunları, Bunların Etkileri ve Çözüm Yolları.....	69
4.5.a. Çevre Kirliliği.....	70
4.5.b. Hava Kirliliği.....	73
4.5.c. Su - Deniz Kirliliği	80
4.5.ç. Toprak Kirliliği	96
4.5.d. Gürültü Kirliliği	99
4.5.e. Radyoaktif Kirlenme	101
4.5.f. Uzay Kirliliği	101
4.5.g. Ormanların Yok Edilmesi ve Çarpık Kentleşme.....	102
4.5.ğ. Doğal Kaynakların Tükenmesi	107
BÖLÜM V.....	111
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	111
5.1. Sonuçlar	111
5.2. Tartışma ve Öneriler	115
KAYNAKÇA	117
A. Araştırmaya Konu Olan Eserler	117
B. Araştırmada Yararlanılan Diğer Eserler	118

ÖZET

Aile ile başlayıp okul ile devam eden eğitim sürecinde çocuk edebiyatının da önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Çocuklar için oluşturulan yazınsal ürünler, çocuğun gelişimine katkı sağlarken duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirerek çocuklara yaşamı boyunca rehberlik edecek değer yargıları ve davranışlar kazandırmaya hizmet eder.

Okul öncesi dönemde masallar aracılığıyla kitaplarla ve edebiyatla buluşan çocuk okul çağında öyküye ilgi duymaya başlar ve öyküler aracılığıyla hayatı tanır, neden- sonuç ilişkileri kurarak, karşılaşılabileceği problemleri ve çözüm yollarını fark eder. Bu süreçte öyküler, toplumsal ilkeleri ve değerleri benimsetmede etkilidir.

Çocuklara küçük yaşlardan itibaren benimsetilmesi gereken değerlerden biri de doğa sevgisi ve çevre bilincidir; çünkü çevre bozulması doğadaki tüm canlıları ve insanlığı önemli ölçüde etkileyen günümüzün en ciddi sorunlarından biri haline gelmiştir. Bunun için de çocuklara; doğanın canlı- cansız unsurlarının özelliklerini, bunlar arasındaki ilişkileri ve sonuçlarını, doğanın bir gizli dengesi olduğunu, doğanın bize ait olmadığını, bizim yalnızca doğanın bir parçası olduğumuzu, doğaya bağımlı ve muhtaç olduğumuzu, tüm canlıları birbirine bağımlı olduğunu, doğal kaynakların karşılıksız sunulan nimetler olmadığını ve tükenebileceğini; kentleşme, sanayileşme ve tüketimin ekolojik sorunlara yol açtığını ve bu sorunların ancak insanlar tarafından önlenip çözümlenebileceğini kavratmak yararlı olacaktır.

Bu çalışmada, çocuklar için masal, öykü, tiyatro gibi pek çok türde eser veren Gülsüm Cengiz'in çocuk öyküleri, doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirme açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirmede etkili olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk edebiyatı, öykü, çocuk gelişimi, doğa sevgisi, çevre bilinci, Gülsüm Cengiz.

ABSTRACT

It is certainly known that children's literature has also an important place in education process which starts with family then continues with school. Written works for children both utilize children's growth and provide value judgment and good manners that will guide them all life long by enriching their feelings and ideas.

In preschool period, children, who meet books and literature by means of tales, begin to like stories in school period. With the help of these stories, they get to know the life and recognize possible problems and their solutions owing to cause and effect relation. Stories are very effective for children to internalize social principles and values.

Love of nature and environmental consciousness are the most necessary values that children should internalize when they are very young because destruction of nature, affecting all living beings and humans, becomes one of the most serious problems nowadays. That's why we should make children comprehend that the features of nature's living or lifeless elements, the bonds and results between them, nature has a secret balance, nature doesn't belong to us and we are just a part of nature, we need and depend on nature. Moreover children should know that all living beings are linked to each other, natural resources might end one day, urbanization, industrialization and consumption cause ecological problems and these problems are prevented and solved only by humans.

In my work, children's stories of Gülsüm Cengiz, who has created many tales, stories and stage plays for children, are examined and evaluated according to improving love of nature and environmental consciousness. The children's stories of Gülsüm Cengiz are thought to be effective for developing love of nature and environmental consciousness in childhood.

Key words: Children's literature – Story – Children's growth – Love of nature - Environmental consciousness – Gülsüm Cengiz

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

1.1.1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatının tanımı, farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever,2002:7).

Yapılan açıklamalardan “çocuk edebiyatı” deyimiyle 2- 14 yaşları arasındaki kimselerin ihtiyacını karşılayan bir edebiyat alanının anlatılmak istendiği açıkça görülür. Gerçekten “ çocuk edebiyatı” deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine hitap eden sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar (Oğuzkan, 1977:12).

Çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan insan yavrusunun düşünce, duygu ve hayâllerini söz ya da yazı ile güzel ve etkili biçimde işleme sanatıdır. Bu bakımdan masal, öykü, roman, anı özgeçmiş, gezi yazıları, bilim ve doğa olaylarını anlatan yazılarla şiirler çocuk edebiyatının kapsamına girer (Yardımcı ve Tuncer: 2002:9).

Sonuç olarak çocuk edebiyatı; çocukluk çağındaki kimselerin gelişim düzeylerine uygun, onların ilgi ve beklentilerine cevap verebilen; masal, öykü, roman, anı gibi çeşitli türlerdeki yazınsal ürünlerin genel adıdır denebilir.

Şirin'in (2000: 10), çocuk edebiyatının ne olmadığını vurguladığı; “ Çocuk edebiyatı çocuklara çocukluğu ya da çocuğu anlatan bir edebiyat değildir. Böyle bir edebiyat kendini sınırlandırır. Çocuk, her şeyden önce iyi, nitelikli çocuk kitaplarından ve yazarından, kendisini çocukluğundan çıkarmasını ve kendi dünyasına götürmesini bekler. Çocuğa çocuk olduğunu hatırlatan, onu küçümseyen bir edebiyat çocuk dünyasını yansıtamaz. Bu tür edebiyatı basit ve çocukça bulabilir. Çocuk, yalnızca kendisi için yazılanları okumakla yetinmez. Yetişkinlerin okuduğu kitaplara da yönelebilir. Çocuk edebiyatı alanı bu yönüyle daha da genişliyor. “ şeklindeki açıklamasının, çocuk edebiyatının yanlış anlaşılmasının önüne geçeceği ve bu alanın kapsamının genişliğini göstereceği kanısındayız.

Alangu (1965: 5), çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları konusunun ülkemizde ancak Meşrutiyet'ten sonra batılı eğitim anlayışının öğretmen okullarına girmesiyle kendini duyurduğunu belirtir.

O dönemden bu yana önemi gittikçe daha iyi anlaşılan ve pek çok çalışmaya da konu olan çocuk edebiyatının önemini yitirmeyeceğini Oğuzkan (1977: 14) şu şekilde ifade etmiştir:

Çocukların edebiyat eserlerinden vazgeçebileceklerini düşünmek ve çağımızın endüstriyel ve teknolojik gelişmeleri önünde kitaba karşı ilgilerinin azalacağına ilişkin görüşler ileri sürmek herhalde doğru değildir. Normal bir büyüme ve gelişme gösteren çocuğun tabii ihtiyaçları yanında birtakım ruhsal ihtiyaçları da vardır ki bunlar öz bakımından hiç değişmeden sürüp gidecektir. Bu ihtiyaçları karşılamada sözlü ve yazılı eserlerin payı büyük olacaktır.

1.1.1.a. Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri

Sever (2002: 66-157), çocuk edebiyatının temel öğelerini; karakter, konu, ileti, dil- anlatım ve resim şeklinde sıralamaktadır. Bu çalışma ile ilgisinden dolayı burada yalnızca; karakter, konu ve ileti unsurlarını ele alacağız.

Sever (2002: 66), yapıtlarda olayı sürükleyen, yaşayan en önemli kişiye ya da anlatılanlarla doğrudan ilgili olan, anlatımı yönlendiren kişiye “baş kişi”, “temel kişi” ya da “baş kahraman” dendiğini belirtir ve kahramanın, okurda öykü kahramanı aracılığıyla duyuşsal ve bilişsel boyutlu kültürel bir alt yapı oluşturduğunu vurgular.

Sever (2002: 66-67), çocuk okurun okuduğu ya da dinlediği bir öykü kahramanı ile etkileşim içine girerek, kahramana öykünüp onunla özdeşim kurarak yeni yaşam deneyimleri kazanacağını belirtir ve okurun kahraman gibi duyma, düşünme ve hareket etme isteği kazanabileceğine işaret eder. Bu yüzden çocuk kitaplarında iyi geliştirilmiş, kişilik özellikleriyle gerçeklik duygusu uyandıran, okurda kahramanla tanışma isteği yoğunlaştıran kitapların okuma kültürü edinme sürecinde önemli etkisi olduğu görüşünü belirtir. Bir yazar, karakteri; davranışları ve eylemleriyle, konuşmalarıyla, fiziksel özellikleriyle, diğer karakterlerin yorumuyla ve yazarın yorumuyla geliştirebilir.

Çocuk edebiyatı öğelerinden bir diğeri de konudur. Konu, üzerinde söz söylenen şeydir, yani yazılan eserin ne ile ilgili olduğudur. Çocuk kitaplarında ele alınacak konuların da bazı temel özellikleri taşınması gerekmektedir. Konu, çocukların bireysel ilgi ve gereksinmelerine yanıt vermeli ve çocukların yüreklerinde, belleklerinde; sevgi, dostluk, barış gibi değerlerin gelişmesine katkı sağlamalıdır (Sever, 2002: 110).

Çocuk edebiyatı ürünlerinde çatışmaların gerilim oluşturmada ve okurun merak duygusunu canlı tutma işlevini yerine getiren çatışmalar Sever (2002: 117) tarafından dört grupta toplanmıştır:

- “Kişi-kişi çatışması
- Kişinin kendisiyle olan çatışması
- Kişi- doğa çatışması
- Kişi- toplum çatışması”

Çocuk edebiyatının temel öğelerinden biri olan “ileti”, bir metindeki ana düşünce yani okuyucuya verilmek istenen mesaj ya da düşüncedir. Edebiyatta ileti, yazarın oluşturmak istediği duygu ve düşünce ortaklığıdır (Sever, 2002: 130).

Öğretme amacıyla hazırlanan bir çocuk kitabında temel amaç, çocuklara, öncelikle bilgi aktarmak, onların doğrudan bilgilenmelerini sağlamaktır. Yazınsal nitelikli bir kitabın amacı ise, çocukların sezme, duyma, düşünme yetilerini geliştirmek, onlara insana özgü duyarlıklar kazandırmaktır. Bu nedenle, her iki

metin, iletileri aktarış biçimleri bakımından birbirinden farklılık gösterir (Sever: 2002: 130).

Çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili olmaması nedeniyle dil- anlatım ile resim unsurlarına değinilmemiştir.

1.1.1.b. Çocuk Edebiyatının Taşması Gereken Nitelikler

Çocuk kitaplarının; çocukların okuma sevgisi ve kitap okuma alışkanlığı kazandırma, kişilik gelişimine ve yaşam tecrübesine katkı sağlama, duyuşsal ve bilişsel gelişimi destekleme gibi işlevleri göz önünde bulundurulduğunda, çocuk üzerinde ne kadar etkili olduğu da anlaşılır. Çocuk kitapları, okur üzerinde önemli katkılar yaratacağı gibi, özensiz ve bilinçsizce hazırlanmış bir kitabın aynı ölçüde zararlı olabileceğı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden çocuk kitaplarının taşması gereken özellikler tartışılmalı konular arasında olmuştur.

Kıbrıs (2006: 24-28), çocuk kitaplarının taşması gereken özellikleri dış yapıyla (biçimle) ilgili özellikler ve iç yapıyla (içerikle) ilgili özellikler olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Kıbrıs'ın iç yapıyla (içerik) ilgili düşünceleri şöyle özetlenebilir:

Kitabın vermek istediğı ana düşünce ve ana duygu net olmalıdır; aile, ulus doğa, yaşam sevgisi, özveri, dayanışma, çalışkanlık, sorumluluk gibi temalar ile Atatürkçülük, demokrasi gibi temalara yer verilebilir; çocuktan beklenebilecek davranışları desteklemeli, hitap edilen yaş grubunun ilgileri göz önünde bulundurulmalı, giriş-gelişme- sonuç planına uygun olmalı, açık, anlaşılır ve yalın bir dil kullanılmalıdır.

Oğuzkan da (1977: 307-309) çocuk kitaplarının biçimsel ve muhteva bakımından bazı özellikleri taşması gerektiğini belirtmiştir. Oğuzkan'ın bir çocuk kitabının taşması gereken içeriksel özellikleriyle ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Tema net olmalı, aile, ulus, tabiat ve yaşama sevgisi aşılmalı, saygı, dürüstlük gibi olumlu toplumsal ve kişisel özellikler kazandırmalı, milli ve ulusal değerlere bağlı olmalı, Atatürk devrimlerinin sürdürülmesini sağlamalı ve demokratik toplumsal yaşayışa ait ilkeleri benimsetmelidir. Konu ise eğlendirici, dinlendirici, düşündürücü ve sağlam geçerli inançlar aşılardan türden olmalıdır. Kahramanlar gerçek ya da gerçeğe yakın olmalıdır. Az sayıda kahraman bulunmalıdır. Plan iyi yapılmalı, olaylar, durumlar, düşünce ve duygular arasında uyumlu bir ilişki sağlamalıdır. Plan çocuğun düzeyine uygun basitlikte olmalıdır. Kısa bir giriş bölümü, etrikalı bir gelişme bölümü ile beklenmedik bir çözüm yer almalıdır.

Aytaş ve Yalçın (2003: 50-51) ise çocuk kitaplarının hazırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken eğitim ilkelerine eğilmişler, bu konuda düşüncelerini belirtmişlerdir. Aytaş ve Yalçın'ın vurguladığı ilkeler şu şekilde özetlenebilir:

Çocuk kitapları çocuklara ülkeyi, dünyayı sevmeyi öğretmenli, umut ve yaşama sevinci duyguları kazandırmalı, üretme becerisini ve paylaşma isteğini geliştirmeli, çocuğun girişimci ve katılımcı olmasına katkı sağlamalıdır.

1.1.1.c. Çocuk ve Yazın - Çocuğa Görelilik

“Çocuklar için yazmak ilkin “çocuk bilinci”ni gerekli kılar. Çocuk bilinci gelişmeksizin çocuk için yazmak mümkün değildir. Çocuk edebiyatının temelini bu bilinç oluşturur.” (Alver, 2005: 307).

Dolayısıyla çocuk bilincine sahip olmayan yazın ürünlerinin çocuğa ulaşabilmesi mümkün değildir.

Çocuk edebiyatının ilkelerinden biri de çocuğa göreliktir. Sever (2002: 7)'in; “Çocuğa görelik onun ilgilerini, gereksinimlerini, dil evrenini göz önünde tutmayı, hazırlanacak okuma metnini bunlarla örtüştürmeyi zorlar. Çocuksuluksa tam tersine dilin acemice kullanımı, daha doğrusu anlatımda illiklidir. “ şeklindeki ifadesinden de anlaşılacağı üzere çocuğa görelik ilgi, gereksinim, dil yönünden çocuğun düzeyine uygun olma ve onun dünyasına seslenebilme şeklinde yorumlanabilir.

Ancak çocuğa görelilik ile çocuksuluk karıştırılmaması gereken iki unsurdur. Çocuksuluk istendik bir durum değildir çocuk yazınında.

Bir çocuk kitabında çocuğa görelilik yönünden beklenenler Sever (2002:9), tarafından şu şekilde ifade edilir:

Çocuk kitaplarında, sanatçının sözle, çizgiyle aktardığı iletiler, çocuğun duygu ve düşüncelerini devindirebilmeli; yeğlenen biçemle, çocuklara değişik duyuların yaşamı algılamadaki etkisi duyumsatılmalıdır. Başka bir söyleyişle, sıcaktan bunalan, susuzluktan dudakları çatlayan bir insan için şırl şırl akan buz gibi suyun, soğuktan tir tir titreyen bir insan için gürül gürül yanan bir sobanın önemi, duyuları da işleterek çocuklara kavratılmalıdır.

Nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerinde, sözcükler ve çizgiler, ustaların elinde çocuğun yaşamını bütünleyen bir araca dönüşür. İnsanın günlük yaşamında sesiyle, jest ve mimikleriyle, bedensel hareketleriyle yansıttığı sevinç, korku, öfke; nitelikli yazınsal ürünlerde sözcük ve çizgilerle yaşam bulur. İnsanın herhangi bir yaşam durumundaki duyguları, kitap sayfalarında görünür kılınır. Çocuğun karşısında duygusuyla, düşüncesiyle insan gerçeği çıkarılır.

Çocuklar doğası gereği oynamak, eğlenmek, yeni şeyler öğrenmek ister.(Sever, 2002: 12) Bir çocuk kitabı da çocuğun bu ihtiyaçlarını karşılamalı, eğlenceyi ve öğrenmeyi birlikte sağlayabilmelidir.

Çocuk kitapları bir düşünce savunma, nasihat verme ya da kurallar koyma alanı değildir. Doğrudan mesaj vermek yerine sezdirimlerde bulunmak, çocuğu düşündürmek, özendirme yoluyla tutum ve değer kazandırılmalıdır.

Çocuk kitaplarında, yazar, kural ya da kurallar koymaktan, yaptırımcı yargılar oluşturmaktan çok, özellikle, çocukların gelişim özelliklerini de göz önünde bulundurarak onlara neden- sonuç ilişkisiyle anlamlandırabilecekleri yaşam durumları sunulmalıdır. Çocuklara, “Doğayı sev, çevreyi koru.”, “Büyüklerine saygılı ol.”, “Derslerine çok çalış.”, “Arkadaşlarıyla iyi geçin.”, “Sağlığını koru.”, “Gıysilerini kirletme.”, “Tutumlu ol.” gibi, sayılarını çoğaltabileceğimiz emir ve kurallar bileşkesine oturan tümcelerle seslenilmemelidir. Kitaplarda, bu nitelikli yargıların yinelendikçe özelliğini yitireceği ve çocukların neden-sonuç ilişkisiyle düşünmelerinin önünde de engel oluşturabileceği hiç unutulmamalıdır. Çocuk kitaplarında yeğlenen bu yaklaşımın, çocukları okuma eyleminden uzaklaştırabileceği de bilinmelidir (Sever, 2002: 13).

Kısacası anlatılanlar çocuğun zihninde sorular oluşturmalı, çocuğu düşündürmeli, verilmek istenen ileti kurgunun içinde verilmelidir.

Sever'in (2002: 21) çocuk gerçekliği ile ilgili görüşleri şöyledir:

Çocuğa göre yapıtlar vermek isteyen her sanatçı, kendisini anlatmak, anlatılacak olanı ve onu nasıl anlatacağını bulmak için öncelikle çocuk gerçekliğine inanmalı; böyle bir gerçeklik adına yazmanın büyük bir sorumluluğu olduğunu duymalıdır. Sanatçının amacı, sözcükleri, çocuğa göre, onun ilgi ve gereksinmelerini de kuşatan bir anlayışla kullanabilmek, onu okumaya kışkırtabilmek; okuma eyleminden sonra çocuğun yüreğinde ve belleğinde insanca duyarlıklar ve düşünceler oluşturabilmek olmalıdır. Sanatçı dil çizginin anlatım gücüyle çocuğa sesini duyurabilmeli; duygu ve düşüncelerini paylaşmaya dönük alçakgönüllülüğünü de çocuklara da yansıtabilmelidir. Çocuk, okuma eyleminde, yazarın- çizerin kendine yukarıdan bakmadığını fark edebilmeli, sanatçıyla içten bir iletişime girmeye gönüllü olabilmelidir. Kendisinin çok şey bildiğini varsayarak çocuğu yalnızca bir denek olarak gören bir anlayışın çocuklarla yazınsal bir iletişime girmesi olanaksızdır. Çocuk kitaplarında, her şeyi bilenden çok, birçok şeyi öğrenmeye çalışan araştırmacı bir kişiliğin içtenliği sözcüklere ve çizgilere yansımalıdır.

Çocuklar için yazılan eserler anlatım ve kurgu bakımından çocuğun düzeyine uygun bir sadelikte olmalıdır. Çocukların eseri anlamasını zorlaştıracak karmaşık kurgular, pek çok karakterin bulunduğu ve olayların iç içe geçtiği anlatımlar çocuğu okumaktan soğutacaktır.

Deneyimleri sınırlı olduğundan, yetişkinlerin anlamlandırabileceği düşünce karmaşıklığını anlamayabilirler. Öyküler çocuklara doğrudan anlatılmalı; anlatımda daha az konu dışı sapmalar olmalı, karakterler ve eylemler ya da karakterlerin kendi arasındaki ilişkiler daha açık anlatılmalıdır Bunun için de yazınsal türlerin en özgün ürünlerine gereksinim vardır (Sever, 2002: 22).

1.1.1.ç. Çocuk Edebiyatının Amaçları

Eğitimciler, çocuk edebiyatının çeşitli amaçlara hizmet etmesi ve birtakım işlevleri yerine getirmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Zengin'in (2002: 41) çocuk kitaplarının gerçekleştirilmesi gereken hedefler konusundaki düşünceleri şu şekilde özetlenebilir; çocuğun güven duygusu, başarıma, ait olma, sevme, sevilme, oyun, estetik duygusu vb. ruhsal ihtiyaçlarını karşılamalı, değişik yaş gruplarının ilgi alanlarına hitap edebilmeli, çocuğun zihinsel ve algısal

gelişimini desteklemeli, sosyal ve duygusal gelişimini göz önünde bulundurmalı, çeşitli konu ve kavramları yansıtmalı, çocuğa kitap sevgisi aşılamalı, edebi zevk ve estetik değer kazandırmalı, günlük yaşantını gerçekleri konusunda bilgilendirmeli, olumlu kişilik gelişimine katkı sağlamalı, yaratıcılığı uyandırmalı, dinleme yeteneğini geliştirmeli, kitabın eğlence ve bilgi kaynağı olduğunu kavratmalı, çeşitli edebi türleri iyi örneklerle çocuğa tanıtmalı, okulda uygulanan eğitim programını desteklemeli, çocuğu kendine ve topluma yabancılaştırmamalı, denemeci, araştırmacı, eleştirel gözle bakabilen, özgür düşününceye sahip bireyler yetiştirmeye katkı sağlamalı.

Sever de (2002: 10) çocuk edebiyatının zamanla okuma kültürü kazandıran bir sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ifade eder. Çocuk gerçekliğine vurgu yapan Sever, çocuğun dünyasını sıradanlaştıran, kuru ve çocuksu bir anlatım ile öğreticilik yönü ağır basan kitapların çocukla kitap arasındaki ilişkiyi zayıflatacağını ifade etmiştir.

1.1.1.d. Çocuk Kitaplarının Eğitimdeki Yeri

Kavcar (1982: 2-4), edebiyatla eğitimin ilişkisine değinerek edebiyatın eğitim için kullanılacağını ya da eğitimde edebiyattan yararlanılması gerektiğini vurgular. Kavcar'a göre; insanın yaratıcı gücünden doğan edebiyat insan ve insan topluluklarıyla uğraşması bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiye, Mevlâna'nın Mesnevisi gibi yapıtları da örnek göstererek edebiyatın geçmişte de eğitim amaçlı kullanıldığına dikkat çeker. "Edebiyat toplumsal bir kurumdur ve toplumun yapısındaki değişime bağlı olarak değişir. Toplumdan ve toplum düzeninden etkilendiği gibi, toplumu da etkiler. Çünkü edebiyat ürünleri yalnızca yaşamı tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamı biçimlendirir. Böylece okuyucuları, dolayısıyla da toplumu etkiler." ifadesi ile edebiyatın bireyi ve toplumu biçimlendirmedeki etkisine vurgu yapar.

Yazarın, kişilik gelişimi ile edebiyat arasında kurduğu bağ şu ifadelerinde açıklanmıştır:

Bugün eğitimde en çok geçen terim kişiliktir. Kişilik gelişmesi, her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni şartlara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir hayat ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat bu bilinci uyandırmaya yarayan araçların başında gelir. Çünkü edebiyat, çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu ve yaptığı her şeyi en zengin ve etkili bir biçimde ortaya koyan bir sanattır. Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. Bir insan ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğü kazanır. Tek bir roman okumak bile, bize insanların karakter yapısı, sosyal durumu, duygu ve düşünce bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeye yeter.... (Kavcar, 1982: 3-4).

Edebiyat insanı ve çevresini tanıtır, kendisiyle, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarını yansıtır, bu yolla yaşantımızı zenginleştirir, insan, yurt, yaşama ve doğa sevgisi gibi sevgilerle, iyilik, dostluk, hoşgörü, dayanışma, çalışkanlık, dürüstlük gibi duyguları geliştirip pekiştirir (Kavcar, 1982: 6).

“Kısacası edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.” (Kavcar, 1982: 7)

Çocuk kitapları, eğitimde önemli bir yere sahiptir. Çocuğun kişilik gelişimi, toplumsal gelişimi, değer kazanımı, olumlu duygu ve davranışlar geliştirip bilinçli bir birey olması için çocuk edebiyatından faydalanılmalıdır.

Çocuk kitapları, çocuğun gelişim sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yeri çeşitli gelişim alanları yönünden incelenebilir.

Sever (2002: 26-64), çocuk kitaplarını; çocuğun dil gelişimine etkisi, bilişsel gelişimine etkisi, kişilik gelişimine etkisi, toplumsal gelişime etkisi başlıkları altında incelemektedir.

Kişilik gelişimi, kişinin karşılaşılan sorunlara uygun çözümler üretme, duygularını uygun biçimde gösterme, toplumsal çevreye uyum sağlama gibi değişim ve gelişim sürecidir (Sever, 1992: 48).

Çocuk ilk çocukluktan itibaren çevreyle etkileşimi ve yaşantıları yoluyla insanları ve hayatı tanır, birtakım değerler oluşturur. Kitaplar, çocuğun yaşadığı bu süreçte bazı toplumsal değerleri ve bireysel sorumlulukları kavramada çocuğa yardımcı olur.

Kişilik gelişimi açısından ilköğretimin ilk dönemleri (6-8 yaş) için çeşitli türlerdeki nitelikli kitapların yanında paylaşım ve işbirliğinin önemini sezdiren grup çalışmalarında bireysel sorumluluğun önemini yansıtan kitaplar sunulmalıdır (Sever, 2002: 55).

Çocuk kitapları, çocuğun toplumsal değerleri, doğru ve yanlış kabul edilen davranışları kazanmasında da etkilidir.

Masal, öykü, roman gibi yaratılardaki kahramanların çevreyle doğayla ve toplumla yaşadıkları çatışmalar, toplumun benimsenen ya da karşı çıkılan değerlerini sezdirir. Böylece okur, toplumun onayladığı ve onaylamadığı değer ve davranışları sezer (Sever, 2002: 56).

Toplumsal gelişimi ile ilgili olarak ilköğretimin ilk yılları (6-8 yaş) için önerilenler şöyle özetlenebilir:

Aile bağlarını güçlendirici, kendini güvende hissetmesini sağlayıcı anlatılar sunulmalı. İnsanların farklı karakter yapılarında olup farklı tutum ve davranışlar sergileyebileceklerini sezdiren yapıtlar sunulmalıdır (Sever, 2002: 61).

İlköğretimin ortaları (8-10 yaş) için öneriler şöyle özetlenebilir:

Yaşamı ve insanı tanıtan, yaşam deneyimlerini zenginleştirecek yapıtlar sunulmalı. Bu dönemdeki çocuklar, akranlarının serüvenlerine ortak olmak istediğinden, çocuk kahramanlarla buluşturmak yerinde görünmektedir (Sever, 2002: 62).

Yaşla birlikte çocuğun gelişim ihtiyaçları da değişir. Sever (2002: 55) ilköğretimin sonları (10-12 yaş) için karar verme, değerlendirme, eleştirme ve iç denetimi geliştirme gibi davranışların önemini sezdiren, yaşamın değişik güzelliklerini yansıtan yapıtlar önermektedir.

Konu ile ilgili ilköğretimin sonları (10-12) yaş için öneriler ise kısaca şöyle ifade edilebilir:

Bu dönemde çocuklara edebiyatın ilgi alanına giren her konunun sanatçı bakış açısıyla sunulması uygundur. Çocukların beklenti ve ilgilerine göre kitaplar seçilip çocuk farklı edebi türlerle karşılaştırılmalıdır (Sever, 2002: 62).

Çocuğun kitaplar sayesinde elde edeceği kazanımlar; toplumsal kuralları kavrama, kitap kahramanlarıyla özdeşim kurarak olumlu duygular kazanma, olumsuz duygulardan arınma, insanları ve çevreyi tanıtmaya, karşılaşılabilecek sorunlara çözüm üretebilme, karar verme yeteneğini geliştirme, kendini tanıma, farklı coğrafyalar ve kültürler hakkında bilgi sahibi olma şeklinde özetlenebilir. Aynı zamanda kitap çocuğun yalnızlığını gideren bir arkadaşdır (Sever, 2002: 63-64). Çocuk kitaplarının çocuğun eğitimine katkısı küçümsenemeyecek boyuttadır.

1.1.1.e. Çocuk Edebiyatında Öykü

Özdemir (1981: 184-195), öykü ile ilgili; “ Olmuş ya da olması mümkün olayları anlatan kısa oylumlu yazılar”, “İnsan yaşamından gerçeğe uygun kesitler sunan, bunun yere, zamana bağlayarak yapan yazı türü”,” Olayları ve kişileri tek yönüyle ele alıp anlatan yazılar” gibi tanımlar aktarmakla birlikte kesin bir tanıma ulaşamayacağımızı belirtmiş, öyküyü oluşturan öğeleri olay- durum, kişi- karakter, ileti- anlatı yöntemi şeklinde belirleyerek öykü türlerinin olay öyküsü ve durum (kesit öyküsü) şeklinde gruplandırmıştır.

Çocukların okuma zevki ve yaşam deneyimi kazandığı, zevkle okuduğu hikâyeler konusuna göre çeşitli gruplar altında incelenebilir. Çocuk hikâye ve romanlarının çeşitleri şunlardır:

Yakın çevre ile ilgili hikâye ve romanlar; aile, okul, mahalle gibi yakın çevre ile ve bu çevrede yaşayan insanların hikâyeleri çocukların hoşuna gider.

Hayvan hikâye ve romanları, hayvanların hayatını incelemelere dayanarak öykü ve roman çerçevesinde inceler. Hayvanların beslenme, çoğalma, yaşayışıyla

ilgili ayrıntıları sıkmadan anlatan kahramanı hayvan olan bu öyküleri okumak çocuklara keyif verir.

Mizahi hikâye ve romanlar hayali ya da gerçekçi olayları şaka ve takılmalarla süsleyip anlatan güldürücü eserlerdir. Gülmek, eğlenmek ve hoş vakit geçirme ihtiyacına hitap ettiğinden çocuklar tarafından keyifle okunur.

Macera hikâye ve romanları ise çocukların her yaşta merakla okudukları, onların hareket ve heyecan ihtiyacını gideren eserlerdir. Deniz hayatı, korsanlık, kamp hayatı gibi konuları ele alan eserler zevkle okunur.

Duygusal hikâye ve romanlar ise çocukların duygularına hitap eden duygusal konulara ağırlık verir. Sevgi, acıma, kızgınlık gibi duyguları uyandıran, duygulu bir dille yazılan bu türden eserlere özellikler kız çocukları ilgi duyar.

Tarihi hikâye ve romanlar, tarihi olaylara dayanarak ortaya çıkarılmış eserlerdir. Çocuklarda ulus ve yurt sevgisi geliştirme, tarihi olay ya da kişilerin daha yakından tanınmasını sağlar.

Gezi hikâye ve romanları çeşitli ülke ve kentlerin güzelliklerini farklı insan kültürlerini hikâye ve roman çerçevesinde anlatan eserlerdir. Çocukların merak duygusuna hitap ederek zevk ve heyecanla okunurlar (Oğuzkan, 1977: 93-99).

Genel olarak çocuk yazınına ait tüm eserlerin taşınması gereken birtakım kriterleri olduğu gibi çocuk öykülerinin bir takım şartları taşınmaları gerekmektedir.

Yazar, her kelimedede muhatabının bir çocuk olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Onun birikimlerini, kavrayışını, hayal gücünü hesaba katmalıdır. Yoğun betimlemelerden, ruh çözümlemelerinden, felsefi yaklaşım ve biçimsel denemelerden kaçınmalıdır. Açık bir anlatımla dolambaçsız bir biçimde aktarımda bulunacaktır. Düşündüren, güldüren, heyecanlandıran, kavratıcı bir yapıda yazacaktır (Tosun, 2005 :216).

Konular çocukların ilgi, tecrübe ve kavrayış güçlerine uygun olmalı; sade ve gerçekçi bir plan dahilinde aktarılmalı; çocuklar için sakıncalı olabilecek cinsel, ideolojik, politik ve dinsel konulara yer verilmemeli; anlatılan olaylar karmaşık

olmamalı, mantıklı bir sonuçla bitmeli, hareketli olmalı ve somut, doğru ayrıntılar aktarılmalı; anlatım ve betimlemelerden çok karşılıklı konuşmalarla aktarılmalı, bölüm ve paragraflar çok uzun olmamalı, betimleme ve ruh çözümlenmeleri az ve sade olmalı, uygun ve ilgi çekici resimlerle zenginleştirilmiş olmalı, mizah unsurları kullanılmalı, çocuğun dünyasıyla çelişmemeli, gerçekliğe uygun şahıslar yer almalı; merak uyandırıcı olmalı (Kıbrıs 2006 :142; Oğuzkan, 1977:101).

1.1.1.f. Öykünün Eğitsel İşlevi

“Hikâye hiç şüphesiz çocuğun dünyasına ulaşmada etkin bir araç/yöntemdir. Hikâye üç beş sayfada çocuğa bir dünya kurar ve kurduğu bu dünyada çocuğun ruhsal gelişimine katkıda bulunurken, onun heyecanlarını, coşkularını besler. Bir doğruyu, iyi hasretleri, didaktikliğe düşmeden bir oyun halinde ona sunar. Bütün bunlardan onun bir zevk, tat almasını sağlar, hayal dünyasını geliştirir, hayata hazırlar.” diyen Tosun (2005: 214), hikâyenin pedagojik bir görev üstlendiğini vurgulayarak hikâyenin temel ilkeleri olan; bilgilendirme, eğlendirme, zevk verme, çocuğu hayata hazırlama, ruhsal gelişimine yardımcı olma, merak ve heyecan duygusu verme ilkelerine vurgu yaparak çocuk hikayelerinin çocuğu yönlendirmek, biçimlendirmek, hayatı doğru algılamasını sağlamak amacıyla kurgunun devreye sokulması olarak görür.

Oğuzkan (1977 :92-93) ise öykünün eğitsel yönü ile ilgili şu vurguları yapar:

Çocuklar, hikâye ve romanlarda çeşitli konulara ilişkin olarak çözümlenmesini gerekli gördükleri birçok sorunların karşılığını, olayların “neden” ve “niçin”ini açıklıyan bilgileri, görüş ve yorumları bulabilirler. Hikâye ve romanlar, çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirir; çeşitli insan tipleri üzerinde düşünmelerine imkân sağlar; geliştirmekte oldukları değer yargılarının daha açıklık kazanmasına yardımcı olur; ülkelerindeki insanları geçmişleriyle tanımalarını kolaylaştıracağı gibi onlara başka kıta ve ülkelerde yaşayan insanlar üzerine bilgi ve görüş kazandırır. Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarında büyük ölçüde yardımcı olurlar.

Hikâye ve romanlar, ayrıca, okuma alışkanlığının ve zevkinin gelişmesine, dolayısıyla çocukların ve gençlerin boş zamanlarının yararlı biçimde geçmesine de katkıda bulunurlar.

1.1.2. Okul Çağı Çocuğu

Eğitim ve gelişimle ilgilenen psikologlar çocuğun gelişim alanlarını; bilişsel gelişim, duygusal gelişim, kişilik gelişimi, ahlak gelişimi, sosyal gelişim, cinsel gelişim, motor gelişimi, dil gelişimi gibi gelişim alanları yönünden incelemektedirler. Yaşa göre sınıflandırılan gelişim dönemleri ise küçük farklılıklar göstermekle birlikte sıralama genellikle aynıdır.

Erden ve Akman (2011) gelişim dönemlerini; bebeklik dönemi (0-2 yaş), ilk çocukluk dönemi (3-6 yaş), ikinci çocukluk (7-11 yaş), ergenlik dönemi (11-18 yaş), gençlik dönemi, yetişkinlik dönemi ve yaşlılık olarak incelemişlerdir.

Ergin ve Yıldız (2010) ise; bebeklik dönemi (0-2 yaş), ilk çocukluk dönemi (2-6 yaş), son çocukluk (6-12 yaş) ve ergenlik dönemi şeklinde dönemlere ayırarak incelemişlerdir.

Arı (2008) ise gelişim dönemlerini; bebeklik ve ilk çocukluk dönemi (0-6 yaş), orta çocukluk dönemi (6-12 yaş), ön ergenlik ve ergenlik dönemi (12-18 yaş) başlıkları altında incelemektedir.

Bu çalışmada, ele alınan çocuk öykülerinin hitap ettiği okul çağı çocuğu (7-12 yaş) döneminin özelliklerine yer verilmiştir.

Çoğu zaman okul yılları olarak adlandırılan orta çocukluk genellikle altı ile on iki yaşları arasındaki dönemin adıdır. Dilin ilk çocuklukta olduğu gibi belirgin değişimler geçirmemesine karşın, orta çocuklukta çocuklar daha büyük bir kendiliğindenlikle iletişim kurarlar, gelişmiş bir telaffuz ve daha geniş bir sözcük dağarcığı gösterirler. Bilişsel yetenekleri, özellikle ahlak standartları konusundaki kavramları ve düşünceyi anlamalarında gelişmeyi sürdürür. Büyük olasılıkla en belirgin ilerleme toplumsal etkileşimlerde dir. Ana babalarından daha fazla bağımsızlık istemeyi ve yaşıtlarıyla daha fazla birlikte olmayı sürdürürler... Okul çağı çocukları, ilk çocuklukta orta çocukluğa doğru ilerlerken, gitgide daha meraklı, daha ciddi, daha işbirlikçi ve daha güvenli olurlar (Gander ve Gardiner, 2004: 340-341).

Çocuğun okula başladığı bu dönem okuma yazma aritmetikle ilgili temel terimlerin kazanıldığı ve başarı arzusunun yoğunlaştığı, cinsel kimlikleriyle özdeşim kurdukları, sosyal kuralları tanıyıp sosyal uyum sağlamaya çalıştıkları dönemdir. Bilişsel sosyal ve fiziksel gelişmeleri dikkat çeker (Arı, 2008:88; Ergin ve Yıldız, 2010:48).

Ergin ve Yıldız (2010:50) bu dönemin gelişim görevlerini şöyle sıralamaktadır:

Gündelik oyunlar için gerekli fiziksel becerilerde ustalık kazanır

Akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirir.

Okuma, yazma, konuşma, hesaplama gibi temel akademik beceriler edinir.

Cinsiyet rollerini kazanır. Cinsiyetine uygun davranışlar kazanır.

Günlük yaşam için gerekli kavramlar geliştirir.

Vicdan, ahlak ve değerler sistemi geliştirir.

Önceki dönemde hareket özgürlüğü kazanan çocuk bu dönemde kendi başına girişimlerde bulunabilir; kendi iradesiyle davranışlarını başlatmak ve sonlandırmak konusunda bağımsızlaşır.

Gander ve Gardiner (2004: 341-342) ise bu dönemin gelişim görevlerini şöyle özetlemektedir:

Havighurst'e (1972) göre, okul çocukları üç özgül alanda büyürler. Önce, karmaşık kavramları, sembolizm ve mantıksal düşünme üzerindeki vurgusu ile bilişsel olarak yetişkinin çevresine girerler. Sonra, toplumsal olarak ev ve aile ortamının dışına çıkar ve yaşıt grubuna girerler. Son olarak, okul çocukları, gelişmiş sinir- kas becerileri ve yetenekleri gerektiren oyunlar oynayarak ve spor yaparak fiziksel olarak gelişirler.

Günlük yaşam için gerekli kavramları geliştirme: Çevreye başarılı bir uyum, büyük ölçüde, çocukların topluma, aileye, yaşıtlara ve okula ilişkin konularda etkili düşünmeye izin verecek bir kavramlar hiyerarşisi (genel kavrayışlar ya da düşünceler) oluşturma yeteneklerine bağlıdır.

Vicdan, ahlak ve bir değerler ölçeği geliştirme: Orta çocukluktaki çocuklar toplumda işlev görebilmek için duyguları ve heyecanları üzerinde denetim kurmaya, ahlaki kurallara saygı göstermeye başlamak zorundadır. Bu

görevde başarı çocukların ailedeki, yaşıt grubundaki ve okuldaki üyeliğinden etkilenir.

Çalışmamızla ilgisinden dolayı gelişim alanlarından yalnızca; bilişsel, duygusal, sosyal, kişilik ve gelişimi ile ilgili araştırmalara yer verilecektir.

1.1.2.a Okul Çağı Çocuğunda Bilişsel Gelişim:

Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre 7-12 yaş arası çocuklar somut işlemler dönemindedir. Bu dönemde dilin öğrenilmesinde sosyalleşmede düşünme süreçlerinde önemli gelişmeler olur. Gerçek işlemlerin ortaya çıktığı gözlenebilir. İşlem, zihinsel faaliyetin somut bir davranışa dönüşmesidir. Bilgiyi zihinsel olarak izler, zihinde düzene koyar, işler ve mantıksal bir sonuç çıkarır. Gerekirse bu sonuçla tutarlı bir işlem yapar. Yeni bilgiler, algılanan yeni uyaranlar halihazırdaki şemalara uymadığında zihinsel denge bozulur. İnsan zihni dengede kalmak ister Bunun için özümleme ve uyma süreçleri yeni bir dengelemenin oluşması için işe karışır. İşte bu bağlamda somut işlem düşüncesi, işlemöncesi dönemdeki düşünme işlemlerinde odaktan uzaklaşma, tersine çevrilebilirlik, dönüşümsel düşünce, korunum, sınıflama, sıralama, geçişlilik süreçlerinde farklılık gösterir (Arı, 2008: 90-95).

Gander ve Gardiner (2004: 389) konuyla ilgili şu aktarımlarda bulunur:

Orta çocukluktaki çocuklar genellikle Piaget'nin somut işlemler dönemindedirler. Bu dönemde bilgiyi işlemede zihinsel işlemleri kullanmaya yeteneklidirler. Bu onların düşüncesine odaktan uzaklaşma, tersine çevrilebilirlik, dönüşümsel düşünme özelliklerini ve gerçeği çıkarsama yeteneğini kazandırır. Somut işlem dönemindeki çocuklar şimdi korunum, sınıflama, sıralama ve geçişlilik süreçleri aracılığıyla fiziksel nesnelere başa çıkmaya yeteneklidirler. Bu dönemdeki çocuklar işlem öncesi dönemdeki çocuklardan daha az benmerkezcidir.

Bir sayı korunumu görevinde somut işlem dönemindeki çocuklar nesnelere yanılsız saymaya, birebir karşılıklılığı kullanarak takımlar oluşturmaya ve mantıksal kurallara uygun olarak takım ölçütlerini karşılaştırmaya yeteneklidirler.

1.1.2.b. Okul Çağı Çocuğunda Sosyal Gelişim ve Kişilik Gelişimi:

Kişilik psikolojisi alanında çalışan Freud, Erikson gibi bazı psikologların başka gelişim alanlarında olduğu gibi, kişilik gelişiminin de farklı dönemler içinde ortaya çıktığı görülür (Erden ve Akman, 2011: 81).

Orta çocuklukta kişilik gelişimi ve toplumsal davranış üç gelişim görevinin başarılması üzerinde odaklanmıştır: Kişisel bağımsızlık kazanma, yaşlılarla geçinmeyi öğrenme, uygun bir erkeklik ya da kadınlık toplumsal rolünü öğrenme (Gander ve Gardiner, 2004 :429).

Freud'un geliştirdiği psikoseksüel gelişim kuramına göre okul çağı çocukları gizil (latent) dönemi yaşamaktadırlar. Bu dönemde cinsel enerji durgunluk evresine girer. Derin duygusal çatışmalar bu dönemde görülmez. Cinsel enerji öğrenme, çevreyi araştırma, diğer çocuklarla ve yetişkinlerle ilişkiler kurma gibi alanlara yönelir. Bu dönemde çocuk cinsiyeti ile özdeşim kurar. Çocuklar ebeveynleriyle ya da çevrelerindeki öğretmen vd. yetişkinlerle özdeşim kurarlar (Arı, 2008: 99-100).

Erikson'un psikososyal gelişim evrelerinden dördüncüsü olan ve okul çağı çocuğunun bulunduğu yaş dilimini kapsayan evre ise başarıya karşı aşağılık duygusu şeklinde adlandırdığı dönemdir. Bu dönemde çocuğun okula başlamasıyla sosyal dünyası genişler. Öğretmen ve akranların çocuk üzerindeki etkisi artar. Çocuk yeni dünyaya uyum sağlamak için başarmak zorundadır. Başardıkça çevre tarafından onaylanır. Erikson'a göre bu dönemde başarı gerçekleşmezse aşağılık duygusu ortaya çıkar (Arı,2008: 100-101).

Yavuzer (1994: 118-119) ise son çocukluk döneminde görülen bazı toplumsal özellikleri şöyle sıralamaktadır:

Kolay Etkilenme: Son çocukluk döneminde, aşırı duyarlılığın yanında görülen diğer bir özellik de kolay etkilenmedir. Bu dönemdeki çocuklar, kendi arzularının, diğer çocukların doğrultusunda olduğu inancındadır. Bu da onların gruba kabul edilmelerini kolaylaştırır. Yaşam süreci içinde, belki de hiçbir dönemde rastlanamayacak düzeydeki kolay etkilenme bu evrede görülür.

Karşıt Görüşte Olma: Bu, çocuğun düşünceleri ve hareketleriyle diğer çocuklara karşıt olmasıdır. Kendi akranlarının görüş ve düşüncelerini paylaşan ,

kabul eden çocuk, daha büyük çocukların ve erişkinlerin görüşlerine karşı koyar. (...) Karşıt görüşte olma, çocukluk dönemi boyunca devam eder.

Rekabet: Son çocukluk dönemindeki Çete Çağı (Gang Age) boyunca rekabet üç biçimde görülür:

1- Grubun kendisini tanımak üzere, grup üyelerinin arasında süregelen rekabet,

2- Kendi grubuyla rakip gruplar arasında çatışmalar,

3- Grupla toplumu düzenleyen diğer sosyal kurumlar arasındaki çatışmalar.

Bunların her biri, çocuğun sosyalleşmesini farklı biçimde etkiler. (...)

Sorumluluk: Araştırmalar, kalabalık ailelerden gelen çocuklarda, zorunluluk nedeniyle kendi işlerini yapmak ve kardeşlerine bakmakla yükümlü olduklarından, sorumluluk duygularının daha fazla geliştiğini göstermektedir.

1.1.2.c. Okul Çağı Çocuğunda Duygusal Gelişim

Bebeklerin bazı duygusal davranış biçimleriyle dünyaya gelmediğini belirten Ergin ve Yıldız (2010: 143-144) tutum ve duyguların zamanla oluştuğunu ifade eder. Duygusal gelişimde olgunlaşma ve öğrenmenin rolüne değinir; olgunlaşma süreci içinde zihinsel gelişimin bir uyarana uzun süre bağlı kalma, bir obje üzerindeki duygusal gerginliği uzun süre yoğunlaştırabilme yeteneği kazandırdığını söyler. Yine hayal gücü, hatırlama ve unutma gibi zihinsel işlevlerin gelişiminin duygusal tepkileri etkilediğini vurgular. Çocukluk döneminde öğrenme, duygusal gelişim yüzlerinin oluşumunda etkin bir rol oynar. Bu öğrenme biçimleri, deneme yanılma, taklit, özdeşleşme ya da koşullanma yoluyla gerçekleşir der.

Bu dönemdeki duyguların gelişimi şöyle özetlenebilir; diğerlerinin duygularını açıklarken bilginin farklı kaynaklarını düşünme yeteneği ortaya çıkar, aynı anda insanların birden fazla duyguyu yaşayabileceğini fark ederler, duygusal anlamda arttıkça empatik cevap verme de gelişecektir. (Ergin ve Yıldız,2010: 165)

1.1.2.ç. Okul Çağı Çocuğunun Okuma İlgisi

Çocuğun çeşitli yönlerden gelişiminde kitabın yeri ve çocuğun gelişim dönemlerine göre kitaplar üzerinde durulması gereken bir konudur. Yavuzer (1994:201); “Kitap, çocuğun zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli bir uyarandır.” ifadesi ile bu durumu vurgular. Çocuk kitaplarının çocuğun gelişim düzeyine uygun olması gerektiğine ve çocuğa uygun bir dille yazılması gerektiğine işaret ederken, kitabın çocuğu nasıl ve ne denli etkileyebileceği ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

Çocuk, kişiliğinin gelişiminde bir modelle kendini özdeşleştirir. Bu model, başlangıçta anne, baba ve yakın akrabayken, zamanla yerini arkadaşına, film ve kitap kahramanlarına bırakır. Bu bakımdan, kitap kahramanlarının ahlâkî ve sosyal açıdan sağlıklı olması, çocuğun kendisini kötü bir modelle özdeşleştirmesine neden olur. Bu da, çocuk yazarlarının yükledikleri görevin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Yavuzer, 2004: 203).

Sever ise, çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yerini; “Dil Gelişimi”, “Bilişsel Gelişim”, “Kişilik Gelişimi”, “ Toplumsal Gelişim” olarak dört başlık altında değerlendirilmiştir. Sever (2002: 26-62) ’in okul çağı çocuğunun bilişsel gelişimi, kişilik gelişimi ve toplumsal gelişimi açısından değerlendirmeleri ve önerileri şöyle özetlenebilir:

Bilişsel Gelişim Yönünden: İlköğretimin ilk yılları şeklinde adlandırılan 7 yaş çocuğu okuma yazmayı öğrendiği ve kitap sevgisini kazandığı dönemdedir. Bu dönemde çocuğun okuma- yazma becerilerine katkı sağlayan resimli kısa öyküler okutulmalıdır. Yazarın ilköğretimin ortaları şeklinde adlandırdığı 8-10 yaş ise okumanın hızlandığı, yazınsal ürünlere ilginin arttığı dönemdir. Bu dönemde çocuklara; gözleme, karşılaştırma, sınıflandırma, eleştirme gibi bilişsel yetenekleri geliştiren kitaplar sunulmalı, çocuk farklı edebi türlerle karşılaştırılmalı, çocuğun ilgi ve gereksinimlerine uygun nitelikli kitaplar önerilmelidir. İlköğretimin sonları şeklinde adlandırılan 10-12 yaş çocuğu soyun düşünebilmeye başlamıştır, olayları zaman dizimsel olarak sıralar, akıl yürütebilir ve soyun sorunlara çözümler bulabilir, dikkat süreleri ve bellek gücü artar. Bu dönemde çocuklara farklı türde yapıtlar ile

tarihi olguları anlamaya yardımcı eserler sunulmalıdır. Düşünme, eleştirme gibi bilişsel süreçleri geliştiren kitaplar okutulmalıdır.

Kişilik Gelişimi Yönünden: İlköğretimin ilk yılları (6-8) bağımsızlık eğiliminin arttığı, özgürlük ve ilgi beklentisinin yükseldiği bir dönemdir. Başarılarıyla özdeşim kurabilecek iyi geliştirilmiş kahramanların yer aldığı yapıtları okumaları gereklidir. İlköğretimin ortalarında çocuk gruba ait olmayı, uyum sağlamayı ister. Kendisine değer verilmesi ve beğenilmek önem kazanmıştır. Bu dönemde paylaşma, işbirliği ve sorumluluğun vurgulandığı kitaplar önerilmelidir. Yazar, incelediğimiz yapıtlardan "Başak'ın Çevre Günlüğü" isimli kitabı da önermektedir. İlköğretimin sonları iç denetimin arttığı ve farkına varıldığı dönem olup bu dönemde karar verme, eleştirme ve iç denetim gibi eğitimle kazandırılacak davranışların önemini sezdirenen yapıtlar sunulmalıdır.

Toplumsal Gelişim Yönünden: İlköğretimin ilk yılları, yetişkinlerin kendileriyle ilgili değerlendirmelerini ilgiyle izledikleri, duydukları övgülere yanıt oluşturmak istedikleri bir dönemdir. Dünyayı somut ve doğrudan algılarlar, kesin ve değişmeyen yargılara sahiptirler. Aile bağlarını güçlendirici, sorumluluk ve başarıyı vurgulayan, insanların farklı karakterde olduklarına dikkat çeken, kız- erkek farklılığı ile dostluğu ve arkadaşlığı vurgulayan kitaplar önerilmelidir. İlköğretimin ortaları arkadaşlık ilişkilerinin daha da önemli hale geldiği, çocuğun kendi duygu ve düşünceleri ile etrafındaki insanların duygu ve düşüncelerini daha iyi anlamaya başladığı dönemdir. Çocuğun insana ve hayata yönelik deneyimlerini zenginleştirecek yapıtlar sunulmalıdır. Bu dönem çocuğu yaşatlarının başından geçen serüvenlere ortak olmak isteyeceğinden bu duruma uygun eserler önermelidir. İlköğretimin sonları aileye olan bağımlılığın azaldığı ve arkadaşların önem kazandığı bir dönemdir. Adalet duygusu yoğundur, cinsiyet rolleri belirginleşir ve karşı cinsle ilişkiler kurmaya başlarlar. Bu dönemde çocuklara edebiyatın alanına giren her konuyu sanatçı bakış açısıyla yansıtan kitaplar sunulabilir. Bireysel ilgiler göz önünde bulundurulmalı ve farkı türler sunulmalıdır.

Kıbrıs (2006: 23-24) ise okul dönemindeki çocuğun yaşayacağı süreci masal çağı, düşünle gerçek arası dönem (Robinson çağı) ve soyut konulara yönelim çağı olarak gruplandırmaktadır.

Okul çağının ilk dönemleri masal çağıdır. Bu dönem 8-9 yaşına dek sürebilir. Bu dönemde iyi kurgulanmış, sözcükleri özenle seçilmiş, çocuklara oluşması istenen kazanımları işleyen masal ve öyküler sunulmalıdır. Kişileri çocuk ve hayvan olan masal ve öykülere yönelim vardır. Çocuk okula başladıktan sonra kitabın bilgilendirici yönünü de sezecektir, bu yüzden bilişsel buluş ve doğa olayları ilgili kitaplar sunulabilir.

8-9 ile 10-11 yaşlarını düşle gerçek arası dönem olarak adlandırır. Bu dönemde düşsel konulardan gerçekçi konulara yönelim başlar. Kitabın bilişsel yönü de önem kazanmıştır. Düşsel kitapların yanında buluş ve doğa olayları ile ilgili kitaplar ile doğruluk, cesaret, hoşgörü gibi soyut değerlerin işlendiği kitaplar da okutulmalıdır. Bu dönemde erkek çocukları macera kitaplarına ilgi duyarken kız çocukları da ev, okul ve aile hayatıyla ilgili kitapları okumaktan hoşlanırlar.

Yavuzer de (1994: 203-204) yaşlara göre ilgilerin değişebileceğine vurgu yaparak 6-7 yaşındaki çocukların daha gerçekçi eserlere yönelmeye başladığını vurgular. Bu yaş grubu, çocukları, doğayı ve hayvanları içine alan kısa ve bol resimli öykülerden zevk duyar. 8 yaş grubunda cinsiyete göre ilgiler de değişir. Kızlar, erkeklere göre daha fazla okuyabilirler. Seyahat, serüven, coğrafya, ilk çağa ait öyküler ile çocuk ve hayvan öyküleri de okunur. Mizaha ilgi başlar. 9-10 yaşlarında ise serüven ve dehşet veren öyküler ilgi çekmeye başlar. Güldüren, icatlarla ilgili olan ya da ünlü kişilerin yaşamlarına ilişkin kitaplar ilgi çekicidir. 11 yaşındaki çocuk serüven ve heyecan verici kitapları beğeniyle okur. Kızlar ise aile ve okul hayatını konu alan eserlere ilgi duyar. 12 yaşında ise tarih ve efsane ilgi alanı olmaya başlar. Kız çocukları için aşk öyküleri önem kazanır.

1.1.3. Çevre Eğitimi

Konuyla ilgili olarak öncelikle; çevre, doğa bilinci ve çevre bilinci kavramlarının tanımlanması ve çevre eğitimini gerekli kılan çevre sorunlarına değinmeyi gerekli görüyoruz.

Keleş ve Hamamcı (2002: 95) çevreyi; insanların ortak varlığını oluşturan değerler bütünü olarak tanımlamış; hava, su, toprak gibi yaşam ortamları, bu yaşam ortamlarını insanlarla paylaşan bitki ve hayvan toplulukları, insanın tarih boyunca yarattığı uygarlık ve bunun örnekleri ayrı birer çevresel değer olarak nitelemişlerdir.

Çevre ile anılan sözcüklerden biri de doğadır. İnsanın dışında oluşan, herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan, gelişen her şey, örneğin; toprak, toprak altı zenginlikler, su, hava, bitkiler, hayvanlar doğayı oluşturmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 36).

Doğa bilinci, insanı diğer canlılardan farklı olarak doğaya empati ile bakma, doğaya sevgi ve saygıyla yaklaşma, onu koruma ve ona sahip çıkmayı içerir (Atasoy: 240).

Bireyin doğa ve doğa unsurlarıyla ilgili düşünce, tutum ve davranışları; doğa unsurları ile farkındalık ve etkileşim biçimleri; toplumsal ve doğal çevreyi algılama, hissetme, anlama ve bilme yetisi; çevre ile ilişkilerini yönlendiren değerler, ahlak normları, bilgi ve algılama düzeyi onun çevre bilinci düzeyini yansıtmaktadır (Atasoy, 2006: 225).

Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan çevre sorunlarının, türlü insan faaliyetleri nedeniyle, çevresel değerlerin zarar görmesi sonucunda ortaya çıktığını vurgulayan uzmanlar çevre sorunlarını; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği, çarpık yapılaşma, tarihi ve kültürel zenginliklerin tahribatı, ormanların tahribatı, nükleer kirlenme başlıkları altında belirlemişlerdir (Keleş ve Hamamcı, 2002; Güney, 2002).

Sanayi devriminden bu yana doğayı ve insanlığı tehdit eden bir nitelik alan kirlenme sorunu pek çok ülkenin gündeminde ön plana çıkmıştır. “Gelecek kaygısı, toplumların çevre sorunlarına daha ciddi olarak eğilmelerinde temel etmen olmuştur. Yarınını güvence altına almak isteyen insan, çevre sorunlarıyla yakından ilgilenmeye başlamış ve bu sorunları değişik etkinliklerle toplumların gündemine yerleştirmiştir.” (Keleş ve Hamamcı, 2002: 23)

Tabii çevre anlamında bireylerin eğitiminin ve bilinçlenmesinin önemi yadsınamaz. Çevreyi korumanın ve mevcut çevre sorunlarını gidermenin öncelikli yolu insanların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesidir.

Çevre bilinci ise, bireyin hem kendisine hem de doğaya saygılı olabilmesini gerektirir.

Çevre eğitimi kavramının ortaya çıkış nedeni Özdemir tarafından şöyle özetlenmektedir: “Çevre eğitiminin genel eğitim sistemi içerisinde özel bir eğitim alanı olarak gündeme gelmesi, çevre sorunlarına çözüm arayışlarının yoğunlaştığı 1970’li yıllara denk gelmektedir. İnsanoğlunun doğa ile girdiği etkileşim sonucunda yol açtığı çevre bozulmasının, yine insan tarafından giderilebileceği gerçeğinin anlaşılmasıyla, çevre eğitimi, bu amaç doğrultusunda insanda gerekli biliş, duyuş ve davranış değişikliği yaratmanın başlıca yolu olarak görülmüştür. “ (Özdemir, 2007: 25)

Çevre eğitiminin gelişimi ve tanımı hakkında da kısaca şunlara vurgu yapılmıştır: “Çevre eğitiminin, sanayi devriminin yol açtığı çevre bozulmasının ele alındığı ve çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı 1970’li yıllardan itibaren çevre korumasının vazgeçilmez bir aracı olarak gündeme geldiği görülmektedir. Özellikle 1977 yılında Tiflis’te düzenlenen “Uluslar arası Çevre Konferansı”nda çevre eğitimi, “Eğitimin pratik çevre sorunlarının çözümüne, disiplinlerarası bir yaklaşımla ve her bireyin ve toplumun etkin ve sorumlu katılımını sağlayarak yönelmiş bir konusu ve uygulaması” olarak tanımlanmaktadır...(Özoğul,1993; Özdemir, 2007: s25’teki alıntı). UNESCO ile Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı’nın 1990 yılında ortaklaşa düzenledikleri “ Türkiye Çevre ve Öğretimi Ulusal Çevre Strateji ve Uygulama Planları Semineri”nde ise çevre eğitimi, “ bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo- estetik değerlerin korunması, aktif katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma” şeklinde tanımlanmaktadır.” (Çevre Müsteşarlığı,1990; Özdemir, 2007: s 25’teki alıntı).

Özdemir’in çalışmasında çevre eğitiminin geçmişiyle ilgili olarak, sanayileşme sonucu ortaya çıkan çevre bozulmasının önüne geçilmesi gereğinden

gündeme geldiği, 1977 yılında düzenlenen Tiflis Konferansı ve daha sonra 1987 yılında kabul edilen “Ortak Geleceğimiz (Brutland Report)” raporu başta olmak üzere konu üzerinde durulduğunu, uluslar arası düzeyde gündeme geldiğini ve çevre eğitimine yönelik yaklaşım, ilke ve süreçlerin geliştirildiği bilgilerine rastlanmaktadır (Çevre Müsteşarlığı,1990; Özdemir, 2007: s 25’teki alıntı).

Atasoy (2006: 88-89), çevre eğitiminin gerekliliğini; “(...) sağlıklı çocuk-doğa ilişkileri ve öğrencilerin çevreyi doğru algılamaları açısından, uzun vadeli kalıcı ve sağlıklı çevre için eğitim çalışmalarının çok büyük bir önem taşıdığı ortadadır.” sözleriyle vurgularken ilköğretim öğrencilerinin ortaöğretime geçmeden önce doğa ile ilgili en azından; doğa unsurlarının özelliklerinin, bunlar arasındaki ilişkileri ve sonuçlarının, doğanın bir dengesi olduğunun, doğaya bağımlı ve muhtaç olduğumuzun, ekosistemlerin işlev ve kurallarının, tüm canlıları birbirine bağımlı olduğunun, doğal kaynakların bozulup tükenebileceğinin, kentleşme, sanayileşme ve tüketimin ekolojik sorunlara yol açtığı ve bu sorunların uluslar arası iş birliğiyle ve ancak insanlar tarafından önlenip çözümlenebileceğinin kavratılması gerektiğinin kavratılması ve öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun için de çocukların deney, ilgi, keşfetme istekleri ateşlenmeli, çocuklar araştırma ve düşünmeye itilmelidir.

Çevre için eğitim sürecinde çocuk- çevre ilişkilerinin başlıca aşamaları sırasıyla; ilgi ve merak, duyarlılık, bilgilenme, bilinçlenme, çevresel tutum ve davranış, katılım ve görev alma, sorun çözmedir. 7-15 yaş arasındaki çocukların ilgi ve merakları ile duyarlılıkları pekiştirilirken, bilgilenme ve bilinçlenme aşamasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çevre eğitiminde kitle iletişim araçlarından faydalanılması gerekmekte ve kitaplar çevre eğitiminde kullanılmalıdır (Atasoy: 2006: 129-175).

Ülkemizde çevre eğitimini değerlendiren Özdemir (2007: 36); ülkemizde bu alanda bağımsız bir ders olmadığını, ilköğretim Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleri müfredatında çevreyle ilgili konulara dağınık şekilde yer verildiğini, diğer derslerde ise çevre konularına oldukça kısıtlı ve dağınık şekilde yer verildiğini saptamalarında bulunmaktadır.

Dilidüzgün (1996: 104) ise, çocukların çevre konusunda eğitilmelerinin gerekli olduğunu ve çocuk yazınına bu konuda önemli görevler düştüğünü şu şekilde ifade etmektedir; “ Çevre kirliliğinin boyutları büyüdükçe bireylerin bu konudaki duyarlılıkları da artıyor. Çocukların çevre konusunda eğitilmeleri gelecek açısından büyük önem taşımaktadır. Yazının, daha doğrusu benim konum kapsamında çocuk yazınının işlevlerinden biri de çocuğu gelecek yaşam için eğitmektir. Bu nedenle çocuk ve gençlik kitaplarına bu konuda önemli görevler düşmektedir.”

1.1.4. Gülsüm Cengiz

Şair, yazar, eğitimci, gazeteci olan ve önemli çocuk edebiyatı yazarlarımızdan olan Gülsüm Cengiz, 1949’ da Isparta Sütçüler’de doğmuştur. 1920’li yıllardan itibaren İstanbul’a çalışmaya giden bir babanın iki eşinden olmuş altı çocuğunun en küçüğüdür. Sütçülerde, Kocamustafapaşa İlkokulunda okumuştur. Ardından İstanbul’da Davutpaşa Ortaokulu’na ve Edirne Kız Öğretmen Okulu’na gitmiştir. Oradan İstanbul İlk Öğretmen Okulu’na nakil olmuş, 1966’da öğretmenliğe başlamıştır (Cumhuriyet Kitap, 1998: 4). 1966- 1980 yılları arasında Balıkesir ve İstanbul’da; sınıf öğretmeni, okul müdürü, müdür vekili, müzik öğretmeni ve İngilizce öğretmeni olarak görev yaptı. Öğretmenlikten ayrıldıktan sonra yayıncılık alanında çalışmaya başladı. Çeşitli yayınevlerinde redaktörlük, editörlük, ansiklopedi editörlüğü, çocuk yayınları yönetmenliği, çocuk dizisi editörlüğü yaptı. Bir süre yayıncılık yaptı. Radyo- TV programcılığı ve sunuculuğu yaptı, çocuk sayfası sorumlusu olarak çalıştı. Cumhuriyet, Evrensel, Emek Gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 2004-2005 eğitim öğretim yılından bu yana Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. 2008- 2009 eğitim öğretim yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde Türk Dili okutmanı olarak çalışmıştır. Aslı adında bir kızı vardır. Müziği, doğayı, okumayı çocukları ve yeni şeyler öğrenmeyi çok sevdiğini ifade etmiştir (Cengiz, 2010:5; Gültekin, Koşmak, Üyümez, Bölükmeşe, 2011: 451).

1.1.4.a. Sanat Yaşamı ve Eserleri

Yazar; anı, deneme, şiir, oyun gibi türlerde eserler vermiştir. Ayrıca çocuk ve gençlere yönelik; öykü, roman, oyun da yazmıştır. Yazarın çocuk ve ilk gençlik yazını konusunda bilimsel çalışmaları da bulunmaktadır.

Yazar, bir çok dalda birden ürün vermeye çalışmasını konuları en iyi biçimde anlatabilme çabasıyla açıklamaktadır. Bunun daha verimli olduğunu düşünmektedir (Cumhuriyet Kitap, 1998:5).

1980'den sonra çocuklar için de yazmaya başlamıştır. Çocuklar için öykü, roman, tiyatro türlerinde eserler vermiştir.

Gülsüm (Cengiz) çocuklarla yakınlaşmasında öğretmenliğin etkisi olduğunu, çocuk sevgisinin ağır bastığını düşünüyor. Çocuklar nüfusumuzun çoğunluğu, ezilen, şiddete hedef olmuş, çalışan çocuklar toplumumuzda çok büyük bir ilgi eksikliği içinde kaldıklarını, onlarla bir şeyleri paylaşmak istediğini, bunu yapabildiğinde çok fazla mutlu olduğunu anlatıyor. Çocuklarla iletişim kurmanın çok daha zor ama çok daha güzel olduğunu, öğretmen oluşunun ve pedagojik eğitimden geçmiş olmanın işini kolaylaştırdığını söylüyor (Cumhuriyet Kitap, 1998: 5).

1983-1984 yıllarında, “Şikayetçi Yusuf” ve “Çilli Tavukla Allı Tavuk” adlı iki çocuk öyküsü TRT 1’de Engin Ayça’nın hazırlayıp Adile Naşit’in sunduğu “Uykudan Önce” programında yayınlandı.

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı öyküsü,1992 yılında Doğan Kardeş Dergisi’nde yayınlandı.

“Kırda Bir Yaz Sabahı” adlı çocuk oyunu; 1990’da İstanbul Bulunmaz Tiyatro tarafından, 1995’te İstanbul Maskara Tiyatrosu tarafından, 2007’de Mersin Merhaba Tiyatrosu tarafından sahnelendi. Bazı şiirleri bestelenerek çeşitli albümlerde yer aldı.

Cengiz, edebiyata şiirle girdi. İlk şiirleri 1983’te Varlık dergisinde yayınlandı. Daha sonra Yazko Edebiyat, Cumhuriyet Dergi, Hürriyet Gösteri, Milliyet Sanat, Kıyı, Yazıt, Yeni Biçem, Bahçe, Şiir Ülkesi, Yazılıkaya, Şiir-lik, Sombahar, İnsancıl,

Evrensel Kültür, Güzel Yazılar ve Akköy dergilerinde şiirlerini yayınlamayı sürdürdü. Gazete ve dergilerde şiir, yazın insanları, kadın ve çocukların sorunlarına ilişkin çok sayıda yazı yazdı. Seçkilerde şiirleriyle, derlemelerde yazılarıyla yer aldı.

Yazarın şiir ve çocuk edebiyatı dalındaki bazı eserleri ödüle layık görülmüştür. Yazar; “Erikler Çiçek Açıyor” şiiriyle Politika Gazetesi Özel Ödülünü (1979), “Kuşlar Kralı Kim Olacak?” adlı çocuk kitabı ile Sıtkı Dost Çocuk Edebiyatı Ödülünü (1990), çalışmamıza da konu olan “Bir Kedinin Günlüğü” adlı çocuk öyküsü ile Türkiye Yayıncılar Birliği Ödülünü (1990), “Makas Kesmez İğne Dikmez Olmasa Ellerimiz” adlı oyunu ile TOBAV ve Çankaya Belediyesi Gençlik Dalı Büyük Ödülünü (1991), şiirleri ile Truva Şiir Ödülünü (1995), “Ayşe’nin Günleri” adlı ilk gençlik romanı ile Almanya’da yayınlanan ESELSoHR dergisinden Fallt aus dem rahmen sıra dışılık ödülünü (1997), “Yaşamın İzindeki Kadınlar” adlı oyunu ile Dil Derneği Kerim Afşar Ödülünü (2005) almıştır.

Yazarın çeşitli türlerdeki eserleri şunlardır:

Şiir Kitapları: Eylül Deyişleri(1987), Sevdamız Çiçeklenir Zulada (1990), Mayısta Üzgün Gönlüm (1993), Akdeniz’in Rengi Mavi(1997).

Oyun Kitapları: Makas Kesmez İğne Dikmez Olmasa Ellerimiz(1997), Hepimiz Çevreciyiz (1997), Kırdaki Bir Yaz Sabahı 1999), Yaşamın İzindeki Kadınlar(2007).

Anı- deneme: Boğaz’daki Mutlu Çocuk Kuzguncuk (2010), İstanbul Kültür Başkenti Ajansı (2009).

Çocuk ve Gençlik Kitapları: Tomurcuk Kitaplar Dizisi (Kente Gelen Çam Ağacı, Bir Dilim Ekmek İçin, Arı ile Papatya, Damlacık, Doğum Günü Armağanı, Herkesin Bir İşi Var, Kuşlar Kralı Kim Olacak?, Doğanın Öfkesi, Çiçek İle Kirlikara, Başak’ın Çevre Günlüğü, Hayvanlarla Konuşan Çocuk, Taş Devrine Yolculuk, Evdeki Altınlar, Bıcırık, Bir Kedinin Günlüğü, Kırdaki Bir Yaz Sabahı, Sarmanın Serüvenleri, Herkesin Bir İşi Var, Nereye Gitti Bu Çocuklar, Kayıp Sözcükler, Bilmece Bildirmece Resim Yapar Gündüz Gece); Kelebek Kitaplar Dizisi (Koyunların Masalı, Küçük Uğurböceği, Denizatının Öyküsü, Yaz Olimpiyatları, Çiçek Perisi, Sanatçı Köstebek, Rüzgar Tohum ve Çiçek, Yavru Karınca, İki Küçük Kurbağa,

Yavru Balık Sürüsü), Ayşe'nin Günleri, İpini Kopartan Uçurtma, Nasrettin Hoca, Güldürürken Düşündüren Adam, Andersen Masalcılar Masalcısı, Son Çiçek, Ahşap Evin Çocukları, Sihirli Ellerin Öyküleri Dizisi (Sihirli Köpükler, Ayakkabının Öyküsü, Tohumdan Dokumaya, Masalcı Uçurtma, Lastik Tekerlekler, Çikolatalı Pasta, Lamba Şişesi Nasıl Ampul Oldu, Köprü Olmak İsteyen Çivi, Değirmenin Şarkısı, İpek Giysi), Televizyon Çocukları Dizisi (Bulaşıcı Hastalık, Adadaki Hazine, Perili Ev, Yavru Kuşun Şarkısı, Bez Bebek, Gecenin Sürprizi, Üç Elma Fidanı, Kafesinden Kaçan Maymun, En Değerli Armağan, Gökyüzündeki Sevinç), İlk Av, Çilli Tavukla Allı Tavuk, Şikayetçi Yusuf, Küçük Portakalın Sıradışı Öyküsü, Tırtıl Kitaplar Dizisi (Tarlada İlk Gün, Kuşları Korkutmayan Korkuluk, Sporcu Yunuslar, Şarkıcı Olmak İsteyen Kurbağa, Yaşlı Adam Eşek ve Tren, Saatlerin Şarkısı, Kırmızı Mantarlar, Suna Sirkte, Harika Köpek Kiki, Dans Eden Yılanlar), Bıcırık Kitaplar Dizisi (Anne Kedi ve Yavruları, Kırık Oyuncak, Savaşçı Robot, Kağıt Bebekler, Anneannenin Aradığı Ayna, Oya Kurabiye Yapıyor, Kaybolan Kardan Adam, Sabah Kahvaltısı, Konuşmak İsteyen Çocuk, Yeni Kardeş), Suyun Rengi ya da Rengarenk Çiçek Bahçesi, Aslı Okula Başladı.

Yazarın pek çok kitabı, makalesi ve eleştiri türündeki yazısı; Almanca, Rusça, Arapça, İngilizce, Fransızca, Azerice, İbranice gibi çeşitli dillere çevrilmiş ve Türkiye dışındaki ülkelerde de yayımlanmıştır (Cengiz, 2010:5; Gültekin, Koşmak, Üyümez, Bölükmeşe, 2011: 451; Cumhuriyet Kitap, 1998: 4-6).

1.1.4.b. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Alanındaki Çalışmaları

Çocuk ve gençlik yazınıyla, 1975'ten bu yana, yazarlığının yanı sıra, öncelikle araştırmacı ve eğitimci olarak ilgilenmektedir. Bu alandaki araştırma-inceleme ve değerlendirme yazıları çeşitli gazete, dergi vb. yayın organlarında yayınlanmıştır.

Çocuk ve Gençlik edebiyatı alanında düzenlenen toplantılara katılmış; bildiri sunmuş, seminerler vermiştir. Katıldığı toplantı, sempozyum ve seminerlerden bazıları şöyle sıralanabilir: Çocuk Edebiyatı Paneli (1975, TÖB-DER İstanbul Şubesi); Türkiye'de ve Almanya'da Çocuk Kültürü (1997, Goethe Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi Dramaturgi ve Tiyatro Eleştirmenliği Bölümü, ÇYDD Beyoğlu Şubesi),

1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu (2000 Ankara Ünv. Eğitim Bilimleri Fak.), Osmangazi Üniversitesi Fen Ed. Fak. Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü (Gülten Dayıoğlu 2003, Muzaffer İzgü 2005 ve Ayla Çınaroğlu 2007 sempozyumları) (Cengiz, 2010:5; Gültekin, Koşmak, Üyümez, Bölükmeşe, 2011: 452).

Ayrıca Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümünde düzenlenen Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyumunda (2010), Gülsüm Cengiz ve eserleri konu edilmiştir.

1.2. Problem Durumu

Çocuklar için oluşturulan yazınsal ürünlerin birtakım özellikleri taşıması gerekmektedir. İyi bir çocuk kitabı çocuğun ilgi ve beklentilerine, gelişim düzeyine uygun olmalıdır; çocuğun yazınsal duyarlılığını artırmalı, okuma alışkanlığı kazanmasına katkı sağlamalıdır. Çocuk kitapları çocuğun duygu, düşünce ve tutumunu da etkilemektedir; bu yüzden çocuk kitaplarının değer kazandırma ve bilinç oluşturmada da çocuğa katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışmada, Gülsüm Cengiz'e ait yirmi kitabın yer aldığı "Tomurcuk Kitaplar" serisindeki on sekiz öykü kitabı; okuma alışkanlığı kazandırma, tutum ve değer geliştirme açısından incelenmiş; kitaplarda bulunan doğa ve çevreye ait unsurlar ile bu unsurların işleniş biçimi ve kitapların doğa sevgisi- çevre bilinci geliştirme yönünden çocuk okura katkısı ele alınmıştır.

1.3. Amaç ve Önem

Bu çalışma bahsedilen bilgi ve düşüncelerden yola çıkılarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı, çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi ve çocuk edebiyatı göz önünde bulundurularak Yazar Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinin doğa sevgisi ve bilinci kazandırmada rolünün incelenerek ortaya konmasıdır.

Bu çalışmanın, çocukların kitaplara ulaşabileceği sınıf, okul ve çocuk kitaplıklarına seçilecek ya da öğretmenler tarafından velilere önerilerek okutulacak nitelikli çocuk kitabı seçiminde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Çocuk edebiyatına sayısız çocuk kitabı ile katkı sağlayan Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinin eserlerinde doğayı ve doğa ile unsurları nasıl ele aldığını, çocukta doğaya ve hayvanlara karşı olumlu duygular ortaya çıkarması, çevre sorunları ve çevre bilinci kazanma konusunda okuyucuya etkilerini belirtmesi ve çevre eğitiminde yazınsal ürünlerin rolü ile çocuk edebiyatının eğitimde ne şekilde kullanılacağı konusunda vurgular yapması yönünden önem taşımaktadır.

Öğretmenler, öğrencilerin gelişim özellikleri ve dilsel gelişiminde “çocuğa göre” olan yazınsal nitelikli metinlerin işlevleri konularında akademik olarak bilgilendirilmeli ve bu önerilerin gerçekleştirilebilmesi için sınıf öğretmeni ile ilköğretime ve ortaöğretime Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinde öğretmen adayları, çocuğun dilsel gelişimi, okuma kültürü edinme sürecindeki aşamaları, çocuk yazını ve özellikleri ve çağdaş anadili öğretimi konularında yeterli bilgi ve becerilerle donatılmalıdır. Bu çalışmanın belirtilen bilgilendirme konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Problem Cümlesi

“Gülsüm Cengiz’in 7-12 yaşa yönelik öykülerinin, çocuğa doğa sevgisi ve çevre bilinci kazandırmada rolü nedir?”

1.5. Alt Problemler

Çocuk eğitiminde çocuk kitaplarının yeri ve önemi nedir?

Çocuk eğitiminde çocuk öykülerinin yeri ve önemi nedir?

Öykü kitaplarının okuma alışkanlığı kazanmada işlevi nedir

Çevreyi ve hayvanları konu alan öykülerin çocuğun eğitimindeki ve gelişimindeki yeri ve önemi nedir?

1.6. Sayıtlar

Cengiz’in Tomurcuk Kitaplar dizisinde yer alan öykülerinin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirmede etkili olduğu kabul edilmektedir.

1.7 Sınırlılıklar

“Gülsüm Cengiz'in Öykülerinin Çocukta Doğa Sevgisi ve Çevre Bilinci Geliştirme Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışmada, Gülsüm Cengiz'e ait kitaplardan oluşan “Tomurcuk Serisi” incelenmiştir. Bu seride bulunan iki kitap öykü türünde olmadığından araştırma kapsamına alınmamıştır. Çalışma “Tomurcuk Kitaplar” serisi içinde yer alan on sekiz öykü kitabını kapsamaktadır.

Gülsüm Cengiz'e ait diğer türlerdeki kitaplar ile belirtilen seri dışındaki öykü kitapları çalışma kapsamına alınmamıştır.

Çalışma kapsamındaki kitaplar yalnızca doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirme yönünden incelenmiş; eserler dil ve biçim yönünden incelenmemiştir.

BÖLÜM II

2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. Çocuk Edebiyatıyla İlgili Çalışmalar

Ülkemizde çocuk edebiyatının önemi giderek daha iyi anlaşılmakta, çocuk kitaplarının çocuk üzerindeki etkileri, çocuk kitaplarının taşınması gereken özellikler, eğitimde çocuk kitaplarının yeri gibi konular üzerinde çalışmalar ve araştırmalar artarak devam etmektedir. Çocuk ve gençlik edebiyatı konulu sempozyum ve kurultayların düzenlenmesi, çocuk yazarlarını ve eserlerini konu alan akademik çalışmaların yapılması bu alanda önemli gelişmeler sağlamakta, yol gösterici olmaktadır. Pek çok akademisyen ve eğitimcinin katılımıyla çocuk ve gençlik edebiyatını çeşitli yönleriyle ele alan; çocuk kitaplarını dil, biçim, içerik, eğitsellik vb. yönlerden inceleyen, çeşitli öneriler getiren ve yol gösterici olan bildirilerin sunulduğu bu sempozyumlardan bazıları şunlardır:

*Ankara Üniversitesi tarafından düzenlenen 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, 2. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.

*Eğitim- Sen tarafından 2008 yılında düzenlenen ve pek çok akademisyen ve eğitimcinin katılımıyla gerçekleşen “Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu”

*Maltepe Üniversitesi tarafından 1997 yılında düzenlenen “Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kurultayı”

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen “ Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyumu” (Bu sempozyumlardan, birincisi “Muzaffer İzgü”, ikincisi “Gülten Dayıoğlu”, üçüncüsü “Ayla Çınaroğlu”, dördüncüsü “Gülsüm Cengiz” adına düzenlenmiştir.) Bu çalışmaların; çocuklara yönelik nitelikli, bilimsel ve sanatsal çalışmaların artması ve çocuklar için nitelikli ve faydalı kitap seçiminde yol gösterici olması bakımında önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Üniversitelerde son günlerde yaygınlaşan “Çocuk Eğitim ve Araştırma Merkezleri” de bu konuda umut vericidir.

Üniversitelerde çocuk edebiyatı alanında yapılan bazı çalışmalarsa şunlardır:

- Selahattin Dilidüzgün tarafından 1994 yılında hazırlanan; “Yazın Eğitiminde Çocuk ve Gençlik Yazını” adlı doktora tezi.(İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Pınar Demir Döğen tarafından 2003 yılında hazırlanan; “ Milli Eğitim Tarafından Yayınlanan 6-15 Yaş Arası Çocukların Okuyabileceği Kitapların Eğitcilik ve Görsellik Açısından Tasnifi, Dil ve Anlatım Yönlerinden Eleştirel Bir Şekilde İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi.(Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)
- Gökçen Barış tarafından 2011 yılında hazırlanan; “Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk Romanlarındaki Eğitsel İletiler” adlı yüksek lisans tezi. (Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)
- Hüseyin Emin Öztürk tarafından 1991 yılında hazırlanan; “Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler” adlı yüksek lisans tezi. (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Münevver Tozlu tarafından 2010 yılında hazırlanan; “Gülten Dayıoğlu’nun Eserlerinde Temalar” başlıklı yüksek lisans tezi. (Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)

- Yasemin Koşkunlu tarafından 2008 yılında hazırlanan; “Muzaffer İzgü'nün "Anneannemin Akıl Almaz Maceraları" Serisindeki "Aile" Kavramının Çocuk Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezi. (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)
- Çiğdem Ağzıbüyük tarafından 2008 yılında hazırlanan; “Muzaffer İzgü'nün "Anneannemin Akıl Almaz Maceraları" serisinde "arkadaşlık" kavramının çocuk gelişimi açısından değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezi(Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)
- Dilşad Deniz Kaya tarafından 2010 yılında hazırlanan; “Aytül Uncu Akal'ın öykü ve masallarında tema, dil ve eğitim öğeleri” başlıklı yüksek lisans tezi. (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)
- Sultan Aydemir tarafından 2010 yılında hazırlanan; “Çocuk edebiyatı yazarı olarak Mavisel Yener’in eserleri üzerine bir araştırma” başlıklı yüksek lisans tezi. (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı)

2.2. Çocuk Öykülerini Konu Alan Çalışmalar

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından 2011 yılında düzenlenen Değerler Eğitimi Sempozyumunda; Nesrin Sis ve Bekir Gökçe tarafından sunulan; “Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme” başlıklı bildiri ile Hülya Kasapoğlu tarafından sunulan; “Değer Eğitimi Ve Hikâyeler” başlıklı bildiri, değer eğitiminde öykülerin etkisine dikkat çeken çalışmalardır.

Üniversitelerimizde yapılan ve çocuk öykülerini konu alan bazı çalışmalar şunlardır:

- Yasemin Erdoğan tarafından 2008 yılında hazırlanan; “Zeynep Cemali'nin Öykü ve Romanlarında Çocuk ve Eğitim Teması” başlıklı yüksek lisans

tezi.(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)

- Mehmet Dellal tarafından 2010 yılında hazırlanan; “Çocuk Edebiyatında Öykü Türünün Çocuğun Kavram Geliştirme Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Gülten Dayıoğlu Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi. (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı)

2.3. Çocuk Edebiyatı ve Çevre Bilinci Konulu Çalışmalar:

Yard. Doç. Dr. Türkan Kuzu'nun “Aytül Akal'ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme” başlıklı makalesi, edebiyatın çevre bilinci kazandırmada etkisine dikkat çekmektedir. Kuzu bu makalesinde; Aytül Akal'ın beş serilik masal kitaplarının özellikle çocuklarda erken yaşta çevre bilinci kazandırma konusunda önerilecek eserler arasında olduğunu; “çocuk gerçekliği” ve “çocuğa görelilik” ilkelerine bağlı kalarak kurgulanan masalların çocukta çevre bilinci geliştirme konusunda oldukça başarılı olduğunu vurgulamaktadır (Kuzu: 2008).

Eskişehir Osmangazi Üniversitesinin düzenlediği “3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi: Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Ayla Çınar” sempozyumunda Arş. Gör. Arzu Yetim tarafından hazırlanan; “Ayla Çınaroğlu'nun Korudaki Komşular Dizisi Öykülerinde İnsan-Doğa Çatışması” başlıklı bildiri, bahsi geçen öykülerin çocuklara çevre bilinci, doğa ve hayvan sevgisi kazandırılmada etkili eserler olduğuna ve insan ile doğa arasındaki uyumu yeniden yakalama amacı güden çevre eğitimi için verimli edebiyat kaynakları olduğuna dikkat çekmektedir (Çınaroğlu, 2007: 403- 408).

Ankara Üniversitesi tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda Safiye Akdeniz tarafından sunulan; “Behiç Ak'ın Çocuk Kitaplarında Çevre Duyarlılığı” başlıklı bildiri, edebiyat- çevre eğitimi açısından dikkat çekicidir.

Öykünün çevre bilinci kazandırmada etkisine değinen tek kapsamlı çalışma ise, Oğuz Özdemir tarafından 1998 yılında hazırlanan; “Yazınsal Bir Tür Olarak Öykünün Çevre Duyarlılığına Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezidir. (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)

2.4. Gülsüm Cengiz’i ve Çocuk Kitaplarını Konu Alan Çalışmalar

Gülsüm Cengiz ve çocuklara yönelik yapıtları üzerine; Akköy Dergisi, Radikal Kitap Eki, Evrensel Kitap Eki, Virgül Dergisi gibi süreli yayınlarda tanıtım ve eleştiri yazıları yazılmış, Cumhuriyet Kitap’ta (22 Ocak1998) ve Akköy Dergisi’nde (Mayıs- Haziran 2009) yazarla ilgili bir inceleme dosyası yer almıştır. (Gültekin, Koşmak, Üyümez, Bölükmeşe:451- 452: 2011; Cumhuriyet Kitap: 1998)

Kastamonu Eğitim Fakültesi’nden Derya Kutlutürk tarafından, 1999’da “Gülsüm Cengiz’in Çocuk Kitaplarına Toplu Bir Bakış” adlı Lisans Tezi hazırlanmıştır.

Ankara Üniversitesinin düzenlediği 3. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda, Hatice Arabacı tarafından; “Gülsüm Cengiz ve Onun Kitaplarının Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi” başlıklı bir bildiri sunulmuştur.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından düzenlenen “4. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi: Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Gülsüm Cengiz” sempozyumu, pek çok eğitimci ve akademisyenin katılımıyla gerçekleşmiş, yazarın çocuk ve ilk gençlik kitaplarını çeşitli yönlerden ele alan yetmişten fazla bildiri sunulmuştur. Bildiriler “Şiirin Rüzgârında, Masal Kuşunun Kanadında- Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Gülsüm Cengiz Sempozyumu” adıyla kitaplaştırılarak yayınlanmıştır.

Fahrettin Bozdağ tarafından sunulan; “Gülsüm Cengiz’in Öykülerinde Dil, Üslup ve Resim İlişkinin İncelenmesi” ve Sevda Yüksel tarafından hazırlanan; “Gülsüm Cengiz’den Tomurcuk Kitaplar” başlıklı bildiriler, yazarın öykülerini her yönüyle inceleyerek nitelikli çocuk yapıtları arasında yer aldığını vurgulayan,

eğitimciler ve retmenlere çocuklar için nitelikli kitap seçiminde yol gösterici olan bildirilerden bazılarıdır.

Emine Azboz tarafından sunulan; “ Gülsüm Cengiz’in Yapıtlarında Doğa” , Zehra Balı tarafından sunulan; “Gülsüm Cengiz’in Başak’ın evre Günlüğü Adlı Eserinde İşlenen evre Kirliliğinden Hareketle ocuklarda evre Sevgisi ve evre Bilinci Yaratma”, Pınar akır tarafından sunulan;” Gülsüm Cengiz’in öykülerinde evre Duyarlılığı” konulu bildiriler de yazarın eserlerinin ocuk okurda doğa sevgisi ve evre bilinci kazandırmaya katkı sağladığını vurgulayan bildirilerden bazılarıdır (Gültekin, Koşmak, ymez, Bölükmeşe: 2011).

Grldğ üzere öykü türünün evre bilinci geliştirmedeki etkisine değinen tek kapsamlı alışma, Oğuz zdemir’e ait yüksek lisans tezidir. Gülsüm Cengiz’in çocuklar için hazırladığı yazınsalrnlere değinen bildiri ve makalelerin olduğu; ancak bir lisan tezi dışında kapsamlı bir akademik çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu açıdan çalışmamızın konuyla ilgili olarak yapılan ilk kapsamlı çalışma olacağını düşünmekteyiz.

BÖLÜM III

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Gülsüm Cengiz'in 7-12 yaşa yönelik öykülerinin doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirmede rolünün olduğu gibi ortaya konması amacıyla bu çalışmada tarama modeli esas alınmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. (Karasar, 2009:77)

Bu çalışmanın yorumlanmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayacağından; çocuk edebiyatı, eğitim psikolojisi ve çevre eğitimi konulu kaynaklara baş vurularak elde edilen verilerden de yararlanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini; çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi, çocuk edebiyatı, çevre eğitimi alanındaki kaynaklar ve Gülsüm Cengiz'in eserleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın örnekleme ise, Gülsüm Cengiz'in 7-12 yaşa yönelik ve yayınlanmakta olan öykülerinden "Tomurcuk Kitaplar Serisi" içinde yer alan öykü türündeki; Damlacık, Arı ile Papatya, Bir Dilim Ekmek İçin, Kente Gelen Çam

Ağacı, Kuşlar Kralı Kim Olacak, Bıçırık, Bir Kedinin Günlüğü, Çiçek ile Kirlikara, Doğanın Öfkesi, Taş Devrine Yolculuk, Başak'ın Çevre Günlüğü, Hayvanlarla Konuşan Çocuk, Evdeki Altınlar, Doğum Günü Armağanı, Sarman'ın Serüvenleri, Herkesin Bir İşi Var, Nerede Bu Çocuklar ve Kayıp Sözcükler adlı öykü kitapları oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Belirlenen problem ve amaç doğrultusunda çalışma evrenini oluşturmakta olan basılı kaynaklar, süreli yayınlar, makaleler, tezler ile elektronik ortamda yer alan bilgilere ulaşılarak alan yazını taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda çalışmaya temel ve dayanak oluşturacak verilere ulaşılmıştır.

Bu aşamanın ardından belirlenen çocuk öykülerinin okunmuş, incelenmiş ve belirlediğimiz konu ile ilgili durum araştırılmıştır.

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Çalışmamızın bu aşamasında belirlenen on sekiz öykü kitabında doğa sevgisi ve çevre bilinci kazandırmaya yönelik unsurlar belirlenmiş, çeşitli başlıklar altında gruplanmış, amaç doğrultusunda değerlendirilmiş, incelenen öykülerin doğa sevgisi kazandırma ve çevre bilinci geliştirmede etkisine yönelik bölümlere dikkat çekilerek eserlerin etkisi bilimsel veriler ışığında yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Gülsüm Cengiz'in “ Tomurcuk Kitaplar” başlıklı bir seri altında toplanan yirmi kitabından on sekizi öykü türündedir ve bu öykülerde doğayla ilgili bilgilere ve çevre sorunlarına ağırlık verilmiştir. Bu seriye ait kitaplarda öykünün kahramanı ve anlatıcısı; kimi zaman bir yağmur damlası, kimi zaman bir papatya, kimi zaman bir buğday tanesi, kimi zaman bir çam ağacı, kimi zaman çeşitli hayvanlar, kimi zaman bir sokak kedisi, kimi zaman çocuklardır. “Tomurcuk Kitaplar” serisinde bulunan on sekiz öykü kitabından on beşinde doğa ve çevre sorunları ile ilgili temalar yer almaktadır; bu seri içinde yer alan diğer üç kitapta ise “Türkçe” ve “okuma” temaları işlenmiştir.

İlk çocukluk döneminden başlayarak çocukların, insan ve yaşam gerçekliğine ilişkin bireysel değerler oluşturmalarında, çocuk kitaplarının önemli bir işlevi vardır. Çocuk kitapları, çizgini ve dilin anlatım olanaklarıyla değişik karakter özelliklerini, dolayısıyla çeşitli kişilikleri canlandırır. Karakterlerden ve onların ilişkilerinden esinlenilerek yaratılan kurgularla; çocukların insanı, doğayı ve yaşamı tanımasına ilişkin bir deneyim alanı oluşturulur. (Sever, 2002,48)

İncelenen çocuk öykülerinde de, okuyucunun doğayı ve doğa ile ilişkili unsurları tanımasına ilişkin deneyim alanları oluşturulmuştur. Okuyucu, öyküde olayların akışı esnasında doğa ile ilgili unsurlara ait detaylı bilgileri ve özellikleri sezmektedir. Öyküler doğayla ilgili unsurların tanınmasına katkı sağlarken bunların hayatımızdaki önemini de sezdirerek doğa ile okuyucu arasında bağ kurmaktadır.

Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinde doğa ile ilgili olarak sezdirilen duygu düşünce ve zaman zaman da bilgiler şu başlıklar altında incelenebilir:

4.1. Ormanlar, Ağaç Türleri ve Bitki Türleriyle İlgili Unsurlar

Tanınmayan bir şeyin sevilemeyeceği ve umursanmayacağı göz önünde bulundurulduğunda, çocukların bitki ve ağaçları tanımasının doğa sevgisi ve duyarlılığı kazanmada önemli rol oynayacağı söylenebilir. Göka'nın; "Gördüğü her yeni bitki ve hayvan türünü çocuğunuzla özellikleriyle ayrıntılı bir şekilde anlatın. Türlerin kaybolmaya, biyolojik zenginliklerin yoksullaşmaya başladığı dünyamızda, anlattıklarınız çocuğunuzun neleri yitirdiğini anlayabilmesine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır." Şeklindeki ifadesi de bu çocukların doğayı tanımasının gerekliliğini vurgular (Göka, 1992: 63).

Gülsüm Cengiz'in öykülerinde ormanlar, ağaçlar ve bitkiler önemli bir yer tutmaktadır. Ormanla ilgili bilgiler olay akışı içinde sezdirilirken ormanın tüm canlılar ve insanlar için önemi vurgulanmaktadır.

Bir çam fidanının başından geçenlerin anlatıldığı; "Kente Gelen Çam Ağacı" adlı öyküde, toprağa bağlı olduğu için sürekli ormanda bulunmak zorunda olan çam ağacının yakınmalarına bir başka çam ağacı şöyle cevap vermektedir:

"Niye öyle diyorsun? Orman, bin bir güzellikle dolu. Mevsimler değiştikçe yaşamımız da sürekli değişiyor. Bak ben, rüzgârla, böceklerle, dallarıma konan kuşlarla dost oldum. Onlardan bir çok şey öğrendim." (Cengiz, 2010 d:8)

Öyküdeki bu bölüm okuyucuya ormanın her mevsim değişen güzelliğini hissettirmekte; ormanın yalnızca ağaçların değil, böcekler, kuşlar gibi diğer hayvanların da yuvası olduğunu sezdirmektedir.

"Kente Gelen Çam Ağacı" adlı öyküde, ormandaki küçük çam fidanı şu temennilerde bulunmaktadır:

"Ah, ben de bir büyüsem. Benim de dallarıma kuşlar yuva yapsa. Benim de fıstıklarımı yemek için sincaplar ziyaretime gelse..." (Cengiz, 2010 d: 6)

Öyküdeki bu bölüm, ormanın hayvanların yuvası olduğunu, hayvanların barınmak ve beslenmek için ormana ihtiyaçları olduğunu sezdirmektedir.

Eserde, ağaçlar kişileştirilmiştir, küçük çam ağacı öykünün kahramanıdır. Küçük çam ağacı ve diğer bazı ağaçlar bazı insanlar tarafından kesilir. Ormandan ayrılırken küçük çam ağacı;” Hoşça kalın kardeşlerim. Hoşça kal masmavi gökyüzü. Hoşça kalın ilkyazda arkadaşım olan çiğdemler. Hoşça kalın sincaplar ve kuşlar. Hoşça kalın arılar ve karıncalar. Hoşça kal sevgili orman...” (Cengiz, 2010d: 14) sözlerini sarf etmektedir. Öykünün bu bölümünde, ormanın ağaçlar ve diğer canlılardan oluşan bir topluluk olduğu, ağaçların yerinin orman olduğu sezdirilmekte, ağaç kesmenin yanlışlığı hissettirilmektedir.

Eserin ilerleyen bölümlerinde küçük çam ağacının yılbaşı ağacı olarak satılmak için kesildiği anlaşılmaktadır. Yılbaşı için bir evin salonuna yerleştirilen çam ağacının evdeki durumu eserde şöyle aktarılmaktadır:

Burada, böylece kuruyup gideceğim. “ diye düşünüyordu. Gerçekten, düzenli sulanmaması, salondaki sigara dumanıyla kirlenen hava, onu günden güne öldürüyordu. İğne yaprakları artık ormandaki gibi pırıl pırıl yemyeşil parlamıyor, mis gibi kokusunu yaymıyordu (Cengiz, 2010 d: 38).

“Bir süre sonra ben de çürüyüp onlara karışacağım. Oysa ormanda kalsaydım, ne güzel günlerim olacaktı,” diye düşündü (Cengiz, 2010 d: 39).

Eserdeki bu bölümlerde küçük çam ağacının ormandan ayrıldıktan sonraki durumu ve hüznü hissettirilmekte, ağaçların doğal ortamında yaşamasının daha doğru olduğu sezdirilmektedir.

Dünya ve insanlık için tartışılmaz bir öneme sahip olan ormanların işlevleri ve faydaları, incelediğimiz öykülerin pek çoğunda vurgulanmaktadır. Kuşkusuz sel ve erozyon önemli doğal felaketlerdendir ve ormanların bu felaketleri önlemede önemli ölçüde etkili olduğu herkesçe bilinmektedir. İncelediğimiz eserlerin bir kısmında, ormanın sel ve erozyon gibi doğal felaketleri önlediği sezdirilmektedir.

Bir su damlasının başından geçenlerin konu edildiği “Damlacık” adlı eserde, damlacık kar olup bir tepeye yağmıştır. Bahar geldiğinde ise eriyerek diğer

damlalarla birleşir ve sel olup hızla sürüklenmeye başlar. Damlacık bu durumdan gayet hoşnuttur; ancak bir başka su damlasının söylediği şu sözlerle içinde bulunduğu durumun farkına varır:

“(…) Su taşkınları tarlalara, evlere, hatta insanlara zarar verir.

“Bunu önlemenin bir çaresi olmalı.”

“Var tabii. Tepeler ağaçlandırılırsa su baskınları önlenebilir. Ormanlık yerlerde, sel sularının bir kısmı ağaç kökleri tarafından emilir. Böylece akış hızı azaltılır. Orman olmayan yerlerde biz, toprağın üstündeki verimli toprakları da sürükler götürürüz. Böylece toprak çoraklaşır. İnsanlar buna erozyon diyorlar. Ormanlık yerlerdeyse toprak, ağaç kökleri tarafından tutulduğu için sürüklenmez.” (Cengiz, 2010 a: 39)

Yine aynı öyküdeki şu bölümde, ağaçları kesmenin ve ormanları yok etmenin yanlış olduğu şu şekilde hissettirilmektedir:

Damlacık, ormandaki yemyeşil ağaçları, çiçekleri seyrederken birden iki adamın ormanın kıyısındaki ağaçları kestiğini gördü. Su baskınlarını, insanlara verdiği zararları hatırladı. Çok üzüldü.

“Yapmayın! Kendinize kötülük ediyorsunuz!” diye bağırdı. Ama sesini kimseye duyuramadı. Yaş ağaçlar korkunç iniltilerle yemyeşil çimenlerin üstüne düştüler.

Damlacık oradan uzaklaşırken üzüntü içindeydi (Cengiz, 2010 a:56).

Aktardığımız bu bölümde okuyucunun öykü kahramanı Damlacık ile kendini özdeşleştirerek ağaçların kesilmesinden duyulan üzüntüyü hissetmesi bizce mümkün görünmektedir.

“Kente Gelen Çam Ağacı “ adlı öyküde de iki çam fidanı arasında geçen konuşmada, çam fidanlarından birinin şu sözleri ormanların su baskınları ve toprak kaymalarını önlemedeki etkisini hissettirmektedir:

“.... Böyle söküp kesmeye devam ederlerse ormanlar yok olacak. Tepeler kel kalacak. Zararını yine kendileri çekecek. Su baskınları, toprak kaymaları olacak. Biz köklerimizle toprağı tutup bu felaketleri önlüyorduk.” (Cengiz, 2010 d: 13)

“ Doğanın Öfkesi” adlı öyküde de ormanların yok edilmesinin sel ve erozyonun zarar verici etkilerinin artıracacağı, toprağın verimli kısımlarının sürüklenerek toprağın çoraklaşacağı, öykünün baş kişisi olan Zeynep’le toprağın konuştuğu bölümde toprağın ağzından şöyle aktarılmaktadır:

“ Ağaçları kestikleri için, erozyon ve sellerle üstümdeki verimli topraklar sürüklenip aktı. Çoraklaştım, verimsizleştim birçok yerde. Yine de akılları başlarına gelmedi....” (Cengiz, 2010g: 52)

Ormanın doğa ve insanlar için diğer bir faydası da canlıların yaşamak için ihtiyacı olan oksijeni yayması ve havayı temizlemesidir.

Öykülerde, kentlerdeki kirli hava ile ormanın temiz havası karşılaştırılmaktadır. Kentlerde yaşayan insanların temiz hava almak için ormana geldiği belirtilmekte, ormanın temiz hava sağladığı sezdirilmektedir. “Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde bu durum şöyle yansıtılmaktadır:

“ Bahar ve yaz günlerinde, neden ormana geldiklerini şimdi daha iyi anladım,” dedi küçük fidan. “Bu pis havadan kaçıp temiz hava almak için...”

Devamı ise okuyucuya bir uyarı niteliğindedir:

“ Ama ormanları böyle yok ederlerse bir süre sonra oraların da havası kirlenecek...” (Cengiz, 2010 a 19)

“Çiçek ile Kirlikara” adlı öyküde de ormanların oksijen kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Öyküye göre, Çiçek adlı öykü kahramanının, ailesinin ve sevdiklerinin yaşadığı Güneşli Ada, sanayi tesisleri yüzünden kirlenmiş, yaşanmaz hale gelmiştir. Çiçek ve arkadaşları, bu sorunu çözmek için adanın her yerine fidan dikmişlerdir. Eserde, ağaçlandırma çalışmalarının etkisi şu şekilde aktarılmaktadır:

“(...) O sırada inanılmaz bir şey oldu. Altın meyveli ağaçların beyaz çiçekleri, rüzgârla adanın üzerinde uçuşmaya başladı. Çiçekler her yana yayıldı. Çiçekler uçtukça kara bulutlar ortadan kayboldu. Güneş yine gökyüzünde parlamaya başladı. “ (Cengiz, 2007 a: 58)

Aynı eserde yer alan; “ O günden sonra Güneşli Ada’yı yeniden yeşillendirmek için büyük bir çalışma başladı. Herkes bir fidan dikerek bu çabaya katıldı. Çiçek, Şirin ve öteki arkadaşları aileleriyle birlikte yine mutluluk içinde yaşamaya başladılar.” (Cengiz, 2007 a: 60) şeklindeki bölümle; temiz bir çevrenin insanları mutlu edeceği, temiz bir çevre yaratmak için de ağaçlandırmanın gerekli olduğu sezdirilmektedir. Öykü kahramanlarının çevrelerini ağaçlandırmaya yönelik bu çabasının okuyucuya örnek olacağı kanısındayız.

İncelediğimiz eserler ormanların yanı sıra çeşitli bitki ve çiçeklerin okuyucu tarafından tanınmasına katkı sağlamaktadır. Bu öykülerden biri” Arı İle Papatya” dır. Bu öyküde bir papatyanın başından geçenler anlatılmıştır. Bir bahar günü açan papatya dünyayı merak etmekte ancak bağlı olduğu topraktan ayrılamadığı için bu merakını gideremeyip üzülmemektedir. Bir gün bir arı ile arkadaş olur ve arı gördüklerini papatya ile paylaşarak papatyanın dünyayı tanıma isteğini yerine getirir. Arının papatyaya aktardığı bilgiler genellikle doğa ile ilgili olup bitki türleri ile ilgili bilgileri de içermektedir.

Arıların çiçek özlerini alarak bal yaptığı bilgisi bunlardan biridir. Bu iş sırasında arının ayaklarına bulaşan polenlerin çiçekten çiçeğe taşındığı, böylece çiçeklerde tohumlanmanın sağlandığı bilgisi arının ağzından aktarılmaktadır (Cengiz, 2010 b: 31-32).

Eserlerin bir kısmında okuyucunun çiçekleri tanımasına, çiçek ve bitkilerin çevrenin güzelleşmesini sağladığını fark etmesine katkı sağlayacak bölümler bulunmaktadır. “Sarman’ın Serüvenleri” adlı öyküde bu bölümler şu şekildedir:

Güzel, güneşli bir sonbahar günüydü. Arka bahçe, sonbaharın bütün güzelliklerini yansıtıyordu. Duvar sarmaşıkları yer yer sarı, yeşil ve kıpkızıl yapraklarıyla çok güzeldiler. Yediveren güllerinde hâlâ çiçek vardı. Kasımpatılar tomurcuklanmış, açmaya hazırlanıyorlardı. Havuzun kenarındaki ateş çiçekleri kıpkırmızı çiçeklerle doluydu. Duvar kenarındaki çiçek yataklarında yıldız çiçekleri renk renk açılmıştı (Cengiz, 2008 a: 14-15).

“Herkesin Bir İşi Var” adlı öyküde de doğa betimlenirken okuyucu farklı çiçek isimleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu bölüm şu şekildedir:

Sincaplar, korkusuzca indiler dalların ucuna. Çimenleri ve toprağı çok yakından görüyorlardı şimdi. Bahçede renk renk çiçekler açmıştı. Sarılı beyazlı

papatyalar, yaban gülleri, kadifeler, horoz ibikleri, minicik kır çiçekleri mis gibi kokular saçıyorlardı havaya.... (Cengiz, 2009 b: 21)

Eserlerde okuyucunun tanıştığı diğer çiçeklerse; Gelincik, peygamber çiçeği, çakır dikenleri ve sakız otlarıdır (Cengiz, 2010 b: 8-9).

Eserler, okuyucunun ağaçlarla ilgili bilgi birikimine de katkı sağlamaktadır. “Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde iğne yapraklı olmayan ağaçların yapraklarının kışın sararıp döküldüğü, iğne yapraklı ağaçların ise her daim yeşil kaldığı bilgisini çam ağacının ağzından aktarılmaktadır (Cengiz, 2010 b: 7).

Eserler; orman, ağaç ve bitki türleri hakkında bilgi kazandırmasını yanı sıra okuyucuda orman sevgisi ve bitkilere karşı ilgi uyandırmaktadır.

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı eserde, Sarman tesadüfen ahşap bir eve gider. Evi şöyle anlatmaktadır:

Ayşegüllerin evi, iki katlı ahşap bir evdi. Ama bakımlıydı. Bizim bulunduğumuz yer evin arka bahçesiydi. Bahçe çok güzeldi. İçinde akasya, dut, incir ve erik ağaçları vardı. Duvar kenarında ve ortadaki çiçek tarhlarında filbahriyer, güller, sardunyalar, margaritler ve karanfiller vardı. Çevreye mis gibi kokular yayan hanımelleri evin ikinci katına kadar uzanmıştı. Bahçedeki gül, akasya, hanımeli ve filbahri kokuları birbirine karışıyordu.

Bu güzel kokuları içime çekip çok mutlu olduğumu düşündüm. Her şey çok güzeldi. Bu bir düş olmalıydı. Kentte böyle bir ev ve bahçeyle ilk kez karşılaşmıştım... (Cengiz, 2009a: 16-17)

“Bıcırık” adlı öyküde, çevrenin yeşillendirilmesi, toprakla uğraşmak ve ağaçlandırma özendirilmektedir. Öyküde, çarpık kentleşmeye karşı çıkış da sezilmektedir:

Eserde, öykünün baş kişinin aktarımı şöyledir:

Bu eve taşınır taşınmaz benim için iki ceviz fidanı diktiler. Ön bahçeye güller, ortancalar, kasımpatılar dikildi.

Her Pazar bahçede yapılacak yeni bir iş bulur babam. Ben de bazen annemin bazen babamın çevresinde dolaşıp yapacak iş ararım kendime. Toprağı kabartmak, zararlı otları ayıklamak, çiçekleri sulamak; çiçeklerin açışını, fidanların büyümesini izlemek çok hoştur. Ben salondaki çiçekleri sularken, annem kuru yaprakları ayıklar. Zaman zaman karşı tepelere bakıp söylenir:

“Her yer çirkin beton bloklarla dolu. Yakında bir tek yeşil dala hasret kalacağız.”

“Haklısın anneciğim. Ama bizim ağaçlarımız büyüyecek. Böyle bahçeli bir evde yaşadığımız, ona fidanlar, çiçekler dikebildiğimiz için çok mutluyum.” (Cengiz, 2010 f: 17-19)

Eserde, ormanın güzelliği de vurgulanmaktadır:

“ Bazen de Taşdelen Koru’suna, Ömerli Barajı’nın kıyısına, Şile yolu üstündeki kırlara gezmeye gideriz. Piknik yaparız. Bu gezi ve piknikler de hepimizi çok mutlu eder. Ormanın içlerine doğru yürüyüşler yapar, kelebekleri, karıncaları izleriz birlikte. Kuş seslerini dinleriz. Bilmediğimiz bitkilerle, renk renk kır çiçekleriyle karşılaşırız (Cengiz,2010 f. 19).

Bu güzelliklerin hiç bozulmaması dileğini içtenlikle dile getirişi şöyle aktarılır:

“Keşke bu güzellikler hiç bozulmasa...” der annem, temiz havayı içine çekip (Cengiz,2010 f. 19).

”Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde küçük bir çam ağacı, ormandan sökülüp pazarda satıldıktan sonra, bir aile tarafından yılbaşı ağacı olarak kullanılır. Daha sonra da çöpe atılır. Çöpte solmak üzereyken Ali ve Nuri adlarındaki iki çocuk çam fidanını bulur ve onu yeniden toprağa kavuşturmaya karar verirler. Eserde bu durum şöyle aktarılmaktadır:

Alilerin evi bahçe içinde tek katlı, küçük bir gecekonduydu. Ali, eve gelir gelmez fidanı özenle toprağa bıraktı. Sonra evden çapa ve kürek aldı. Evin penceresinin tam karşısında derin bir çukur açtı. Toprak ıslak olduğu için yumuşaktı ve kolay kazılıyordu.

Ali ile Nuri, çam fidanının köklerini zedelemeyen özenle çukura yerleştirdiler.

“Sen gövdeyi tut. Ben etrafını doldurayım,” dedi Ali.

Nuri fidanın gövdesini tuttu, Ali, kürekle çukura toprak attı. Böylece çam fidanının kökleri toprağa kavuştu. Fidanın çevresini toprakla doldurup sıkıştırdılar. Biraz da can suyu verdiler (Cengiz, 2010 d: 44).

Nuri ile Ali’nin çam fidanını dikmeye çalışmalarının anlatıldığı bu bölüm, çocukları ağaç dikmeye özendirilecek niteliktedir.

4.2. Hayvanlarla İlgili Unsurlar

Her çocuk, hayvanlara ilgi duyar. Tıpkı gerçek hayatta karşılıklarına çıkan hayvanlar gibi, çeşitli öykü ve masallarda da hayvanlar çocuklar için dikkat çekicidir. İncelediğimiz öykülerden; “Arı ile Papatya” adlı öyküde arı, “Kuşlar Kralı Kim Olacak” adlı öyküde çeşitli türlerde kuşlar, “Bırcırık” adlı öyküde bir civciv, “Bir Kedinin Günlüğü” ve “Sarman’ın Serüvenleri” adlı öyküde bir sokak kedisi öykünün kahramanlarıdır. “Doğanın Öfkesi” ve “Hayvanlarla Konuşan Çocuk” adlı öykülerde de çeşitli hayvanlar öykünün baş kişisi olan çocuk karakterle iletişim içindedir.

Yazar, belirtilen öykülerde hayvanlara dikkat çekerken hayvanlarla okuyucu arasında bağ oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Belirtilen öykülerde hayvanlarla insanlar arasındaki yoğun sevgi ve etkileşim vurgulanmaktadır. Aynı zamanda hayvanlarla ilgili bilgiler de öykünün doğal akışı içinde yer alır.

Öykülerde hayvanlar ve onlarla ilgili bilgiler şu şekilde incelenebilir:

Kuşlar, sonbaharda sıcak bölgelere göç etmektedir. Kuşların çoğu göçmen olmakla birlikte göçmen olmayan kuşlar da vardır. Bu bilgi; “ Damlacık” adlı öyküde şöyle aktarılmaktadır:

Damlacık, çevresine hayran hayran bakarken yanından hızla kuş sürüleri geçti. Kuşlar sürekli güneye doğru gidiyorlardı.

“Nereye gidiyor bunlar telaşlı telaşlı?”

“Bunlar göçmen kuştur. Şimdi artık sonbahar. Havalar gittikçe soğuyacak. Burada yaşayamazlar. Bunun için yaşayabilecekleri sıcak ülkelere gidiyorlar. İlkbaharda gene geri gelecekler.”

“Bütün kuşlar mı gidecek?”

“Hayır. Kuşların hepsi göçmen değildir. Leylek, kırlangıç, sığırcık, yabanördekleri, saka, yağmurkuşları gibi kuşlar göçmen kuştur. “(Cengiz, 2010 a: 11-12)

Kuşların göç ettiği ve ülkemizin göçmen kuşların rotası üzerinde olduğu, Manyas Kuş Cennetinde konaklayan kuşların burada eşsiz bir zenginlik yarattığına

yönelik bilgiler “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öyküde, Başak ile babası arasında geçen bir konuşmayla şu şekilde yansıtılmaktadır:

“ Bak canım, bizim yurdumuz ılıman iklim kuşağında biliyorsun. Kuzey ve Orta Avrupa’daki kuşlar kış yaklaşınca, daha güneye, sıcak yerlere göç ederler.”

“ Evet...”

“ Ülkemiz bu kuşlardan birçoğunun göç yolu üzerindedir. Bu kuşlar belirli yerlerde konaklayıp dinlenirler. Marmara Bölgemiz sınırları içindeki Balıkesir’in Manyas ilçesi de böyle bir yerdir. Kuşlar, Manyas Gölü çevresindeki sulak alanlarda dinlenir, beslenirler. Orada birçok kuş çeşidi bulunduğu için de Kuş Cenneti adı verilmiştir. Buraya bir Milli Park kurularak kuşlar koruma altına alınmıştır. “ (Cengiz, 2011 a: 23)

Okuyucu, çeşitli kuşları ve bu kuşların özelliklerini öyküleri okuyarak öğrenebilir. “Kuşlar Kralı Kim Olacak” adlı öykünün kahramanları kuşlardır. Öyküde, pek çok kuş türünün adı geçmektedir. Bunlar; şahin, atmaca, kartal, doğan, serçe, güvercin, bülbül, keklik, kırlangıç, çulluk, karga, turna, kuğu, balıkçıl, flamingo, guguk kuşu, martı, saka, çayırkuşu, penguen, devekuşu, kanarya, baykuş, akbaba, leylek, sığırcık, lir kuşu, tavus kuşu, arı kuşu, akbaba, kumru, bülbül ve saksağandır.

Öyküde, kuşların kralı şahin ölmüştür. Şahin öldükten sonra yırtıcı kuşlar, küçük kuşların rahatını kaçırmaya başlamıştır. Bu durum ele alınırken, yırtıcı kuşların hangileri olduğu da sezdirilmiştir. Bu bölüm şöyledir:

“ Gerçekten de, şahinin ölümünden sonra ortalık hemen karışmıştı. Kartal, atmaca ve doğan gibi yırtıcı kuşlar, küçük kuşları yine avlamaya başlamışlardı.” (Cengiz, 2010 e:7)

Ormandaki kuşlar, bir toplantı yaparak yeni bir başkan seçecektir; ancak yırtıcı kuşlara haber vermemişlerdir; yırtıcı kuşlar da toplantı yerine gelecek, ortalık karışacaktır. Tüm kuşlar başkan olmak istemekte ama bunu söyleyememektedir, o yüzden her kuş söz alarak kendi özelliklerinde birinin başkan olması gerektiğini vurgular. Eserde her kuş türünün sahip olduğu özellikleri de sezdiren bu bölümler şöyledir:

Serçelerin küçük kuşlar olduğu ve sürüler halinde yaşadıkları şu bölümden anlaşılmalıdır:

Toplantı hazırlıkları büyük bir gizlilik içinde sürdürüldü. Serçeler küçük olduklarından fazla göze çarpmıyorlardı.... (Cengiz, 2010 e: 10)

Serçenin incecik sesi duyuldu:

“Peki, bir kralı seçelim, ama kimi seçelim?”

“Gak, gak, sen olacak değilsin herhalde. “ diye lafa karıştı karga. Leylek kanadını kaldırıp onu susturdu.

“Tabii, biz güçsüz, küçük kuşlarız, ama sizden daha kalabalığız.” diye cevapladı onu serçe (Cengiz, 2010 e: 14).

Öyküdeki şu bölümde bülbül ve kanarya sanatçı, muhabbet kuşu ve kumrular sevgi dolu kuşlar olarak gösterilmektedir.

Bülbül söz istedikten sonra konuşmaya başladı:

“Kral, sanattan anlayan, ince ruhlı biri olmalı.” Dedi nazlı nazlı. Kanarya başını sallayıp onu onayladı.

(...)

“Bunun üzerine muhabbet kuşları söz alıp konuşmaya başladılar:

“Kral sevgi dolu olmalı...” dedi biri.

“Herkesi sevmeli. Herkes de onu sevmeli...” diye tamamladı öteki.

“Evet.” Dedi kumrular eşlerine sokulup (Cengiz, 2010 e: 14).

Ayrıca öyküdeki şu bölüm konuşan kişiyi saygıyla dinlemeye vurgu yapmakta, aynı şeyleri yineleyerek ve gereğinden çok konuşarak karşımızdakileri sıkacağıımız yönünde mesaj içermektedir:

Kuşlar, önce onu saygıyla ve sabırla dinlediler. Ama bir süre sonra sıkılmaya başladılar. Çünkü, herkesin bildiği şeyleri, bir kere daha, üstelik ayrıntılara girerek anlatıyordu. Kuşlar onun sözünü bitirmesini sabırla bekletiler, ama o hâlâ konuşuyordu. (Cengiz, 2010 e: 15)

Guguk kuşunun yuva yapmadığı ve yumurtalarını başka kuşların yuvalarına bıraktığını da öykünün şu bölümünden öğrenebiliyoruz:

“Guguk!” diye söz istedi guguk kuşu. “Kral kurnaz biri olmalı. Öyle yuva yapmak gibi işlerle uğraşmamalı.”

Öteden saksagan hemen atıldı. “Senin gibi yuva yapmayı yumurtalarını başka kuşların yuvasına bırakmalı öyle mi? Farkında değiliz sanma. Yuvamıza yumurta bıraktığını biliyoruz. Ama o yavrucuğa acıdığımız için yuvamızdan atmıyoruz onu.” (Cengiz, 2010 e: 18)

Öyküdeki şu bölümde Balıkçıların ve flamingoların yaşam alanlarının su kenarları olduğu vurgulanmaktadır:

Bu sırada, su kıyısındaki balıkçıllar ve flamingolar bir ağızdan bağıştılar:

“Kral, su kıyısında yaşayan kuşlardan olmalı.” (Cengiz, 2010 e: 18)

Öykünün şu bölümlerinde kuğuların zarif ve güzel görünüşleri ile tavus kuşunun dikkat çekici tüylere vurgu yapılmaktadır:

Kuğu, “ Kral, zarif ve güzel biri olmalı...” deyip zarif bir hareketle boynunu çevirdi.

(...)

Tavus kuşunun erkeği hışımla kanatlarını açtı. Tüylерinin bütün güzelliğini ortaya çıkmıştı.

“Ancak çok gösterişli ve başında tacı olan biri kral olabilir.” Diye söylenip kafasını kaldırdı gururla. Başında büyük bir taç vardı (Cengiz, 2010 e: 19).

Penguenlerin dış görünüşü hakkında fikir veren şu bölümde, onların siyah-beyaz tüylерini resmi bir giysiye benzetilmektedir:

“Kral, çok şık ve resmi giyimli biri olmalı.” Dedi penguenler. Siyah beyaz giysilerinin içinde dimdik ayakta duruyorlardı (Cengiz, 2010 e: 19).

Arı kuşlarının çalışkanlığı vurgulanmaktadır:

“Arı kuşları incecik sesleriyle bağıştılar:

“ Kral çok çalışkan olmalı...” (Cengiz, 2010 e: 19)

Baykuş, halk arasında uğursuz olarak nitelenen bir hayvandır. Öyküde de karamsar sözleriyle olumsuz bir izlenim yaratmaktadır. Öyküdeki bu bölümde baykuşun geceleri uyumayan bir hayvan olduğu ve keskin gözlere sahip olduğu vurgulanmaktadır:

“Biz hiçbir şey yapmayız. Kral filan seçemeyiz. Sonunda kral hepimizi tek tek yakalayıp öldürecek. “

Kuşların tüyleri diken diken olmuştu.

(...)

“Kral, geceleri uyumayan, gözleri iyi gören biri olmalı. “ diye homurdandı baykuş (Cengiz, 2010 e: 20).

“Devekuşu söz aldı:

‘Kral iri gövdeli, büyük bir kuş olmalı.’ Dedi. “(Cengiz, 2010 e: 21) şeklindeki bölümde devekuşu aslında kendi özelliklerini anlatmakta, iriliğini vurgulamaktadır.

Öyküdeki şu bölümde karganın sözleri kendini övmenin bir yarar sağlamayacağını; gösterişli ya da zarif bir görüntüye sahip olmaktan çok akıllı ve iyi yürekli olmanın önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu ifadeyle akıl, tecrübe, iyilik gibi değerler de yüceltilmektedir:

Sonunda karga söz aldı:

“Bu böyle olmayacak. Her çıkan kendini övüyor. Bence kral ne gösterişli, ne bilgiç, ne zarif ne de büyük olmalı. Kral, kuşları yönetecek kadar akıllı, iyi yürekli ve görmüş geçirmiş biri olmalı. “ (Cengiz, 2010 e: 21)

Karganın görmüş geçirmiş olmasının nedeni, eserin ilerleyen sayfalarında şöyle aktarılmaktadır:

Güvercin sözlerini sürdürdü:

“İçimizde daha akıllı, daha görmüş geçirmiş kişiler var. Gerçi biraz çok konuşur, ama ben karganın başkan olmasını öneriyorum. Çünkü o, yüz yaşındadır. Bilgilidir....” (Cengiz, 2010 e: 28)

Kartalların yırtıcı ve güçlü kuşlar olduğu öyküde şu şekilde yansıtılmaktadır:

Tam bu sırada, alanda sert bir ses yankılandı:

“ Kral güçlü, çok güçlü biri olmalı. Kral ben olacağım.”

Kuşlar, şaşkınlık ve korkuyla sesin geldiği yana döndüler. O zaman, bir kayanın tepesine tüneyen kartalı ve öteki yırtıcı kuşları gördüler (Cengiz, 2010 e: 22).

Öykünün şu bölümünde, kartalın yırtıcı ve diğer kuşlardan daha güçlü olduğu bilgisinin yanı sıra kartalların yalnız yaşadığı bilgisi de yer almaktadır. Ayrıca, kimsenin tek başına yaşayamayacağı, bu yüzden saldırgan tavırlardan kaçınarak arkadaşça tavırlar takınmanın gerekliliği vurgulanmaktadır:

Güvercin, kartala belirli bir uzaklıkta durup korkusuz bir sesle konuştu:

“ Pençelerin çok güçlü, gagan çok sivri kartal, ama hiç kimse tek başına yaşayamaz. Eğer, bu saldırgan tutumun sürerse bizimle birlikte yaşayamazsın.” (Cengiz, 2010 e: 26)

Öyküde, güvercinin de barış sembolü olduğu sezdirilmekte ve kuşların özellikleri şu şekilde özetlenmektedir:

Papağan konuşmaktan yorulmadığı için ormanda kurulan okulda öğretim işlerine bakacak. Baykuş, gece uyumadığı ve gözleri iyi görebildiği için gözcülük ve bekçilik yapacak. Bülbül ve kanarya sanat çalışmalarını yürütecek. Tavus güzelliğin, kuğu zarafetin sembolü olacak. Muhabbet kuşları, kumrular sevgi ve dostluğu yayacak. Serçeler, posta güvercinleri haberleşme işlerine bakacak. Beyaz güvercin, kuşlar arasında barış ve kardeşliğin sürdürülmesi için çalışacak (Cengiz, 2010 e: 29- 30).

Cengiz'in çocuk öykülerinde okuyucuya sezdirilmekte olan doğa ile ilgili bilgilerden bir diğeri de, hayvanların insanların beslenmesinde önemli rol oynadığı, doğadaki bir besin zincirinin olduğudur. “Arı ile Papatya” adlı öyküde, arının insanların önemli besinlerinden olan balı nasıl yaptığı olayların akışı esnasında şu şekilde anlatılmaktadır:

Papatyacık utanarak gülümsedi. Gülümsedikçe daha da güzelleşti. Arı, yüzünde gitmesini hiç istemiyordu. Çekinerek sordu:

“Çok uzaktan mı geliyorsun arı?”

“Fazla uzakta sayılmaz. Şu tepenin ardındaki bahçede kovanlarımız var. Orada yaşıyorum.”

(...)

“Ne yapıyorsunuz bu emdiğiniz öz suyunu?”

“Çiçeklerdeki balözünü emeriz biz. Sonra onları, ağızımızda mayalandırır ve kovadaki peteklerin gözlerine doldururuz. Böylece bal denilen tatlı bir besin yaparız. Biz arılar onunla besleniriz. Ancak insanlar bizden daha çok yerler balımızı. “ (Cengiz, 2010 b:22-23)

“ Sarman’ın Serüvenleri” adlı öyküde karıncaların kış hazırlıklarından bahsedilmektedir. Bu hazırlıklar, Sarman tarafından şöyle anlatılmaktadır:

Kelebekler, çiçeğin birinden kalkıp ötekine konuyordu. Karıncalarsa, kışın yaklaştığını sezinleyerek düzenli sıralar halinde, yuvalarına sürekli yiyecek taşıyorlardı.... (Cengiz, 2008 a: 15)

Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinde yakın çevremizde bulunmayan bazı hayvanların özellikleri de anlatılmaktadır. “Hayvanlarla Konuşan Çocuk” adlı öykünün kahramanı Bilgin, hayvanlarla konuşma yeteneği olan bir çocuktur. Dünyayı dolaşıp araştırmalar yapan Bilgin, ormanda çeşitli hayvanlarla karşılaşarak onları tanır. Bilgin’le birlikte okuyucu da; aslan, fil, yaban kazı, yunus, kanguru ve örümceği yakından tanımaktadır.

Bilgin’in karşılaştığı ilk hayvan aslandır. Aslan ve bilgin arkadaş olurlar ve aslan Bilgin’i inine götürür. Bilgin’in aslanla ilgili gözlemleri ve aslanın kendisiyle ilgili anlattıkları şöyledir:

Aslan bunları söyledikten sonra kocaman ağzını açarak esnedi ve yavaş yavaş ayağa kalktı. Bacaklarını öne uzatarak gerindi. Boyu bir metreye yaklaşıyordu. Esnedi, silkindi. Ay ışığında kızıla çalan sarı rengi ve parlak yelesiyle çok görkemliydi.

(...)

Upuzun, ince kuyruğunun ucunda bir tutam tüy, püskül gibi sarkıyordu. Dörtgen biçimindeki başıysa kocamandı. Çevresinde uzun, parlak tüyleri vardı.

(...)

“(....) Onlara yele denir. Yele yalnız benim gibi erkek aslanlarda olur, dişilerde yoktur. Ancak bazı erkek aslanlarda yele bulunmaz.” (Cengiz, 2010 1:6- 8)

Aslanların yırtıcı hayvanlar oldukları ve beslenme biçimleri şu şekilde yansıtılmaktadır:

“ Laf aramızda, küçücük bir sopadan bile korkarım. Ama acıkınca gözüm hiçbir şey görmez. Saldırgan ve yırtıcı olurum. O zaman hemen karaca, geyik, çakal, yabaneşegi ya da daha küçük bir hayvanı avlamak için yola çıkarım.” (Cengiz, 2010 1: 8)

Aslanın Bilgin’e anlattıkları, aslanların avlanma biçimi ile ilgili bilgi vermektedir:

“Gördüğün gibi geceleri avlanıyorum. Avlanırken tırnaklarımı da kullanırım,” dedi ve Bilgin’e pençelerini uzattı. Pençesi tıpkı bir kedininkine benziyordu. Ama daha iriydi. Tırnaklarını çıkardı. Tırnakları sipsivri ve uzundu.

Öyküdeki; “ ‘Dişlerim de çok keskindir,’ diye sürdürdü sözlerini ve ağzını açtı.... Korkma, ben insanlara saldırmam. Yalnız kendimi korumak için saldırgan olabilirim. Ama seninle arkadaş olduk. Hem ben aç olmazsam, öteki hayvanlara da pek dokunmam.” (Cengiz, 2010 1: 9) şeklindeki bölüm okuyucuya aslanın yırtıcı bir hayvan olduğunu, avlanmasının da beslenmek için bir zorunluluk olduğunu hissettirmektedir.

Öyküdeki şu bölüm, aslanların kedigillerden ve memeli hayvanlar olduklarını vurgulamaktadır:

“ Yavrularımın kediye benzemelerine niye şaşırдың? Biz aslanların, kedigiller ailesinden olduğunu bilmiyor musun? Biz kedilerle uzaktan akrabayız ama onların yırtıcı denen dalındanız.” (Cengiz, 2010 1: 11)

Öyküdeki şu bölüm, okuyucuyu aslanların büyüme süreci ve ortalama ömrü konusunda çıkarımlarda bulunmaya sevk etmektedir:

“Meme mi emiyor yavrular? Onlar sizin gibi avladıkları hayvanları yemiyorlar mı?”

Anne aslan cevapladı:

“ Hayır!” dedi. “Yavrularımız henüz avlanacak kadar büyümedi.”

“Onlar benim sütümle besleniyorlar. Ama yavrular birkaç ay sonra avlanmaya başlayacaklar. Gördüğün gibi, benim dört yavrum var. Onları, üç buçuk aylık bir gebelikten sonra doğurdum. Bazen üç, bazen beş yavru doğduğu da olur. Biz de öteki memeli hayvanlar gibi yavrularımızı altı ay kadar emziririz. Yavrular kendi besinlerini sağlayacak duruma gelince, onlara avlanmayı öğretiriz. Altı yedi yaşına gelince de gelişmiş bir aslan olurlar. (...) Bir aslan, eğer avcılar tarafından yakalanıp öldürülmezse, on altı, on yedi yıl yaşar.” (Cengiz, 2010 1: 11-12)

Öyküdeki şu bölümlerde, aslanların yaşam alanlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır:

“(....)Biz sıcak iklimi ve ormanları olan severiz. Öyle her yerde yaşamayız. Çöllerde de çalılık ve ağaçlık bölgelerde bulunuruz. Orta Afrika'dan başka Güney Asya'da, Hindistan'da yaşarız. “

(...)

" Biz aslanlar kendi aramızda ormanı paylaşırız. Mayısla eylül arası, bölge kurma mevsimidir. Bölge kurma mevsiminde, ormandaki antilop, zebra ve öteki küçük hayvanlar bölgeyi terk ederler, biz de onları izleriz.” (Cengiz, 2010 1: 13-14)

Bilgin'in ormanda karşılaştığı diğer bir hayvan da fildir. Bilgin'i gözlemleri ve fil ile aralarında geçen konuşmalar aracılığıyla, okuyucu fillerle ilgili bazı yargılara ulaşabilmektedir.

Fillerin fiziksel özellikleri olay akışı içinde şöyle aktarılmaktadır:

Ayaklarında üç, dört, beş tırnak vardı. Her ayağındaki tırnak sayısı değişti.

(...)

Boyu neredeyse 3,5 metreyi buluyordu. Hantal bir vücudu, kocaman başı ve çok iri kulakları vardı. Boynu yok gibiydi. Başının ön tarafında hortum gibi bir uzantısı ve çok uzun iki sivri dişi vardı.

(...)

“Benim adım fil. Biz eski dönemlerde yaşayan mamutların torunlarıyız. Kitaplarda biz Afrika fillerinin ismi Loxodonta, Avrupa fillerinin ismi de Elephas olarak geçer.” (Cengiz, 2010 ı: 17- 18)

Öyküde fillerin yaşayış biçimi şöyle aktarılmaktadır:

“ Ben sürünün başkanı olduğum için önden geldim. Onlar da beni izliyorlar. Sonra seni gördüm.”

“ Çoktan beri mi başkanlık yapıyorsunuz bu sürüye?”

“ Evet. Annem öldükten sonra, en yaşlı dişi fil olduğum için sürünün başkanı oldum. Biliyor muşu, bizde sürüleri hep dişi filler yönetir.” (Cengiz, 2010 ı: 19)

Öykü, fillerin beslenme biçimiyle ilgili bazı yargılara ulaşmaya fırsat vermektedir:

.... O da ötekiler gibi ot yemeye başladı. Bilgin onun davranışlarının ilgiyle izliyordu. Fil, başını yere eğemediği için hortumunu kıvrıp otları ağzına koydu. Sürüdeki bütün filler, kıyıda bulunan otları ve yeşillikleri büyük bir iştahla yediler. “Biz filler kolay doymayız. Günde 100 ile 400 kg. arasında ot yeriz.” Dedi. Sonra ırmağın kıyısına gidip, hortumunu bir boru gibi uzatarak onunla su çekti ve suyu ağzına boşalttı (Cengiz, 2010 ı: 20-21).

Fillerin Bilgin’e anlattıkları, okuyucunun fillerin memeli hayvanlar olduğunu yaradığını göstermektedir.

“ biz filler karada yaşayan bütün hayvanların en büyüğüüz. Ağırılığımız yedi tonu bulur. Üstelik yavrularımız öteki memelilerin yavrularından daha geç doğar. Onları karnımızda yirmi iki ay taşırız. “ (Cengiz, 2010 1: 22)

Fillerin Bilgin’e anlattıkları, fillerin hortumunun ne işe yaradığını göstermektedir.

“Hortum, biz fillerin en önemli organıdır. Burnumuzun ve üst dudağımızın birleşerek uzamasıyla meydana gelmiştir. Onu dokunma duyusu ve tutma organı olarak kullanıyoruz.” (Cengiz, 2010 1: 22)

Öyküde Bilgin’in yavru file sevgi ve şefkatle yaklaşımı şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

Bilgin sevgiyle yavru fili okşadı. Onun da anne fil gibi kılsız sert bir derisi vardı. Normal büyüklükteki kuyruğu uyluklarına kadar iniyordu. Kuyruk tüylü olarak bitiyordu ve tüyleri demirden bir ip kadar sertti (Cengiz, 2010 1: 22).

Fil bilgine hareket kabiliyetleri ile ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“.... Saatte ortalama 4-6 km yürürüz. Gölgede, düz yolda ve karnımız iyi doymuşsa günde 30 km yol yapabiliriz. “ (Cengiz, 2010 1: 23)

Fil, Bilgin’e dişleri hakkında bilgi vermektedir:

“Bizim üst çenemizde bir çift kesicidiş, bir çift de azıdişi vardır. Kesicidişlerimiz gördüğün gibi uzayarak vurucu diş halini almıştır. Biz onları savunmada kullanırız. Kesicidişlerimizin uzunluğu 2 metreyi bulur. Bazen daha uzun olur. Köksüzdür. Her biri 20 kg ya da daha ağır çeker. Azıdişlerimiz de büyüktür. Asıl azıdişimiz aşırırsa yerine hemen bir başkası çıkar. “ (Cengiz, 2010 1: 25)

Öyküde fillerin dişleri yüzünden avlandıkları ve bu yüzden nesillerinin bir süre sonra yok olacağı yansıtılmaktadır. Fillerin sirkelere ve hayvanat bahçelerine satılmalarının ya da dişleri için avlanmalarının yanlış bir davranış olduğu sezdirilmektedir:

“Sen bilmiyorsun herhalde, bizim bu kesicidişlerimiz çok değerlidir. Çok eskiden beri insanlar, fildişi denilen kesicidişlerimizi süs eşyaları ve heykelcik yapımında kullanırlar. Ama bu yüzden başımız dertten kurtulmaz. Çünkü bazı insanlar, sirkelere ve hayvanat bahçelerine satmak, bazıları da dişlerimizi satıp para kazanmak için bizi avlarlar. Biz Afrika fillerinin dişleri daha uzundur. Bu yüzden giderek sayımız azalıyor. Ama eğer avcılara yakalanmazsak, 80-100 yıl kadar yaşayabiliriz.” (Cengiz, 2010 ı: 25-26)

Fillerin, tarihin eski dönemlerinde evcilleştirildiği ve çeşitli amaçlarla onlardan yararlanıldığı şu ifadelerle yansıtılmaktadır:

“İnsanlar Asya fillerini evcilleştirmişler. Onları yük taşımacılığında kullanıyorlarmış. Zaten eskiden Mısırlılar bizi taşımacılıkta ve savaşta kullanmışlar. Bize Elephas ismini de ilk defa tarihçi Heredotos vermiş.” (Cengiz, 2010 ı: 26)

Filin Bilgin’e anlattıkları arasında fillerle ilgili ilginç bilgiler de yer alır:

“... Filler öleceklerini anladıkları an sürüyü terk ederek ölümlerini saklarlar. Ama ölümleri genellikle bulunur.” (Cengiz, 2010 ı: 27)

Bilgin, fillerden sonra yabankazlarıyla karşılaşır. Bilgin’in yabankazlarıyla ilgili gözlemleri ve onlarla karşılıklı konuşmaları, okuyucunun bu hayvanlar hakkında bilgi kazanmasını sağlamaktadır.

Öyküdeki şu bölümler yabankazlarının fiziksel özelliklerini yansıtmaktadır:

Bilgin, bir süre onları uzaktan izledi. Ortadaki iri kuşların tüyleri bembeyazdı. Küçüklerin tüyleri ise sarı, gri ve kahverengiydi. Gagaları da kırmızıydı.

(...)

Küçüklerin kanat uzunluğu 80-90 cm kadardı. İrilerinkiyse 1 metreyi geçiyordu. (Cengiz, 2010 ı: 29- 30)

Yazar, insanların hayvanlara yönelik davranışlarına hayvanların gözünden bakmayı sağlamaktadır:

“ İnsanlar bize sürekli kötülük yapıyorlar. Bazı cinslerimizi evcilleştirip kümeslere kapattılar. Onları besleyip semirtiyorlar. Sonra da kesip yiyorlar. Yumurtalarını alıyorlar.” (Cengiz, 2010 ı: 32)

Yabankazı'nın Bilgin'e anlattıklarından, onların göçmen kuşlar oldukları sonucuna varılabilir. Öyküdeki şu bölüm kuşların göç rotasına da işaret etmektedir:

“ Göçmen kuşlardanız. Kışın soğuk havalarda Asya, Güney ve Orta Avrupa'da yaşarız. Havalar ısınca değişik yollardan kuzeye uçarız.”

(...)

“ Yere hiç konmadan 900 km kadar yol yapabiliriz. Saatte 100 kilometrelik bir hızımız var. “ (Cengiz,2010 1:33- 34)

Bilgin'in, “Nasıl çoğalıyorsunuz?” sorusuna yabankazı şu cevabı vermektedir:

“Bütün kuşlar gibi yumurtlayarak. Kuluçka dönemlerimizde çayır, tarla ya da bataklıklarda kendimize yer yaparız. Küçük sürüler halinde kuluçkaya yatarız. Her zamanki gibi, kuluçkaya yatanları da ortak nöbetçiler bekler.” (Cengiz, 2010 1: 34)

Öyküde Bilgin'in karşılaştığı bir diğer hayvan da yunustur. Bilgin bu kez de yunusla arkadaş olarak onu yakından tanır.

Yunus, Bilgin'e kendisiyle ve yunuslarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“ Ben yunusum. Bak, ileride ailem ve arkadaşlarım da var. Biz sürüler halinde yaşarız.“

(...)

“ Sonar sistemi denilen bir haberleşme yöntemimiz vardır bizim. Seni sırtıma almadan önce, durumunu görmüştüm. Yakında bir kara olup olmadığını anlamak için ses dalgaları gönderirim. Bunların yansımaları kısa sürede geri geldi. Demek ki, yakında bir kara parçası var.” (Cengiz, 2010 1:41-42)

Yunus, Bilgin'in gözüyle şu şekilde betimlenmiştir:

Yunusun çok küçük bir kafası vardı. Parlak, yeşilli siyahlı derisi plakalar halindeydi. Sivri, gaga biçiminde uzamış ağzı kocamandı.

(...)

Gözleri küçüktü. Başının üstünde bir delik göze çarpıyordu.

(...)

Metinde Bilgin'in gözlemlerine dayanarak sezdirilen bilgilerden biri de yunusların boyunun 2 metreden fazla olduğudur. (Cengiz, 2010 1:42-43)

Yunusun söylediği şu sözler de insanların yunusları yağı ve sirk gösterileri için avladığı yönünde bilgi aktarmaktadır:

“ Balıkçılar, buralara bizi avlamak için gelirler. Bizi yağımız için ya da sirlere satmak için avlarlar.” (Cengiz, 2010 1: 44)

Yunusla Bilgin arasında geçen şu konuşmadan yunusların nasıl beslendikleri bilgisine ulaşmak mümkündür:

“Bilgin'in neyle besleniyorsunuz?” sorusuna yunus şu karşılığı vermektedir:

“ Salyangoz, yengeç, balık, penguen... “ (Cengiz, 2010 1: 45)

Bilgin'in; ” Nasıl çoğalıyorsunuz?” sorusuna şu karşılığı vermektedir yunus:

“ Biz denizde yaşamamıza karşın memeli hayvanlar sınıfındanız. Yavrularımızı doğururuz. Yavrularımıza çok değer veririz. En küçük bir tehlike anında sürüdeki bütün yunuslar, yavruların çevresini sararak onu korurlar. “ (Cengiz, 2010 1: 45)

Yunus Bilgin'i kıyıya bıraktıktan sonra Bilgin çalılık bir alanda kanguruyla karşılaşır. Bilgin'in kanguruyla ilgili gözlemleri şöyledir:

Başıyla birlikte, vücudunun uzunluğu yaklaşık 1 metreyi bulan garip bir yaratıktı bu. Küçük bir başı, büyük kulakları vardı. Vücudunun arka bölümü çok genişti. Arka ayakları çok uzun olduğu halde, öndekiler kısa ve küçüktü. Büyük, kalın bir kuyruğu vardı. Postunun rengi griydi.” (...)
“Karnının altında bir kese vardı ve kesenin içinde aynen kendisine benzeyen bir yaratığı taşıyordu. (Cengiz, 2010 1: 48)

Bilgin kangurudan kendini anlatmasını ister. Kanguru kendiyile ilgili olarak şunları anlatır:

“ Biz kangurular, memeliler sınıfının keseliler takımındanız. Üç tür kanguru vardır. Dev kanguru ya da Doğu kangurusu, valaru ya da kaya

kangurusu ve kızıl kanguru. Ben kaya kangurusuyum. Avustralya'nın dağlık bölgelerinde yaşıyorum. Yakın akrabam olan kızıl kanguru, Avustralya'nın orta bölgelerinde, dev kanguru da buradaki ormanlık ve çalılık arazide yaşıyor. Gördüğün gibi karnımın altında bir kese var. Buradaki dört memeden yalnız ikisi görev yapar. Bu kesede yavrumu taşıyorum.” (Cengiz, 2010 ı: 50)

Bilgin, kanguruya ne kadar yaşadıklarını sorar. Kanguru; “ İki yaşında olgunlaşır ve 15-20 yıl kadar yaşarız. “ şeklinde cevaplar soruyu ve kendilerinin avcılar tarafından eti ve postu için avlandıklarını belirtir. (Cengiz, 2010ı: 51)

Kanguru, Bilgin'e sıcaktan dolayı gündüz değil geceleri karnılarını doyurduklarını söylemektedir. (Cengiz, 2010 ı: 51)

Bilgin, kangurunun ot yediğini görmüştür. Su konusunda da kanguru şunları söylemektedir:

“ Biz kangurular üç ay kadar susuz yaşayabiliriz. Bazen serin mağaralarda kalırız ve aylarca su içmeden durabiliriz. Ama bazı cinslerimiz su bulmak için toprağı bile delerler.” (Cengiz, 2010 ı: 52)

Kangurularla ilgili ilginç bilgilere ulaşmak mümkündür:

“ Bak, sana bir şey daha söyleyeyim. Ben çok uzun yolu kısa sürede alabilirim. Şimdi acelem olmadığı için 1 metrelik atlayışlar yapıyorum. Ama hızlı giderken bir defada 9 metre uzağı atlayabilirim ve saatte 30 mil hız yapabiliyorum. Yalnız 1,5 metrenin üstündeki yükseklikleri pek aşmam.” (Cengiz, 2010 ı: 53)

Bilgin, kangurunun yanından ayrıldıktan sonra karnını doyurmak için böğürtlen toplamaya başlamıştır. Bir böğürtlen çalısında bir örümcek görür. Bu kez de onunla tanışacaktır. Bilgin'in örümceğı daha yakından tanımaya çalıştığı bölümler şu şekildedir:

“ Bilgin, onu daha yakından incelemeye başladı. Çok garip bir görünüşü vardı. İki bölümden oluşan gövdesinin üst bölümüyle başı kaynaşmıştı. Bu garip başlı gövdenin önünde sekiz gözü, ağzı, çenesi ve çene ayakları vardı. “ (Cengiz, 2010 ı: 55)

Örümcek, dünyanın her yerinde yaşadıklarını belirtip kendileri hakkında şu bilgileri verir Bilgin'e: “ Biz, hayvanların eklembacaklılar ve sert kabuklular şubesindeniz. Gördüğün gibi vücudumuz kitinle kaplıdır. Bacaklarımız da eklemlidir.” (Cengiz, 2010 1: 56)

Örümcek, ördüğü ağ ile ilgili olarak da şunları söylemektedir; “Biliyor musun bu iplik bir proteindir. Kumaş dokumada kullanılan ipekle aynı maddeden yapılmıştır.” (Cengiz, 2010ı: 56)

Öyküde, örümceklerin avlanma ve beslenme biçimleriyle ilgili bilgiler de öyküde şöyle aktarılmaktadır:

Yakalanan böceğin yanına varınca altı bacağıyla onu ters çevirdi. Öteki iki bacağı kullanarak onu ipek şeritlere sardı. Böylece kurbanı savunmasız bir duruma getirmişti. Artık acelesi yoktu. Böceği ısırarak zehirledikten sonra, onu saklandığı yere taşıdı.

Örümcek karnını doyurduktan sonra Bilgin'le konuşmaya başladı.

“ Ağlar bizim için çok önemlidir. Onlar olmadan avlanamayız. Değişik örümcek türleri, değişik ağlar örerler. Düzensiz olarak ağ ören örümcekler olduğu gibi hiç ağ örmeyen örümcekler de vardır. Her örümcek çevresine ve anlama koşullarına göre ağ örer.” (Cengiz, 2010 1: 58)

Örümcek, Bilgin'e üreme ve gelişimleriyle ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“ Sonbaharda eşleştikten sonra dişi örümcek birçok yumurta yapar. Yumurtalar anne karnında birkaç hafta büyüdükten sonra, anne onlar için ağdan bir torba örer. Bazı örümcekler bu torbayı gözetler, bazıları da iyi bir yere saklayarak ilkbaharın gelmesini beklerler. Torbalarda gelişimini tamamlayan yavru örümcekler, ipekten torbalarını yırtarak dışarı çıkarlar. Bunlar pembe renkli, saydam çığ taneciklerine benzerler. Birçok yavru örümcek doğar doğmaz kendi ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Bazı cinslerde anne onları bir hafta kadar besler. Baca örücüleri ailesinden bir örümcek türünün yavruları, annelerinin ördüğü ağda yetişirler. Yavrular minicik bir sirkin küçük akrobatları gibi, bu ağın iplerine turmanıp durular. Bir tehlike durumunda anneleri, bacaklarını ağa vurarak onlara haber verir ve yavrular hemen gizlenirler.” (...)

“ Yavrular geliştikçe katılaşıp kabuk durumuna gelmiş olan derilere sığmamaya başlarlar. Dış kabuk esnek olmadığı için kabuk değiştirmek gerekir. Biliyor musun, bir örümcek yetişkin oluncaya kadar tam on iki defa kabuk değiştirir. Deri değiştirmeye başlayınca gövdemizdeki kimyasal maddeler iç iskeleti eritir. Kan basıncı yükselir ve bu basınçla iskeletin kafaya yakın bölümü kırılır. Baştaki kitinsi tabaka ve karnı çevreleyen bölüm gevşeyerek ayrılır. Daha sonra da bacaklarımızı oynatarak buradaki eski deriyi atarız. Geriye boş bir kabuk kalır. “ (Cengiz, 2010 1: 60- 62)

Bilgin'in; "Sahi, siz örümcekler insanlara zarar vermezsiniz değil mi?" sorusuna örümceğin verdiği cevap bazı örümcek türlerinin insanlar için zararlı olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bölüm şu şekildedir:

" Genellikle doğru. Ancak dünyanın bazı yerlerinde yaşayan zehirli örümcek türlerinin insana zararı vardır. Fakat bunlar çok azdır. Bu yüzden bizden korkmana gerek yok. Yalnız yine de çok dikkatli olmak gerek." (Cengiz, 2010 1: 62)

Yine "Herkesin Bir İşi Var" adlı eserde, küçük bir sincabın başından geçenler anlatılırken çeşitli hayvanlar tanıtılmış, onların doğadaki işlevi sezdirilmiştir.

Öyküde küçük sincap ailesi ile ormanda yaşamaktadır. Öyküye göre küçük sincap ve ailesi bir ceviz ağacında kovukta yaşamakta ve cevizle beslenmektedir. Bu anlatıdan sincap gibi bazı hayvanların ağaçta yaşadıkları ve ceviz gibi yemişlerle beslendiği öğrenilmektedir. (Cengiz, 2009 b: 5)

Öykünün kahramanı olan küçük sincap kargaları görür. Kargalar ağaçtan ceviz koparmakta, cevizi yüksekte yere bırakarak kırmakta ve yemektir. Kargaların da ceviz gibi yemişlerle beslendiği öğrenilmektedir. (Cengiz, 2009 b: 12)

Küçük sincap ve arkadaşı tumbul sincap ormanı dolaşmaya karar vermiştir. Bu gezinti sırasında farklı hayvanlarla karşılaşacak ve onları tanıyacaklardır. Okuyucu da sincaplarla birlikte hayvanlar hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

İki sincabın ormanda dolaşırken karşılaştıkları hayvanlardan biri ağaçkakanıdır. Sincaplar ve ağaçkakan arasında geçen konuşmada ağaçkakan sincaplara ağaçkakanların ağaçların gövdesine tutunup deliklere gizlenen kurtları yediğini söylemiş, böylece ağacın da zararlı kurtlardan kurtulmuş olacağını belirtmiştir (Cengiz, 2009 b: 20).

Sincapların ormanda karşılaştığı hayvanlarda biri de solucandır. Solucan sincaplara toprakları yiyerek toprağın altında kendine tünel açtığını, daha sonra da bu toprakları çıkarttığını, böylece toprağı kabartıp havalandırdığını, bu sayede küçük zararlı kurtların da ortaya çıktığını söylemektedir. Kendisi de topraktaki bitki

artıklarıyla beslendiğini, hem karnını doyurduğunu hem de toprak için faydalı bir iş yaptığını açıklamaktadır (Cengiz, 2010 b: 26).

Sincapların ormanda karşılaştığı bülbül, sincaplara şunları söylemektedir:

“ ... Bakın çevrenize. Herkes bir başka işle uğraşiyor. Herkesin bir işi var. Kimse ötekinin yaptığı işi yapmıyor. Ağaçlar meyve veriyor, arılar bal yapıyor. Rüzgâr çiçek tozlarını taşıyor, yağmur bitkileri suluyor. Solucan toprağı kabartıyor, ağaçkakanlar ağaçları kurtlardan temizliyor. Siz sincaplar da ağaçlarda kalan kuru yemişleri topluyorsunuz. Herkes başka bir işi yapıyor. Bakın, insanlar da toprakla uğraşarak sebze, meyve yetiştiriyorlar. Ee, ben de sanatçiyim. Biz bülbüller şarkı söyleriz...” (Cengiz, 2010 b: 40)

Bülbülün bu sözleri doğadaki her canlının bir görevi olduğunu, doğadaki düzeni okuyucuya sezdirmektedir.

4.3. Doğa Olaylarıyla İlgili Unsurlar

Sever’e (2002:64) göre kitap, çocuğun kavramsal gelişimini destekler; somut ve soyut kavramların öğrenilmesini kolaylaştırır. İncelediğimiz öyküler de bu işleve uygun olarak, doğaya ait bazı kavramların ve doğa olaylarının öğrenilmesine dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

“Damlacık” (Cengiz, 2010 a) adlı öyküde öykü kahramanı olan “Damlacık” bir süs havuzunda damladır. Buharlaştır ve buluta karışır. Bu şekilde başlayan öykü, Damlacık’ın yağmur olup yağması, kanalizasyona ve oradan denize karışması, tekrar buluta, sonra kara dönüşmesi, baharda eriyip akarsuya karışması ve oradan yine denize kavuşması şeklinde sürer.

Öykü, suyun yeryüzünde dolaşımı, yağış biçimleri ve yeryüzündeki sular hakkında sezdirmelerde bulunmaktadır.

Eserlerde, coğrafi şekillerle ilgili olarak ulaşılabilecek bilgilerse şu şekilde incelenebilir:

“Damlacık” adlı öyküde geçen;

“Böyle büyük su birikintilerine göl denir. Biraz daha gezelim, daha büyüklerini göreceksin. Bunların çok, çok büyüklerini de göreceksin. Bunların çok, çok büyüklerine de deniz denir.” ve “Küçük dereler, çaylar ırmaklar, sularını göle ya da denize akıtarak onu beslerler.” (Cengiz, 2010 a:16) ifadeleri yeryüzündeki sularla ilgili sezdirmelerde bulunmaktadır.

4.4. Tarihi ve Kültürel Çevreyle İlgili Unsurlar

Tarihi çevre; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu dikkate alınarak şu şekilde tanımlanabilir:

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntılarının; önemli tarihi olayların yaşandığı yerlerin ve yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının oluşturduğu çevredir. (Alış – Oğuzoğlu, 2005: 348)

Doğal unsurlar, bitkiler ve hayvanların yanı sıra tarihi eserler ve insanoğlunun oluşturduğu kültür varlıkları da çevreye ait unsurlar arasındadır. Alış ve Oğuzoğlu (2005: 348); “Son yılların en çok konuşulan konularından biri olan çevre, çevre eğitiminin ilkeleri ve aktüel çevre meseleleri incelenirken konunun tarihi çevreler açısından da araştırılması önem taşımaktadır. “ sözleriyle tarihi ve kültürel çevrenin de çevre eğitimi konularından biri olduğunu vurgulamıştır.

Demirel (1993: 44), eski eserlerin, buldukları ülkenin ve kültürün olduğu kadar insanlık tarihinin, insan yaratıcılığının, kültürel çeşitliliğin ve gelişimin belgeleri olarak ortak ve evrensel bir değer taşıdığını vurgulamaktadır.

Binlerce uygarlığın yeşerdiği, bir süre sonra da küllendiği dünyamızda, insanoğlu yaptığı büyük yanlışlar ve sağlıksız girişimler sonucunda bu uygarlıkların simgelerini tahmin edilemeyecek büyük bir hızla tahrip etmektedir. Tarihsel çevremiz ile kültür ve sanat adına üretilenler insan ömründen daha kısa bir sürede ya yok olmuş ya da kimlik değiştirmiştir. Bunun sonucunda gelecek kuşaklar, ikinci bir kez yaratılma olanağı bulunmayan köklü bir kültür birikimine ve tarihi alanlara sahip olduklarını bilemeyeceklerdir. Tarihi mirasın yok edilmemesi için, karşılaşılabilecek sorunlar ve sorunların

kaynağı ne olurda olsun, temeldeki yanlışlıkların ortadan kaldırılarak çözümlenmesi gerekmektedir (Demirel, 1993: 57).

Kültürel değerlerin ve insanlığın tarihi mirasının korunmasında toplumu bilinçlendirmek ve bireyleri eğitmek büyük önem taşımaktadır. Gülsüm Cengiz'in "Taş Devrine Yolculuk" adlı öykü kitabının, tarihi ve kültürel çevre konusunda okuyucuya duyarlık kazandırabileceğini düşünmekteyiz.

Bu eserde Sevgi, Çetin, Aydın adlı üç çocuğun kendilerinden büyük Metin Ağabey ve köpekleri Ufacık'la yaptıkları bir gezi anlatılmaktadır. Metin Ağabey, Almanya'da yaşamakta olan bu çocuklara ülkemizde bulunan ve taş devrinin izlerini taşıyan bir mağaraya götürmektedir. Ülkemizin güzelliklerini ve tarihin izlerini görmek, kahramanlarımızı çok heyecanlandırmıştır. Metin Ağabey, çocuklara taş devrinden kalan mağarayı gezdirip, kemikleri ve mağaradaki duvar resimlerini gösterirken aynı zamanda tarih öncesi dönemler hakkında bilgi vermektedir. Çocuklar bu gezi sırasında tarih öncesi dönemde yaşayan insanların mağara ve kovuklarda barındıklarını, avcılıkla uğraştıklarını sonradan çanak çömlek yapımına ve tarıma başladıklarını öğrenirler. Dünyanın çeşitli evrelerden geçtiği, dinazor gibi hayvanların bu dönemlerde yaşadıkları bilgileri de Metin Ağabey'in çocuklara aktardığı bilgiler arasındadır (Cengiz, 2010: h).

Eserde Metin Ağabey ile Aydın arasında geçen şu konuşma, ülkemizin güzelliklerini ve tarihi mirasın değerini sezdirmektedir:

Metin önündeki haritaya baktıktan sonra:

"Az kaldı." Dedi. "Nasıl, eğleniyor musun? Gördüklerin hoşuna gidiyor mu?"

"Hem de nasıl. Güzel yurdumuzu ilk kez görüyorum. Öyle sevinçliyim ki. Beni bu geziye çıkardığınız için size ne kadar teşekkür etsem azdır. Almanya'ya dönünce gördüklerimi kardeşime ve arkadaşlarıma anlatacağım. Hele şimdi tarih öncesi bir yer göreceğim için öyle heyecanlanıyorum ki." (Cengiz, 2010 h:6-7)

Öyküde geçen şu bölüm ise ülkemizdeki tarihi yerlerle ilgili bilgi vermekte, tarihi mirasın sergilenmesinde müzelerin önemine vurgu yapmakta ve tarihi eserlerin korunması konusunda okuyucuyu bilinçlendirmeye yönelik bir tavır sergilemektedir:

“... Antalya’da böyle mağaralar pek çok. Antalya’nın Döşemealtı bucağında bulunan Karain Mağarası’nda pek çok eşyaya rastlanmış. Yaşadıkları döneme ait taş aletler, çanak çömlek kırıkları, kemmiş eşyalar bulunmuş. Bunlar şimdi müzelerde sergileniyor. Biz de bulduğumuz bu resmi, Antalya Müzesi’ndeki görevlilere bildirmeliyiz. Oh, çok heyecanlıyım...” (Cengiz, 2010 h: 16)

4.5. Eserlerde Çevre Sorunları, Bunların Etkileri ve Çözüm Yolları

İnsanın faaliyetleri sonucunda doğa- insan ilişkileri bozulmuş; insanın doğayı sınırsızca ve bilinçsizce kullanması önemli çevre sorunlarına yol açmıştır. Bu sorunların ulaştığı ciddi boyutlar, Keleş ve Hamamcı (2002: 20) tarafından şöyle aktarılmaktadır:

Özellikle 20. yüzyılda karşılaşılan hızlı teknolojik gelişmenin doğa üzerindeki baskısı tehlikeli boyutlara ulaşmış, 20. yüzyılın sonuna doğru toplumlar, çevreleriyle olan ilişkilerinden kaynaklanan bir küme sorun ile karşı karşıya bulduklarının ayırımına varmaya başlamışlardır. İnsanoğlu kendini evrenin sahibi sanırken, günün birinde doğaya boyun eğmesinin, doğa ile uzlaşmasının kaçınılmaz olduğunu öğrenmek zorunda kalmıştır.

Ülkemizde ve dünyada ortaya çıkan bu ciddi sorunların çözülmesi için toplumun bilinçlenmesinin ve içinde doğa sevgisini ve çevre bilincini taşıyan, sorumluluk sahibi, eğitilmiş bireyler yetiştirmenin gerekliliği göze çarpmaktadır.

Ülkemizde bugün ortaya çıkan sorunların ana nedenlerinden birisi, bilgi edinme ve bilinçlenmede karşılaşılan eksikliklerdir. Bilinçlenmemiş ve eğitilmemiş bir toplum, yaşadığı dünyayı kendinden sonra başkalarının da kullanacağını idrak edemez. Halbuki çevre, bize geçmişten bırakılan bir miras değil, korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere en güzel şekilde devredilmesi gereken bir emanettir. (İnanç ve Kurgan, 2000; Atasoy, 2006: s106’ dan alıntı)

Doğa sevgisi ve çevre bilinci, çevre sorunlarının farkında olmayı gerektirir. İncelediğimiz eserlerde, çevre sorunlarına, bu sorunların nedenlerine, insanlara ve diğer canlılara etkilerine ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Bu sorunlar şu başlıklar altında incelenebilir:

4.5.a. Çevre Kirliliği:

Tüm dünyada ve ülkemizde giderek artan ve tüm insanlığı yakından ilgilendiren çevre kirliliği, Güney tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

İnsanların türlü etkinlikleri sonucunda toprakta, suda havada ortaya çıkan olumsuz gelişmelerle ekolojik dengenin bozulması olayına ortam kirlenmesi (Çevre Bozulması) diyoruz. Diğer bir söyleyişle, doğada canlılar le çevre koşulları arasına var olan dengenin bozulması çevre kirlenmesidir (Güney, 2002:3).

Göka'nın (1992: 59) ; “Çevrenizde gördüğünüz kirlilik örneklerini ve nedenlerini çocuklarınıza açıkça anlatınız. Onlarla sık sık çevre kirliliği üzerine sohbetler yapınız.” önerisinde bulunarak çocuklarımızda farkındalık yaratmamız gerektiğini sezdirmektedir. İncelediğimiz öykülerde de açıkça olmasa da bu konuda bilgi kazanılması sağlanmakta, çocuk okur kirlilik örnekleri ve nedenleri ile karşılaştırılmaktadır.

Gülsüm Cengiz'in Tomurcuk Kitaplar dizisindeki öykülerle, yakın çevremizdeki kirliliğe dikkat çekilmektedir. Bireylerin yaşadıkları çevreyi kirletmesi eleştirel bir yaklaşımla okuyucuya aktarılmaktadır.

Olayların, öykünün kahramanı olan bir çocuğun ağzından aktarıldığı “Bıçırık” adlı öyküde, öykünün anlatıcısı ailesiyle pikniğe gitmiştir. Piknik alanındaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

Babam, bazı piknikçiler tarafından çalıkların arasına bırakılmış pet şişelere, naylon torbalara, karton, teneke kutulara bakıp anlamlı anlamlı başını sallıyor yalnızca.

Ben de öfkeyle söylenirim:

“Neden bu çöpleri buraya atarlar ki?”

Keyfimizi kaçırın bu görüntülere karşın, yine de pazar gezileri benim için unutulmaz anılarla doludur....” (Cengiz, 2010 f:19-20)

Bu bölüm etrafı kirletmenin hem çirkin bir görüntü yarattığını hem de yanlış bir davranış olduğunu vurgulamıştır.

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı öyküde de kentlerdeki kirlilik Sarman adlı kedi tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Sözümü bitirmeme kalmadı ki başımızdan aşağı bir tencere bulaşık suyu boca edildi. Kirli sularla sırlıklam olmuşuk. Çok kızmışık. Uzun uzun miyavlayarak protesto ettik. Hiç sokağa bulaşık suyu dökülür mü?” (Cengiz, 2009 a: 9)

Öyküde, Sarman’ın bu sözleri, yaşadığımız çevreyi kirletmemizin hem yanlış bir davranış olduğunu, hem de etraftaki diğer canlılara zarar verebileceğini vurgulamaktadır.

Yine aynı öyküdeki şu ifadeler, etrafa çöp atmanın yanlış bir davranış olduğunu vurgularken, insanın kendi yaşadığı çevredeki kirlilikten yine kendinin etkileneceğini düşündürmektedir:

Tekir ile birlikte yakındaki parka kadar koştuk. Orada çocuklar oynuyorlardı. Duvarın üstüne çıkıp güneşe karşı uzandık. Bazı çocukların yedikleri şeker, çikolata kâğıtlarını, çekirdek kabuklarını yere attıklarını gördüm. Yine şaşkınlıkla mırıldandım.

“Kendi yaşadıkları, oyun oynadıkları yerleri kirletiyorlar. Neden acaba?”

“Hepsi öyle değil ama...” dedi Tekir. “Bak, şu çocuklar çöplerini parktaki çöp kutusuna atıyorlar.” (Cengiz, 2009 a: 10-11)

Öyküde; propaganda, reklam ve tanıtım amacıyla etrafa saçılan broşürlerin de çevreyi kirlettiği yansıtılmıştır. “Sarman’ın Serüvenleri” adlı eserde bu durum Sarman adlı kedinin gözünden şu şekilde aktarılmaktadır:

Şaşkın şaşkın çevreme bakınırken, birden korkuyla yerimden sıçradım. Kocaman bir araba, ses araçlarından korkunç sesler çıkararak geçti. Arabadan renk renk kâğıtlar atıldı. Bir tomarı da benim başıma geldi. Dehşetle irkildim. Kimdi bu düşman ve bana niçin saldırıyordu? (Cengiz, 2008 a: 23)

İnsanların yaşadıkları çevrede ortaya çıkardıkları kirlilik nihayetinde yine insana zarar verecektir. Bu durum “Damlacık” adlı eserde şöyle aktarılır:

Birden yanından hızla geçen bir araba yerde biriken kirli suları üstüne sıçrattı. Sapsarı mantosu kirlenmişti. Çocuk, su sıçratıp uzaklaşan arabanın arkasından baktı, baktı ve ağlamaya başladı. Gözyaşları yüzüne düşen yağmur damllarına karışıyordu. (Cengiz, 2010 a: 20)

Yazar, çevre kirliliğinin insanlara etkisi konusunda da okuyucuyu düşündürmeyi amaçlamaktadır. “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öykü kitabında, insanların etrafı kirletmelerinin insan sağlığı açısından sakıncaları sezdirilmektedir. Öykünün baş kişisi olan Başak, annesiyle sokakta yürürken karşılaştıklarını ve bunlarla ilgili düşüncelerini şöyle anlatmaktadır:

Dört yol ağzına gelmiştik. Annemle yeşil ışığın yanmasını bekledik. Tam karşıya geçerken çok kötü bir şey oldu. Adamın biri yürürken yere tükürdü. Annemle ben dehşetle birbirimize baktık. Adam yürüyüp gitti. Ben, yürürken düşündüm. Şimdi sonbahar. Havalarda rüzgârlı. Adamın tükürüğü kuruyup yerdeki tozlara karışacak. Rüzgâr bu tozları havalandırınca da insanların, çocukların ağzına burnuna dolacak. Ne kötü bir şey. Ya adam hastaysa... Hastalığı herkese bulaşacak.

Bunları düşününce canım sıkıldı. Öff, bazı insanlar ne kadar düşüncesiz oluyor. Hem ne hakkı var canım, hepimizin ortak yaşadığı yeri kirletmeye? (Cengiz, 2011 a: 6- 7)

Bu bölüm, çevreyi kirletmenin başka insanları da olumsuz etkileyeceğini, insanların ortak yaşam alanlarını kullanırken başkalarını da düşünerek hareket etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Aynı öyküde, okula gitmekte olan Başak, okulun önünde şeker, helva, simit satan satıcıları görür. Renk renk horoz şekerlerini, pamuk şekerlerini, susamlı helvaları, çıtır çıtır simitleri canı çeker. Eli önlüğünün cebindeki harçlığa gider. Bu sırada olanlar ve Başak’ın düşünceleri şu şekilde aktarılmaktadır:

Tam bu sırada, bir otomobil yoldaki bütün tozları havaya kaldırarak geçip gitti. Tozlar, çevreye yayılmıştı. Aklıma biraz önce yere tüküren adam geldi. Artık o güzelim şekerler, helvalar, simitler bütün çekiciliğini kaybetmişti. Can sıkıntısıyla okulun kapısına yürüdüm. (Cengiz, 2011 a: 8)

Öykünün bu bölümü, açıkta satılan yiyeceklerin tüketilmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

4.5.b. Hava Kirliliği:

Hava kirliliği, günümüzün önemli çevre sorunlarından biridir. Keleş ve Hamamcı (2002: 97) hava kirliliğini şöyle tanımlamıştır: "Belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denmektedir."

İncelenen eserlerde hava kirliliği vurgulanmakta, kirliliğin nedenleri, etkileri ve bu sorunun ortadan kaldırılması için çözüm yolları okuyucuya sezdirilmektedir.

Yazar, öykülerinde hava kirliliğini kahramanların gözlemleri ve diliyle anlatmaktadır. Hava kirliliğinin nedenleri ve hava kirliliğine karşı alınacak önlemler de vurgulanmıştır.

Öykülerden hava kirliliğinin genellikle kentlerde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yazar, öykülerinde kentleşme ve sanayileşme nedeniyle doğanın yok edildiğini vurgulamıştır. Sanayi atıkları ve doğanın yok edilmesi, hava kirliliğine neden olmaktadır.

"Kente Gelen Çam Ağacı" adlı öyküde, öykünün kahramanı olan çam ağacı, kesilerek, yılbaşında satılmak üzere kente getirilmiştir. Bir süre daha canlı kalabilmesi için köklerine naylon sarılan çam ağacı kente geldiğinde yanındaki diğer çam fidanlarına şunları söylemektedir:

"Öhhö, öhhö...Öf! Ne iğrenç bir koku. Ne kadar pis bir hava. Burada boğulup gideceğiz. Ah! Nerede ormandaki o tertemiz, mis gibi hava!" (Cengiz, 2010 d: 18)

"Çiçek ile Kirlikara" adlı öykü kitabında, Güneşliada'da doğayla iç içe, sakin ve mutlu bir hayat sürmekte olan halk, Kirlikara'nın adaya gelmesiyle mutlu günleri geride bırakır. Kirlikara insanların gözünü çeşitli giysilerle ve eşyalarla boyayarak adadaki ağaçları yok eder ve fabrikalar kurar. Ada gitgide kirlenmektedir. Öykünün kahramanlarından biri olan Çiçek, Kirlikara ve kirlilikle mücadele etmek zorunda kalır. Eserde sanayileşmenin doğaya verdiği zarar ve hava kirliliğine neden olduğu vurgulanmıştır.

Kirlikara'nın ağaçları keserek dev fabrikalar kurduğu şu şekilde anlatılmaktadır:

“Daha sonra ada halkından tarlalarını, bahçelerini satın almaya başladı. Aldığı yerlerdeki ağaçları kestirerek, dev bacaları göklere yükselen kırk fabrika kurdu... Bacalarından göğe kapkara dumanlar yükseliyordu (Cengiz, 2007 a: 21).

Sanayi tesislerinin çevreye verebileceği zararlar, eserde şu şekilde vurgulanmaktadır:

“ Kirlikara'nın fabrikaları durmadan çalışıyordu. Bacalarından gökyüzüne sürekli kapkara dumanlar salıyor, borularından denize kara, pis kokulu bir sıvı akıyordu. Kısa sürede Güneşli Ada'nın masmavi göğü kapkara oldu...” (Cengiz, 2007 a: 37)

“Çiçek ile Kirlikara” isimli bu öyküde, Kirlikara sanayileşmeyi temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Adaya gelerek ormanları yok ederek yerine fabrikalar kuran ve insanlara sürekli olarak daha çok mal satmaya çalışan Kirlikara, sonunda adanın, havanın ve denizin de kirlenmesine neden olur. Öyküde Kirlikara'nın; “Evet, ben ancak kirli hava solur, kirli su içebilirim.”(Cengiz, 2007 a: 34) sözleriyle sanayileşmenin kirli hava ve kirli suyun nedeni olduğu örtülü olarak vurgulanmaktadır.

Kahramanı Zeynep adlı bir kız çocuğu olan “Doğanın Öfkesi” adlı kitapta, yaşadığı kentteki kirlilikten rahatsız olan Zeynep'in gördüğü rüyalar ve bu rüyalarda doğayla ve hayvanlarla konuşarak onların kirlilikle ilgili duygu ve yakınmalarına yer verilerek çevre sorunlarına dikkat çekilmiştir. Öyküde, Zeynep rüyasında bir yabankazının sırtına binmiş dolaşmaktadır. Yabankazı ile Zeynep arasında geçen şu konuşmalar, kentleşmenin hava kirliliği üzerindeki rolü hakkında bilgi vermektedir:

“Yabankazı, görüyor musun? Gökyüzü ne kadar güzel! Hiç bu kadar güzel bir gün batımı izlememiştin.”

“Tabii izlemezsün. Kentteki o kirli gökyüzünde bu güzelliği göremezsün ki. İnsanlar, yaşadıkları yerlerin havasını da kirlittiler. Sen hiç kentte biraz önceki gibi beyaz bir bulut gördün mü?”

Zeynep bunları söylerken birden havanın değiştiğini fark etti. Havada pis kokular vardı, soluk olması da güçleşmişti. Çevresine bakındı, gökyüzü kirli, kara bulutlarla kaplıydı.

“Neler oluyor?” diye bağırdı kaygıyla.

“Sanırım bir kente yaklaştık. Oh, evet... Bu hava giderek dayanılmaz oluyor. Seni bilmem ama ben çok rahatsız oluyorum. Kente girmeyeceğim, kenarından geçmeye çalışacağım.”

Kirli havadan Zeynep de çok rahatsız olmuştu. Sesini çıkarmadı. Yabankazı kentin kenar mahallelerine gelmişti bile. Zeynep, gökyüzüne birer kara ağız gibi açılan fabrika bacalarını, oradan çıkan kara, gri dumanları gördü. Kentin caddelerine akıp giden araçların çıkardığı dumanları, zararlı gazları soludu. Nefesi daralıyordu. (Cengiz, 2009 g: 42- 43)

Başak adlı bir kız çocuğunun günlüğü niteliğindeki “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öyküde ise, insanların ısınma ihtiyacının giderilmesi için yakılan soba ve kaloriferler nedeniyle salınan gazların da kentlerde hava kirliliğine neden olduğu bilgisi verilmektedir. Eserde bu bölümler şu şekildedir:

Babam öfkeyle söylendi.

“Olacağı buydu zaten. Bütün kış sürekli soba, kalorifer yandı. Fabrikalar bir yandan kara dumanlarını saldı göğe. Taşıtlar iyice çoğaldı. Egzozlarından sürekli zehirli gazlar yükseliyor havaya. Ne olacaktı başka?” (Cengiz, 2011 a: 31)

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde kentlerde hava kirliliğinin yoğunlaşmasının bir diğer nedeni de şehrin üstünde hava akımını engelleyen binalar olarak gösterilmiştir. Bu durum, baba ve şoför arasında geçen konuşmayla şu şekilde aktarılmaktadır:

“Rüzgâr esse...” dedi şoför.

“Esse ne olacak ki? Şu göklere yükselen kocaman binalar hava akımını kesiyor. Kirli hava evlerin üstüne, sokak aralarına çöküp kalıyor.” (Cengiz, 2011 a: 31)

Öykülerde, taşıtlardan çıkan gazlar, kentlerdeki hava kirliliğinin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.

“Kent Gelen Çam Ağacı” adlı eserden alınan şu bölüm, bu duruma dikkat çekmektedir:

“Fidancık, ilk korkusu geçtikten sonra çevresini merakla seyretmeye başladı. Gördüğü her şey onu şaşırtıyordu: Yüksek yüksek binalar, gürültüler ve pis dumanlar çıkararak vızır vızır geçip giden arabalar... Her şey çok yeni ve çok değişikti (Cengiz, 2010 d: 16-17).

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküde Zeynep anne ve babasıyla bir vapur yolculuğundan dönmektedir. Eserdeki şu bölümlerde, yalnızca otomobillerin değil, diğer ulaşım araçlarının da hava kirliliğine neden olduğu vurgulanmaktadır:

Zeynep, anne ve babasıyla birlikte ayağa kalktı. Tam bu sırada, şiddetli bir düdük sesi duyuldu ve ortalığı kapkara dumanlar kapladı. Vapurun bacasından çevreye duman yağıyordu.

“Anneciğim!” diye inledi Zeynep. “Giysim berbat oldu.”

“Of, evet. Bunu neden yaparlar bilmem ki? Zeynep, sakın elini sürme. Kurumlar giysine yapışır. Şuraya bak, her yer kurum oldu.”

Anne, bunları söylerken üzüntüyle üstündeki kurumlara bakıyordu.

“Yalnız giysiler değil ki berbat olan. Şu hale bak. Duman her yere yayıldı.” dedi baba öfkeyle. (Cengiz, 2009 g: 6)

Yazar, öykülerinde hava kirliliğinin canlıların sağlığına olumsuz etkilerini, kahramanların ağzından aktarmıştır. Bu kirliliğe insanların neden olduğu okura sezdirilmektedir.

“Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde iki fidan arasında şu konuşma, insanların havayı kirleterek aslında kendilerine zarar verdiğini düşündürmektedir: “İnsanlar, yaşadıkları her yeri kirletiyorlar. Oysa bu pis hava kendilerine dokunur (...)” (Cengiz, 2010 d:18)

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküde, vapurun etrafa yaydığı dumanlar karşısında, öykünün kahramanı olan Zeynep ile babası arasında geçen şu konuşma da, hava kirliliğinin insan sağlığına verdiği zarar hakkında okuyucuyu düşündürmektedir:

Bu sırada yandaki iskeleye yanaşan vapur da uzun bir düdükle birlikte ortalığa yeni dumanlar yaydı.

“Baba bak! Gökyüzü kapkara oldu!” dedi Zeynep üzüntüyle.

“Evet yavrum, evet. Gökyüzü kapkara, bulutlar is yüklü. Düşünsene, biz bu havayı soluyoruz. Giysiler kirlenince yıkanır. Ama ciğerlerimize dolan kurumları nasıl temizleyeceğiz? Şu işe bak. Kenti elimizle hem doğayı kirletiyor, hem de sağlığımızı tehlikeye atıyoruz.” (Cengiz, 2009 g : 7)

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı kitapta, hava kirliliğinin alerjik bronşit gibi hastalıklara yol açtığı bilgisi aktarılmaktadır. Şu bölüm, okuyucuyu hava kirliliğinin sağlık açısından ciddi tehdit oluşturduğunu göstermektedir:

Birden burnuma bir is ve duman kokusu dolmuştu. Gözlerim ve genzım yanmaya başladı.

“Of, bugün hava çok kirlı.” Dedi teyzem ve öksürmeye başladı.

“Aman dikkatli ol! Ağzını burnunu iyice sar.” Dedi annem. Teyzemin alerjik bronşiti vardı. Böyle havalarda çok rahatsız oluyordu (Cengiz, 2011 a: 30).

Hava kirliliğı özellikle yaşlılar ve çocuklarda ciddi sağlık tehditleri oluşturur. “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde yer alan şu bölüm, karbondioksit oranındaki artışın çocuk ve yaşlılar için daha da zararlı olduğı konusunda okuyucunun bilgilenmesini sağlamaktadır:

“Yatmadan önce haberleri dinledik. Haberlerden havadaki karbondioksit oranının çok arttığını, tehlike sınırına yaklaştığını öğrendik. Hasta, çocuk ve yaşlıların zorunlu olmadıkça sokağa çıkmamaları öneriliyordu.” (Cengiz, 2011 a: 33-34)

Hava kirliliğı yalnızca insanlara değil, diğır canlılara da zarar vermektedir. “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öyküden alınan şu bölüm, hava kirliliğın hayvanların ölümüne bile yol açabileceğini vurgulamaktadır:

Bir gün, yine çevreme bakınarak okuldan eve dönüyordum. Okulun karşısında bir kalabalık gördüm. Yaklaşp baktım. O zaman yüreğim acıyla burkuldu. Kaldırımında bir martı yatıyordu. Cansızdı. Sessizce baktım ona. İnsanlar konuşuyor, kendi aralarında yorumlar yapıyorlardı.

“Vah, vah, vah! Neden ölü ki hayvancık?”

“Bana kalırsa açlıktan...”

“Belki de zehirli bir şey yemiştir.”

“Bence hava kirliliği yüzünden...”

“Belki de biri taş atmıştır.”

“Yok, yok... Bence havadaki zehirli gazlardan ölmüştür.”

“Herhalde. Haydi kaldıralım hayvancağızı ortalıktan.

Üzgün bir şekilde oradan ayrılırken, birinin martıcağı elindeki gazeteye sardığını gördüm. Üzüntüyle düşündüm. Eğer hava kirliliği kuşlara böyle zarar veriyorsa, bir gün biz insanlara da zarar verecekti. Kim bilir, belki veriyordu da biz bilmiyorduk. Ortalıkta bunca hastalık vardı. Küçük çocuklar hastalanıyordu. Birden gözümün önünde korkunç görüntüler belirdi. Tıpkı az önceki martı gibi, çocuklar kaldırımlarda düşüp düşüp ölüyordu. Düşüncelerimden ürperdim (Cengiz, 2011 a: 48-49).

Bu bölümde aynı zamanda çocukların duyguları harekete geçirilmeye çalışılmış, hayvanlara karşı duyarlılık yaratılmaya çalışılmıştır.

Sigaranın özellikle de kapalı ortamlarda hava kirletici olduğu ve insan sağlığını tehdit ettiği “Başak’ın Çevre Günlüğü” eserde şu şekilde yansıtılmaktadır:

“... Ablam ve ben çevremizi seyrediyorduk. Birden karşı sıradan genç bir kadın bir sigara yakıp içmeye başladı. Gözüm ister istemez duvardaki yazıya gitti.” Kapalı yerlerde sigara içmek yasak ve tehlikelidir.” (Cengiz, 2010 b:11)

Ormanların yok edilmesinin hava kirliliğini daha da artıracığı şu şekilde sezdirilmektedir:

“Bahar ve yaz günlerinde, neden ormana geldiklerini şimdi anladım,” dedi küçük fidan.” Bu pis havadan kaçıp temiz hava almak için...” “Ama ormanları böyle yok ederlerse bir süre sonra oraların havası da kirlenecek...” (Cengiz, 2010 d: 19)

Hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesine, ozon tabakasının delinmesi de günümüzdeki en büyük çevre sorunu olan küresel ısınmaya neden olmaktadır. “Doğanın Öfkesi” adlı eserde bu soruna değinilmektedir.

Eserde, öykü kahramanı Zeynep ile Yabankazı, tarımsal ilaçlama yapan insanları görür. Yabankazı bu durumda ortaya çıkabilecek olumsuzlukları Zeynep'e şöyle anlatır:

“...Şimdi bu yolla gökyüzüne flüor gazı yayılıyor. Bu gaz atmosferdeki ozon tabakasını inceltiyor. Hatta bir delik bile açılmış. Bu gaz kentlerdeki birçok kişinin kullandığı parfüm, deodorant, sprey gibi malzemelerde de bulunuyor. Böylece bu incelme sürekli hale geliyor.

“Ozon tabakasının delinmesinin ne sakıncası var?” dedi Zeynep merakla.

“Ozon tabakası güneş ışınlarındaki zararlı etkileri olan maddeleri süzüyor. Bu incelme sonucunda görevini yapamaz. Güneş ışınlarındaki zararlı maddeler insanlara ve öteki canlılara zarar verir. Doğanın dengesi bozulur. Havanın ısısı yükselir. Bu, böyle sürüp giderse bir gün dünyanın çölleşeceğini söylüyorlar.” (Cengiz, 2010 g:45)

Gülsüm Cengiz'in çocuk öykülerinde hava kirliliğinin nedenlerinden bahsedilirken, bu çevre sorununun giderilmesi için çözüm önerileri de sunulmakta, okuyucu bu sorunu önleme ve gidermede neler yapılabileceği konusunda düşündürülmektedir.

Yazar, “Başak'ın Çevre Günlüğü” adlı eserde, hava kirliliği karşısında alınacak tedbirler konusunda okuyucuları bilinçlendirmeye çalışmıştır:

“Şoför yola bakıp sıkıntıyla konuştu.

“Çok araç var. Trafiğe her gün yeni araçlar çıkıyor. Hem yollar tıkanıyor hem de çevre kirliliğine neden oluyor. Buna bir önlem almak gerek.”

“Toplu taşımacılık gerek büyük kentlerde dedi babam.”

Annem söze girdi

“Kuzum neyi konuşuyoruz biz? Sorunlar belli, çözümler belli. Önemli olan uygulamak. Ne zamandır söylüyor bilim adamları, çevreciler. ‘Araçlarda kurşunsuz benzin kullanmalı. Evlerin, fabrikaların bacalarına filtreler takılmalı. Kentlerde yakıt olarak kullanılan kömürlerin kalitesi denetlenmeli.’ diye. Hani uygulama?” (Cengiz, 2011 a: 32-33)

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykünün kahramanı Zeynep rüyasında; denizle, havayla, toprakla ve hayvanlarla dost olmuştur. Doğanın gitgide kirlendiğini

görüp üzülen Zeynep, doğayı korumak için ne gibi önlemler alınabileceğini dostlarından dinlemektedir:

Bu sırada bulut konuşmaya başladı:

“ Dünyanın bazı yerlerinde insanlar, fabrika bacalarına filtre takmışlar. Böylece fabrikadan yükselen dumanlar, isten ve zehirli gazlardan arınmış olarak havaya karışıyor. “

“Bu filtrelerden taşıt araçlarına da takılabilir.”

“Tabii. Bilim teknik ilerledi. Üstelik, insanlar çevreyi kirletmeyecek yeni enerji kaynakları da buldular. Bunlardan biri de güneş enerjisi.”

“Hava kirliliğini yaratan nedenlerden biri de sigara. İnsanlar birlikte yaşadıkları yerlerde sigara içmemelidirler...”

“Ozon tabakasının delinmesine yol açan flüor gazının kullanımı yasaklanmalı ya da denetlenmeli (Cengiz, 2010 g: 59).

4.5.c. Su- Deniz Kirliliği

Yazarın öykülerinde “su” sıkça değinilen doğal unsurlardandır. Suyun yeryüzünde hangi şekillerde karşımıza çıktığı, yeryüzündeki dolaşımı, yaşamsal önemi okuyucuya yoğun olarak sezdirilmektedir.

“Damlacık” adlı öyküde, suyun yeryüzünde dolaşımına değinilmiştir. “Damlacık” adlı eserin kahramanı, bir su damlasıdır. Su damlasının serüveni bir süs havuzunda başlar. Fıskiyelerden yükselerek oyunlar oynayan su damlası, bir gün yükselir ve göklere ulaşır. Diğer su damlalarıyla birlikte yoğunlaşarak buluta dönüşür. Rüzgârın etkisiyle gökyüzünde bir süre dolaşır. Soğuk hava tabakasıyla karşılaştığında ise yağmur olarak yeryüzüne tekrar düşer. Kendini kanalizasyonda bulur. Bir süre sonra ise denize karışır. Tekrar buharlaşarak yükselir ve yoğunlaşarak yeniden bulut olur. Çok soğuk bir hava tabakası ile karşılaşır, bu kez de donar ve kar tanesi olarak yeryüzüne düşer. Kar tanesi olarak yaşadığı bazı maceralardan sonra erir ve yeryüzü ile gökyüzündeki bu dolaşımına bir süre daha devam eder. Dağda kar olarak varlığını sürdüren Damlacık, bahar geldiğinde erir ve diğer damlacıklarla birleşerek sel olur, tepelerden akar. Toprağın altına sızarak yer altı sularında bir

damla olur. Bir pınardan tekrar yeryüzüne çıkan damlacık bir dereye karışır. Buharlaşıma, buluta dönüşme, yağmur olarak yeryüzüne dönme, denizlere karışma serüveni sürer gider (Cengiz, 2010 a).

İncelenen eserlerde suyun hayat kaynağı olduğu sezdirilmektedir. Su; bitkiler, hayvanlar ve insanlar için çok önemlidir.

“Damlacık” adlı kitapta, suyun bitkiler için önemi şöyle yansıtılmıştır:

“Hey, ne oluyor?” diye bağırdı heyecanla. Yanında başka su damlaları da vardı. Damlalar kırmızı çiçeğin üstünde pırl pırl parlıyorlardı.

“Korkma Damlacık,” dedi ateş çiçeği. “Benim de suya ihtiyacım var.”

Üstümden süzülüp toprağa düşeceksiniz. Ben de köklerimle sizi emip kendime besin yapacağım. Kiminiz de toprağın derinliklerine süzüleceksiniz.” (Cengiz, 2010 a:7- 8)

Aynı eserde, Damlacık bir derenin sularına karışmaktadır. Bu sırada bir kelebeğe karşılaşır. Kelebeğe Damlacık arasında geçen şu konuşma, suyun önemini okuyucuya sezdiren diğer bir bölümdür:

“Oh, seni tanıdığımıza sevindim kelebek. Ne kadar güzelsin.”

“ Teşekkür ederim Damlacık! Sen de çok güzelsin. Çok da yararlısın. Biliyor musun, sen ve arkadaşların buraya, bu ormandaki bitki ve hayvanlara hayat veriyorsunuz. Siz olmasanız biz bu kadar güzel olamazdık. Hatta yaşayamazdık.” (Cengiz, 2010 a:47)

Eserde, Damlacık ve arkadaşlarının başından geçenlerin anlatıldığı şu bölümler de, tüm bitkilerin suya muhtaç olduğunu vurgulamaktadır:

Damlacık’ın arkadaşlarından bazıları, arklara dökülerek bahçeye yayıldılar. Toprağın altına gömülmüş tohuma ulaştılar. Canlanıp filizlenmesi için onu suladılar, yumuşattılar.

Su arklarının bazıları ekilmiş fidelerin köklerine ulaşıp onları suladılar.

Yapraklarını yeşerttiler. Topraktan aldıkları madensel maddelerle onları beslediler (Cengiz, 2010 a:48- 49).

“Arı ile Papatya” adlı eserde de suyun bitkiler için önemi şu ifadelerle hissettirilmektedir:

“(...) Öğleye doğru papatyacık susadığını hissetti. Köklerini toprağın derinliklerine salarak su aradı. Susuzluğunu giderip karnını doyurdu.” (Cengiz, 2010 b: 8)

İnsanların yaşaması ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamaları için suya ihtiyaç olduğu, “Damlacık” adlı eserde şöyle yansıtılmaktadır:

Az sonra bulutlar şiddetli bir sağanak halinde boşaldılar. Bahar yağmurları başlamıştı. Bu yağmurlar tohumun çimlenmesi, fidanların büyümesi için gerekliydi.

Damlacık, hızla tarlanın kıyısına düştü. Kendisini hasretle bekleyen toprak tarafından emildi. Orada tohumla karşılaştı. Onu suladı, besledi.

Günler sonra tohum çatlayarak filiz verdi. Filizlerden birisi yaprak olarak yeryüzüne çıktı. Damlacık, buharlaşarak yine gökyüzüne yükseldi. Böyle defalarca yer ve gök arasında dolaşarak tarladaki bitkilerin büyümesini sağladı. (Cengiz, 2010 a: 52)

(...)

“”Oh... İşte sonunda başardık! Ne güzel bir tarla oldu.”

“Evet,” dedi arkadaşı. “Buğdaylar bir süre sonra sararacak ve insanlar onları toplayıp yiyecekler. Çok yararlı bir iş yaptık.” (Cengiz, 2010 a: 52- 53)

Doğada bir beslenme zinciri vardır. Bu zincirin ilk halkası, sudur. Tüm canlıların beslenmek ve hayatta kalmak için suya ihtiyacı vardır. “Arı ile Papatya” adlı eserde; suçiçeği, çiçek arıyı, arı da balıyla insanları beslemektedir. Eserde bu durum şöyle aktarılmaktadır:

Toprak iyice suya doymuştu. Papatya, kökleriyle suyu emip besinini yaptı. Arıya:

“ Bugün çok yorulduk ve korktuk. Bak senin için öz hazırladım,” dedi.

Arı, gerçekten hem yorulmuş, hem de acıkmıştı. Papatya’nın yüzünü öpüp koklayarak balözünden emdi bol bol. “ (2010 b: 46)

Eserde su, tüm canlıların yaşam kaynağı olmasının yanı sıra, insanları eğlendiren ve dinlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Su, aynı zamanda temizliğin simgesidir. “Damlacık” adlı eserdeki şu bölüm okuyucuya suyun eğlendirici, dinlendirici yönünü ve temizlik için gerekliliğini sezdirmektedir:

“Damlacık ve arkadaşları kayaların üstünden seke seke akarak bir düzlüğe geldiler. Dere boyunda suyla oynayan, yüzen çocuklarla tanıştılar. Çamaşır yıkayan insanlar gördüler.” (Cengiz, 2010 a: 48)

Yeryüzündeki suların ve denizlerin kirlenmesi, akarsu ve göllerin yok olması en önemli çevre sorunlarından. Keleş ve Hamamcı, su kirliliğiyle ilgili şunları söylemektedir:

“Su kirliliği terimi, en geniş anlamıyla ekolojik yapının bozulmasını ifade eder. Bir başka anlatımla, su kaynaklarının kullanılmasını bozacak ölçüde, organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denir.” (Keleş ve Hamamcı, 2002: 112)

Gülsüm Cengiz, çocuk öykülerinde çevre sorunlarına değinirken su kirliliğini de sıkça ele almış; su ve deniz kirliliğinin önemli bir çevre sorunu olduğunu, bunun nedenlerini ve bu sorun karşısında alınabilecek tedbirleri eserlerinde sezdirmiştir.

Yazar eserlerinde, temiz bir denizin ve temiz suların önemini sezdirmekte, okuyucuyu temiz bir deniz ve temiz sulara özendirilmektedir.

Temiz bir adada mutlu ve huzurlu bir hayat sürerken, Kirlikara adlı birinin gelerek adada fabrikalar kurmasını, adanın bu fabrikalar nedeniyle kirlenmesini ve Çiçek isimli kahramanın Kirlikara ile mücadelesinin anlatıldığı “Çiçek ile Kirlikara” adlı eserde geçen; “ Bir zamanlar, köpüklü dalgaları yemyeşil kıyıları döven uçsuz bucaksız bir deniz vardı. Kim bilir, belki o deniz bugün de vardır. Ama köpükleri hâlâ ak, kıyıları yemyeşil midir orası bilinmez” (Cengiz, 2007 a: 5) ifadesinde okuyucuya temiz bir denizin güzelliğini sezdirirken denizlerin gitgide kirlendiğini de hissettirmektedir.

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküden alınan şu bölümde, öykünün kahramanı olan Zeynep’in, denizin güzelliği ve temizliği karşısında duyduğu hayranlık hissettirilerek temiz bir denizin güzelliği vurgulanmış, okurun temiz bir denizle kirli bir deniz arasında kıyaslama yapması sağlanmaya çalışılmıştır.

“Hey, kalk artık, uyan!” diyen bir sesle gözlerini açtı Zeynep. Ama açar açmaz yeniden yummak zorunda kaldı. Işıktan gözleri kamaşmıştı. Güneş,

ortalığı aydınlatıyor, denizin üstünü parlak ışıklarla kaplıyordu. Gözü ışığa alışınca, çevresine bakınmaya başladı. O anda, yanındaki küçük balığı gördü. Sevinçle:

‘Oh küçük balık,’ dedi. ‘Ne iyi, yanımdasın. Öylesine korkmuştum ki. Söylers misin neler oldu, neredeyim ben?’

Zeynep’in bu sorularını balık yerine deniz yanıtladı:

‘Korkacak bir şey yok. Hâlâ temiz olduğum yerlere getirdim seni. Buraları görmeni istedim. Biraz sonra nasıl kirlendiğimi, nasıl kirlendiğimi göreceksin. Ama önce nasıl bir güzelliğe sahip olduğumu gözlerinle görmeni istedim. Gel, bana daha yakından bak.’

Zeynep, ilgiyle çevresini incelemeye başladı. Denizin suyu gerçekten pırlı pırlıydı. Su öylesine temizdi ki dipteki kumlar, çakıl taşları görünüyordu. Denizin dibi, çeşit çeşit yosun ve su bitkileriyle doluydu. Aralarında renk renk balıklar yüzüyordu. Bu haliyle deniz dev bir akvaryuma benziyordu. Görünüşü çok güzeldi. Zeynep, biraz daha derinlere indi. Şimdiye dek hiç görmediği balıklar, yengeçler, su kaplumbağaları, denizyıldızları, denizkestaneleri, denizşakayıkları, denizanası vardı dipte. Her biri ayrı ayrı biçimleri, renkleriyle öylesine güzeldi ki! Gördüğü güzellik karşısında Zeynep’in soluğu kesilmişti.” (Cengiz, 2010 g: 17- 18)

“Damlacık” adlı eserde yer alan şu bölüm de temiz suyun canlılar için önemini vurgulamaktadır:

“Günlerden bir gün Damlacık, yeniden yağmur oldu. Dibinde tertemiz kumlar olan bir kumsala yağdı. Deniz, burada çok temizdi. İleride yemyeşil ağaçlar vardı. Damlacık suya dönüştüğü için çok sevinçliydi. Kıyı insanlarla doluydu! Çocuklar ve büyükler suda yüzüyor, oyunlar oynuyorlardı. Çocuklar oynarken sevinç çılgınlıkları atıyor, kahkahalarla gülüyorlardı. (Cengiz, 2010 a:60)

Gülsüm Cengiz’in çocuk öykülerinde deniz kirliliğinin nedenleri okuyucuya sezdirilmektedir. Eserlerde deniz kirliliğinin en önemli nedenleri arasında; insanların duyarsızlığı, kentleşme, sanayi atıkları, evsel atıklar, kanalizasyon atıkları, katı atıklar, deniz taşıtlarından sızan petrol ürünleri, bilinçsiz sulama ve yanlış avlanma gösterilmiştir.

Eserlerde, deniz kirliliğinin genellikle kentlerde ortaya çıktığı sezdirilmiştir. Ormandan kesilen bir çam ağacının kente getirilişinin ve kentte başından geçenleri anlatıldığı “Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde, bir kamyon kasasında satılmak

üzere pazara götürülen çam fidanlarının şu gözlemleri, deniz ve su kirliliğinin genellikle kentlerde karşımıza çıktığını göstermektedir:

Bu sırada deniz kıyısına gelmişlerdi. Yol bir süre sahilden devam etti. Fidanlar, gördükleri bu koskocaman su birikintisine şaşkınlıkla baktılar. Çam fidanı ormandaki derenin tertemiz, pırıl pırıl sularını hatırladı. Denizin rengi, kıyısındaki çöplerden, suyuna karışan lağım sularından kapkaraydı. (Cengiz, 2010 d: 20)

Zeynep adlı bir kız çocuğunun çevresindeki kirlilikten rahatsız olması sonucu gördüğü rüyanın etkisinde kalarak doğa için çalışmaya karar vermesinin anlatıldığı “Doğanın Öfkesi” adlı eserde, Zeynep’in yaşadığı kentte karşılaştığı deniz kirliliği şöyle anlatılmaktadır:

Vapurdan inerken Zeynep, üzüntüyle gökyüzüne ve denize baktı. Deniz, kıyıda mavi değildi. Kirli, koyu bir rengi vardı. Üstünü yağ, mazot birikintileri kaplamıştı. Kıyıda mısır koçanları, tahta sandıklar ve sebzeler, mazota bulanmış bir şekilde yüzüp duruyorlardı. Denizden pis bir koku geliyordu.

“Anneciğim deniz ne kadar pis!”

“Evet canım, pis. Biz kendimiz, insanlar pisletiyoruz onu. Şu hale bakın! Kendi yaşadığımız çevreyi ne hâle getirdik. “

“ Hâla da kirletiyoruz. Biz insanlar binlerce yıldır doğayı hep kullanıyoruz. Ondan birçok şey alıyor, ona hiçbir şey vermiyoruz. Onu korumak için hiçbir şey yapmıyoruz. Bir sürü toplantı, konferans düzenleniyor. Sonuç yine aynı.”

“ Evet ama bir gün gelecek bu kaynaklar tükenecek. Doğa kirlilikten yaşanmaz hale gelecek. O zaman ne yapacağız?”

Baba üzüntüyle içini çekti:

“Kim bilir? Ben en çok çocuklar için üzülüyorum,” dedi (Cengiz, 2010 g: 7).

Eserden alınan bu bölümde kentlerde deniz kirliliğinin önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı vurgulanırken, bu kirliliğin nedenleri hakkında da fikir oluşturulmaktadır. Kirliliğin nedenleri arasında; deniz taşıtlarından denize sızan mazot, insanlar tarafından denize atılan çöpler gösterilmiştir. Aynı zamanda bu kirliliğinin en insan kaynaklı olduğu vurgulanmış, yapılan pek çok çalışmaya karşın kimi insanların duyarlık göstermediğinden yakınılmıştır. Bu kirliliğin devam etmesi halinde sorunların daha da büyüyeceği sezdirilirken babanın; “Ben en çok çocuklar

için üzülüyorum.” ifadesi, okuyucuyu gelecekte olacaklar hakkında düşünmeye sevk etmektedir.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, deniz kişileştirilmiştir. Deniz kirliliği denizin ağzından şu aktarılarak okuyucunun empati kurması sağlanmıştır. Bu bölüm şöyledir:

“ Ben de pislik içindeyim. Şu üstümdeki çöplerle, mazot birikintileriyle, suyuma karışan lağım sularıyla ne hale geldim baksanıza. Oh, öyle mutsuz ve kızgınım ki!” (Cengiz, 2010 g: 13)

“Çiçek ile Kirlikara” adlı eserde Güneşli Ada’ya fabrikalar kurarak adanın güzelliğini yok eden ve adanın kirlenmesine neden olan ve sanayileşmeyi temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkan Kirlikara “ Evet, ben ancak kirli hava solur, kirli su içebilirim.” (Cengiz, 2007 a: 34) ifadesi ile sanayinin hava kirliliğinin yanı sıra deniz ve su kirliliğine neden olduğunu da okuyucuya sezdirmektedir.

Yazar, eserlerinde sanayileşmenin deniz kirliliğinin yanı sıra dere ve akarsuları da kirlettiğini, bu kirliliğin ise dere ve akarsuların kurumasına yol açtığını da sezdirmiştir.

“Çiçek ile Kirlikara” adlı öyküde, sanayileşmenin gitgide artması ele alınmıştır. Öyküdeki kişiler, fabrikalarda üretilen ipekli giysilerden, güzel kokulu deterjanlardan ve özendirici pek çok sanayi ürününden daha çok talep ettikçe fabrikalar daha çok çalışmış ve fabrikaların etrafa yaydığı kirlilik de giderek artmıştır. Eserdeki; “Çiçek, mağazanın vitrininde pırıl pırıl parlayan ipekli kumaşlara bakmamaya çalışarak oradan uzaklaştı. Büyük bir üzüntüye kapılmıştı. Uzun bir süre deniz kıyısında dolaştı. Artık deniz çok kirlenmişti. Martılar zayıflamış, çirkinleşmişti. Adanın o yemyeşil ağaçları toz ve is içindeydi. Pırıl pırıl suların aktığı dereler kurumuş, pınarların suyu azalmıştı. Her yere kara kara, kocaman binalar yapılmış, bahçeler ve çiçekler azalmıştı.” (Cengiz, 2007 a: 42) ifadesinde Çiçek adlı kahramanın tüketimin sanayileşmeyi geliştirdiği ve sanayileşmenin de kirliliğe yol açtığını fark etmesi anlatılmaktadır. Sanayileşmenin deniz kirliliğine yol açmakla kalmamakta, derelerin de kirlenmesine ve kurumasına,

hatta içme sularının bile kirlenmesine ve azalmasına neden olduğu sezdirilmektedir. Sonuç olarak tüketim, sanayileşmeyi artırırken denizleri ve suları kirletmekte, doğaya zarar vermektedir.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde Zeynep isimli kahraman, rüyasında deniz ve balıkla birlikte denizde ve çevresinde gezmekte, onlarla konuşmaktadır. Eserden alınan şu bölümde, deniz kirliliğinin nedenlerinden birinin de fabrika atıkları olduğu sezdirilmektedir:

Bir süre, hiç konuşmadan yol aldılar. Biraz gittikten sonra, Zeynep, birden denizin renginin ve kokusunun değiştiğini ayımsadı. Deniz, dayanılmaz derecede kötü kokmaya başlamıştı.

“Neler oluyor yine?” diye sordu denize.

“Dur bakalım, şimdi anlarız. Yanlış anımsamıyorsam, burada bir deri fabrikası olacaktı. Onun tüm ilaçlı, atık sularını bana akıtıyorlar. Anlaşılan, buralarda fabrika sayısı oldukça artmış.” (Cengiz, 2120 g: 27)

Başak adlı bir kız çocuğunun günlük yaşantısı içinde karşılaştığı çevre sorunlarının ve temiz bir çevre için mücadelesinin anlatıldığı; “ Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde yazar, evsel atıklar, özellikle sentetik deterjanlar hakkında okuyucuyu bilgilendirmekte, sentetik deterjanların deniz ve su kirliliğine yol açan unsurlar olduğunu sezdirmektedir. Ayrıca eserde, sentetik deterjanların deniz ve su kirliliğine yol açtığına değinmekle kalmayıp, bu ürünlerin deniz canlılarına zarar verdiğini de sezdirmiştir. Sentetik deterjanlarla ilgili eserde geçen bir diğer bilgi de bu deterjanların durulanması için çok fazla miktarda su kullanılması gerektiğidir, bununla da su israfına dikkat çekilmiştir.

Öykünün kahramanı olan Başak ve ailesi, bir biyolog olan Tuncay Amca’nın evine misafir olmuşlardır. Bu misafirlik sırasında Başak’ın annesi ve Tuncay Amca arasında şu konuşmalar geçer:

Tuncay Amca arkasından seslendi.

“Bulaşık dedin de aklıma geldi, bulaşıkları neyle yıkıyorsun?”

Annem bu soru karşısında şaşırıp kaldı. Sonra:

“Deterjanla yıkıyorum tabii...” diye cevapladı onu (Cengiz, 2011 a:15).

(...)

Tuncay Amca bir süre sustuktan sonra yeniden anlatmaya başladı.

“Sentetik deterjanların zararı bununla da bitmiyor. Bunlar bulaşık sularıyla kanalizasyonlara, oradan da çevredeki deniz, göl ve akarsulara dökülürler. Böylece buradaki canlıları da olumsuz etkilerler. Deterjanların içindeki kimyasal maddeler sudaki balık vb. canlıların vücuduna girip organlarında birikirler. Böylece canlıları yediğimizde bize de bulaşırlar. Çamaşırlarda kullanılan deterjanlar için de durum aynıdır. Senin becerikli sentetik deterjanların yaptıklarını gördün mü?” (Cengiz, 2011 a: 18-19)

“Kent Gelen Çam Ağacı” adlı eserde, deniz kirliliğinin genellikle kentlerde görülen bir çevre sorunu olduğunun sezdirilmesinin yanı sıra, kanalizasyon atıklarının, deniz kirliliğine neden olduğu da şu ifade ile sezdirilmiştir:

Denizin rengi, kıyısındaki çöplerden, suyuna karışan lağım sularından kapkaraydı. “ (Cengiz, 2010 d: 20)

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde öykünün kahramanı olan Zeynep; bulutla, denizle, balıkla arkadaşır. (Öykünün sonunda bunun Zeynep’in rüyası olduğu anlaşılacaktır.) Zeynep, deniz ve balık oynamak için plaja gitmişlerdir; ancak plajın kirlilik nedeniyle belediye tarafından kapatıldığını öğrenirler. Bunun üzerine, denizin neden kirlendiğini araştırmaya karar verirler. Devamında ise kanalizasyon atıklarının denizi kirlettiğini ve insan sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaştığını anlarlar. Bu bölüm eserde şöyle aktarılmaktadır:

Zeynep ve balık, plajın yakınlarında tekrar yüzeye çıkarlar. İşte o zaman Zeynep, kocaman boruların denize boşattığı pislikleri gördü.

“Böğğ! Ne olur, buradan hemen gidelim.”

“Ya demek öyle. İnsanlar buraya yeni yerleşim yerleri kurmuşlar. Pisliklerini de hiçbir arıtma yapmadan doğruca bana akıtıyorlar. (Cengiz, 2010 g:25) Ne o küçük kız, miden mi bulandı? Ya ben ne yapayım? Bu iğrenç pislikler, doğruca sularıma karışıyor. Bulanık, iğrenç bir su oluyorum o zaman. Hem yalnız bulanık bir su da değil, mikroplu bir su.”(Cengiz, 2120 g: 25- 26)

“Damlacık” adlı öyküde, lağım sularının denize karıştığı ve katı atıkların dibe çöktüğü sezdirilmektedir. Öykünün kahramanı olan Damlacık’ın kanalizasyondan çıkarak denize kavuşması şöyle anlatılmaktadır:

“Gerçekten, Damlacık ve öteki lağım suları denize çıkınca artık maddeler dibe çökmüştü. Bu kez mavi bir renk almışlardı. Ama kendileri temizlenirken deniz kıyısını kirletmişlerdi (...)” (Cengiz, 2010 a: 24)

“Kent Gelen Çam Ağacı” adlı eserde geçen; “Denizin rengi, kıyısındaki çöplerden, suyuna karışan lağım sularından kapkaraydı. “ (Cengiz, 2010 d: 20) ifadesi, denize atılan çöplerin kirlilik nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Yine aynı eserde karşımıza çıkan şu bölüm, insanların denize moloz ve çöp gibi katı atıkları boşaltarak denizin kirlenmesine yol açtıklarını göstermektedir:

“Araba kıyıda yol alırken çam fidanı, çevresini izlemeyi sürdürdü. İnsanlar, kamyonlarla getirdikleri toprakları denize boşaltıyor, bazı insanlar ise kovalarla çöp döküyordu. “ (Cengiz, 2010 d: 20)

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde de insanlar tarafından denize atılan katı atıkların, kirlilik nedenlerinden biri olduğu işlenirken, okuyucu konu üzerinde düşündürülmektedir:

Zeynep, şaşkınlık içinde onun sözlerini dinlerken, birden üstlerine boşaltılan çöplerle irkildi. Denizin üstü sebze kabukları, kâğıtlar, naylon torbalar ve başka yiyecek artıklarıyla kaplanıverdi. (Cengiz, 2010 g:29)

(...)

“Götür lütfen bizi!” dedi denize, ağlamaklı bir sesle. “İnsanlar çöplerini niye denize atarlar ki? Onları başka bir biçimde yok edemezler mi?” (Cengiz, 2120 g: 30)

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde deniz kirliliğinin nedenleri şu ifadeyle özetlenmiştir: “Deniz kirliliği günümüzde iyice artıyor. Fabrikalar kimyasal atıklarını, kentler kanalizasyon sularını denize boşaltıyorlar. Bazı sorumsuz kişiler çöplerini bile denize atıyorlar.” (Cengiz, 2011 a:41)

Deniz kirliliğinin nedenlerinden bir diğeri de deniz taşıtlarından denize sızan petrol ürünleridir. “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde bu durum, öykünün kahramanı Başak tarafından şöyle aktarılmaktadır:

Dayım, öteki arabaların biraz ilerisine arabayı park etti. Neşeyle indik arabadan. Tuzlu deniz havasını içimize çektik özlemle. Annem ve babam yürüdüler deniz kıyısında. Biz de dayımla yürümeye başladık. Gördüğümüz çakıl taşlarını ve deniz kabuklarını topluyorduk bir yandan. Denize bu kadar yaklaşınca birden daha önce görmediğim bir şeyi ayırımsadım. Denizin üstü bir yağ tabakasıyla kaplanmıştı.

“Dayı!” diye bağırdım telaşla. “Denizin üzerindeki şey ne?”

Dayım dikkatle gösterdiğim tarafa baktı ve öfkeyle söylendi.

“Geminin biri mazot dökmüş yine...”

“Bunu nasıl yaparlar?” diye söylendim üzüntüyle (Cengiz, 2011 a:40).

Gülsüm Cengiz’in “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserinde, göllerin kirlenmesi ve kurutulması sorununa da değinilmiştir. Eserde, Manyas Kuş Cenneti diye anılan Manyas Gölü’nün artık bir kuş cenneti olmadığı, kuraklık ve bilinçsiz sulama nedeniyle gölün kurumaya yüz tuttuğu bilgisi verilmektedir. Gölün kurumasında kuraklık ve bilinçsiz sulamanın yanı sıra fabrika atıklarının da etkili olduğu aktarılmaktadır. Eserde bu durum, öykünün kahramanı Başak’a, babası tarafından şöyle aktarılmaktadır:

“(…) Kuşların besin kaynağı, göldeki balıklar, çevredeki sürüngen ve böceklerdir. Ancak son zamanlarda gölün suyu azaldı. Kuraklık ve sulama için bazı kanalların açılması buna yol açtı. Göl suyu azalınca çevredeki kuşların beslenebileceği canlılar da azaldı. Gölün çevresine fabrikalar kuruldu. Bu fabrikalardan gölün suyuna karışan kimyasal maddeler ve artıklar yüzünden göl iyice kirlendi. Bu da oradaki canlıları olumsuz etkiliyor. Buna bir de, kuşların yeterince korunmayışı ve bazı bilgisiz kişilerin onları avlamaya kalkmaları eklenince kuşlar iyice azaldı...” (Cengiz, 2011 a:24)

Bu sözler karşısında Başak’ın çok üzüldüğü ifade edilir. (Cengiz, 2011 a:24) Öykü kahramanının bu durum karşısında üzüntü duyması, okurun da duygularını harekete geçirmektedir.

Eserlerde, deniz ve su kirliliğinin, deniz canlılarına zarar verdiği, hatta onların ölümüne ve bazı canlı türlerinin neslinin tükenmesine yol açtığı bilgisi yer almaktadır.

“Çiçek ile Kirlikara” adlı eserde, fabrikalardan denize akıtılan atıkların deniz kirliliğine yol açtığı belirtilmiştir. Bunun sonucunda kıyılarda yaşayan denizanalarının ve balıkların öldüğünü, birçoğunun açık denizlere göç ettiği anlatılmıştır (Cengiz, 2007 a: 37).

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykünün kahramanı olan Zeynep’in gördüğü rüyanın anlatıldığı bölümde deniz kirliliğinin deniz canlılarına ve çevresinde yaşayan diğer hayvanlara etkisi hayvanların ağzından aktararak okuyucuda empati kurma sağlanmıştır. Bu bölüm şöyledir:

“Sizinki bir şey mi?” dedi incecik bir ses. Herkes dönüp baktı. Bir balık, denizdeki çöplerin arasından başını çıkarmış söyleniyordu. “Bu denizde yaşanır mı? Yaşamımı güçlükle sürdürüyorum. Ölmek üzereyim.”

Zeynep’in gözleri dolu dolu olmuştu.

“Zavallı balıkçık!” dedi üzüntüyle (Cengiz, 2010 g:27).

Aynı eserde geçen şu bölüm, kirliliğin deniz canlıları üzerindeki zararlarına değinirken, kahramanın bu durum karşısında duyduğu üzüntüyü de hissettirmekte, okuyucunun duygularını harekete geçirmektedir:

“Zeynep, balıkla birlikte oradan uzaklaşırken pisliklerin ağır ağır dibe çöküşünü; oradaki yosunların, sualtı hayvanlarının, süngerlerin üzerini kapladığını gördü. Üzüntüyle, onların o güzelim renklerini düşündü.

“Dipteki bitkilerle hayvanlar da kirlendi. Havasız kalıp ölecekler belki de!” dedi yavaşça.

“Evet!” dedi balıkçık (Cengiz, 2010 g:27).

Eserde, deniz canlılarının kirlilik karşısındaki durumu betimleme yoluyla anlatılırken, sorunun büyüklüğü ve durumun ciddiyeti ifadelerde kendini göstermektedir:

“Yaşamak iyice olanaksız hale gelmiş. Baksana küçük balıkçık can çekişiyor. “

Zeynep o zaman dehşetle avucundaki küçük balığa baktı. Hayvancık kıvranıyordu. Zeynep denize yalvardı.

“Götür bizi buradan. Balıkçık ölmesin!”

“Peki, haydi uzaklaşalım. Böylece bizim minik balığı kurtarabiliriz belki. Ama şunu unutma, buradaki bu ilaçlı sular yüzünden milyonlarca balık öldü. Hâlâ da ölüyor. “ (Cengiz, 2010 g:28)

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde ise deniz kirliliğinin deniz canlılarına verdiği zarar şöyle aktarılmıştır:

... O sırada bir rüzgâr esti. Deniz kıyısındaki yosunları dalgalandırdı. Bir balık sürüsü çıktı telaş içinde, yosunların arasından.

“Balık yavruları!” diye bağırdım sevinçle.

Ablam da geldi yanıma. Bir süre su altındaki balık yavrularını izledik.

Kim bilir ne kadar rahatsız oluyorlardı bu mazot artıklarından, denize akıtılan kimyasal atıklardan...” diye düşünüp üzüldüm. Biz insanların doğaya, doğadaki öteki canlılara istemeden de olsa zarar verdiğimizizi görmek beni utandırdı (Cengiz, 2011 a:41- 42).

Aynı eserde, pek çok balık çeşidini bulabildiğimiz; ancak ilerleyen yıllarda bu balık çeşitlerini belki de bulamayacağımız belirtilmektedir. Okuyucuya, denizlerdeki balıkların hızla azaldığı sezdirilmektedir (Cengiz, 2011 a:43).

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde, öykünün kahramanı olan Başak, üzerinde Manyas Kuş Cenneti’nin yer aldığı bir kartpostal görür. Babasından bu yer hakkında bilgi istediğinde, babası buranın; kuraklık, yanlış sulama ve fabrika atıkları yüzünden kirlendiğini; göl sularının azaldığını, gölde yaşayan balıkların ve göl çevresinde yaşayan böcek ve sürüngenlerin kirlilik nedeniyle öldüğünü, kuşların artık göç esnasında burada konaklamadıklarını belirtir (Cengiz, 2011 a:24). Tatlı suların da kirliliğe maruz kaldığı, kirlilikten hayvanların etkilendiği vurgulanmaktadır.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde dinamitle balık avlamaya çalışmanın yanlış bir avlanma yöntemi olduğu, deniz canlılarına zarar verdiği ve insanların sırf kendi çıkarları için bunu yapmaya hakları olmadığı vurgulanmaktadır:

“İşte yine insanlar!” diye homurdandı deniz. Yine ellerinde dinamitleri, bombalarıyla geldiler. Şimdi de buradaki denizaltı yaşamını öldürüyorlar.

Zeynep, korku ve şaşkınlıkla olanları izliyordu.

“İyi ama neden böyle yapıyorlar?”

“Neden olacak, daha çok balık avlamak için. Bu bombalar, balıkların kimini öldürür, kimini de sersemletir. Bu arada çevreye yayılan balıklar, ağlarla toplanır. Bu yolla, zahmetsiz ve çok balık avlar insanlar.”

“Ama denizaltındaki bütün yaşam ölüyor. Buralarda bir daha kolay kolay balık yetişmez ki!”

“Ne balık, ne de başka bir şey yetişir. Ama onlar bunu düşünmüyor. Yalnız kendi rahatlarını ve kazançlarını düşünüyorlar.” (Cengiz, 2010 g:20- 22)

Dinamitle avlanmanın deniz canlılarına zarar verdiğinin öğrenilmesini sağlayan bu bölüm, aynı zamanda dinamitle avlanma yapılan yerlerde bir daha canlı yetişemeyeceğini de vurgulamaktadır.

Öyküler, okuyucuyu deniz ve su kirliliğinin insanlara olan zararları konusunda da bilgilendirmektedir.

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküde, daha önce belirtildiği gibi Zeynep’in rüyasında denizle, bulutla ve hayvanlarla dostluğu ve birlikte yaşadıkları maceralar yer almaktadır. Eserde, deniz kirliliği konusu ele alınırken, deniz kirliliğinin yalnızca denizde yaşayan hayvan ve bitkilere değil, insanlara da zarar verebileceği sezdirilmektedir.

Eserde, deniz Zeynep’e, insanlarla oyunlar oynadıklarını belirtmiştir. Denizin kişileştirildiği ve insanların dostu olduğu düşüncesinin uyandırıldığı bu bölümde, deniz insanlarla oynadıkları plaja Zeynep’i de götürmeye karar verir. Deniz ile Zeynep’in plaja ulaştıktan sonra yaşadıkları şöyle anlatılmaktadır:

“İşte geldik!” diye bağırdı deniz sevinçle. Ama bir süre sonra düş kırıklığıyla söylendi:

“İyi ama insanlar, çocuklar nerede?”

“Evet, ortalıkta kimsecikler yok. Oysa bu mevsimde plajlar çok kalabalık olurdu.” Dedi Zeynep yavaşça.

“Dur bakalım, şimdi anlarınız neler olduğunu. Aa, bakın ileride bir yazı var. Haydi gidip ne olduğunu öğrenelim. “

Artık kıyıya iyice yaklaşmışlardı. Zeynep kıyıya dikilmiş bir levha üzerindeki yazıları dehşetle okudu:

“Burada denize girmek tehlikeli ve yasaktır. Deniz suyunda fazla miktarda koli basili olduğu için bu plaj belediyece kapatılmıştır.

“Olamaz! Burası da kirlenmiş,” diye inledi deniz.” Oysa geçen yaz insanlar suyuma girip serinlemişler, içimde oyunlar oynamışlardı. Ben de çok mutluydum, onlar da.” (Cengiz, 2010 g: 23- 24)

Yine aynı eserde, deniz kirliliğinden dolayı insanların denizden faydalanamayacakları belirtilirken, kirliliği bir denize girildiği takdirde çeşitli hastalıklara yakalanacağı şu şekilde verilmektedir:

“O koli basili dedikleri şey, insanların kanalizasyon artıklarında bulunan bir mikroptur ve birçok hastalığa yol açar. Üstelik bana karıştığı bilinmeden suyumda yıkanılırsa zararını yine insanlar kendileri çekerler. “ (Cengiz, 2010g: 26)

Yazar, “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde, evlerde kullanılan kimyasal maddelerin kanalizasyon yoluyla denizlere ve göllere karıştığını eserdeki figürlerin ağzından anlatmaktadır. Eserde Özkan Amca, adlı kişinin şu sözleri, okuyucuyu, kirliliğin insanlara etkileri konusunda düşündürmektedir:

Deterjanların içindeki kimyasal maddeler sudaki balık vb. canlıların vücuduna girip organlarında birikirler. Böylece canlıları yediğimizde bize de bulaşırlar (Cengiz, 2011 a: 19).

Yazar, deniz ve su kirliliğinin nedenleri ve etkileri konusunda açıklamalar yapmakla kalmamakta, bu sorunun giderilmesi için öneriler sunmakta ve okuyucuyu düşündürmektedir.

Fabrika atıklarının arıtılması, deniz kirliliğinin önlenmesi için alınacak tedbirlerden biridir.

Daha önce de bahsi geçen Çiçek ile Kirlikara adlı eserde adanın kirlenmesine neden olan Kirlikara adlı – sanayiye temsil eden- figür, öykünün Çiçek adlı kahramanı ve ada halkının mücadelesi ile alt edilmiştir. Kirlikara'nın adayı terk edişinden sonra onun kurduğu fabrikaları yıkmaya kalkan halka Çiçek şunları söylemektedir:

“O fabrikaları biz işleteceğiz. Ama bacalarına kirli dumanları süzen araçlar takacağız. Kirli sularını süzgeçlerden geçirip denize öyle salacağız.” (Cengiz, 2007 a: 60)

“ Doğanın Öfkesi” adlı eserden alınan şu bölüm, çöpleri denize atmanın yanlışlığı konusunda üstü kapalı bir uyarı yaparken, çöpleri denize ya da doğaya bırakmak yerine geri dönüşümle değerlendirmek gerektiğini belirtmektedir:

“İnsanlar çöplerini niye denize atarlar ki? Onları başka bir biçimde yok edemezler mi?”

“Ederler tabii. Neden yok etmesinler ki? Çöpleri toplamanın, zararsız hale getirmenin birçok yolu var. Bu konuda görevli kuruluşlar var. Herkes çöpünü denize atmıyor. Ama bazı düşüncesiz insanlar, kim bilir hangi nedenle böyle yapıyorlar işte!” (Cengiz, 2120 g: 30)

Yazarın çocuk öykülerinde deniz ve su kirliliğini önlemek için alınacak önlemlerden biri de sentetik deterjan kullanımından kaçınmak olarak sunulmuştur. “Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı eserde, öykünün kahramanı olan Başak, annesi ve Tuncay Amca isimli figür arasında geçen konuşmaları dinlemektedir. Bu konuşmalarda Tuncay Amca sentetik deterjanların, insanlar ve deniz canlılarına zararlarından bahsetmektedir. Eserde konuşma şu şekilde sona ermektedir:

“Annem önce sesini çıkarmadan bir süre düşündü, sonra öfkeyle patladı.”

“Peki niye reklamlarını veriyorlar bunların? Kimse insanları düşünmüyor mu? Hem ne kullanacağız bulaşıkta?”

“Sabun.”

Tuncay Amca, annemi tek kelime ile cevapladıktan sonra sustu. Hepimiz susup düşündük. Ben içimden, büyüyünce temizlik işlerinde sabun kullanmaya karar verdim.” (Cengiz, 2011 a: 19)

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykü kahraman Zeynep ile; deniz, bulut, toprak ve hayvanlar arasında geçen konuşmada, Zeynep’in doğa arkadaşları şu tavsiyeleri vermektedirler:

“Denizlerin kirlenmemesi için lağım suları, fabrika atıkları özel filtrelerle arıtılmalı. Artık bilim teknik çok gelişti. İnsanlar her şeyi yapabiliyorlar. Bunu da yapabilirler,” dedi deniz. “Öncelikle insanlar beni büyük bir çöplük olarak görmekten vazgeçmeli.” (Cengiz, 2010 g: 59)

4.5.ç. Toprak Kirliliği

Kirlilik türlerinden bir diğeri de toprak kirliliğidir. Tarım, sanayi ve yerleşme amacıyla kullanılan toprak, bilinçsizlik ve nüfus artışı yüzünden kirlenmekte ve zarar görmektedir.

Yazar, öykülerinde toprağın canlılar için önemini vurgularken, toprak kirliliğine de dikkat çekmiştir.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykünün baş kişisi olan Zeynep, rüyasında doğayla ve hayvanlarla konuşmaktadır. Bu konuşmalarda toprak, Zeynep’e kendini şöyle tanıtmaktadır:

“ Ben toprak... Yeryüzündeki canlı cansız bütün varlıkların anasıyım....” (Cengiz, 2010 g: 51)

Eserdeki bu ifade, toprağa anne rolü yüklemiştir. Okuyucuda, her şeyi bağrından çıkaran, büyüten ve doğadaki her şeyin varlık sebebinin toprak olduğu sezdirilmiştir.

“Arı ile Papatya” öyküsünün kahramanlarından biri olan papatya, yeni şeyler öğrenmek için gezip dolaşmak istemektedir. Diğer papatyalar ona şöyle cevap vermektedir:

“Hayır. Biz bitkiler gezemeyiz. Çünkü köklerimizle toprağa bağlıyız.”
(Cengiz, 2010 b: 9)

Bu ifade, okuyucuya toprağın, bitkilerin evi olduğunu hissettirmektedir. Bitkilerin toprakla olan ilişkisi sezdirilmektedir.

Aynı eserde, arı ile papatya konuşmaktadır:

“Ne yapıyorsun bu emdiğin öz suyunu?”

“Çiçeklerdeki balözünü emeriz biz. Sonra onları, ağzımızda mayalandırır ve kovadaki peteklerin özlerine doldururuz. Böylece bal denilen tatlı bir besin yaparız. Biz arılar onunla besleniriz. Ancak insanlar bizden daha çok yerler balımızı.” (Cengiz, 2010 b: 23)

Eserdeki bu bölüm; toprağın bitkileri, bitkilerin hayvanları, bitki ve hayvanların da insanları beslediği bilgisini aktarmaktadır. Doğadaki beslenme zinciri ve besin kaynaklarına ulaşabilmek için toprağa olan ihtiyacımız dile getirilmektedir.

Eserde, papatya ile arkadaş olan arının papatyaya söylediği; “Tohum yere dökülünce, toprağın altına gizlenir. İlkbahar gelince filizlenip topraktan boy atar.” (2010 b, 32) sözleri ile tohumların kışın korunması, baharda filizlenmesi için toprağa ihtiyaç duyduğu hissettirilmektedir.

Toprak, yalnızca bitkilerin değil, bazı hayvanların da yuvası ve beslenme alanıdır. “Herkesin Bir İşi Var” adlı eserde bu durum şu bölümle anlatılmaktadır:

Solucan öfkeyle bağırdı:

“Ne oyunu? Çalışıyorum ben. Oynayacak zamanım yok şimdi. Çalışmak zorundayım...”

“ Peki ama, bu bir iş mi?”

“İş tabii. Toprağın altında kendime yuva yapmaya çalışıyorum. Toprakları yiyerek kendime tünel açıyorum. Sonra da yediğim toprakları çıkartıyorum. Böylece, toprağın altına girip üstüne çıkarak toprağı da kabartmış oluyorum. Toprak kabarıncaya, havalanır. Zararlı küçük kurtlar ortaya çıkar. Bu arada karnımı da doyuruyorum.”

“Nasıl?” diye bağırdı Tombul. “Yoksa, siz de mi kurt yiyorsunuz?”

“ Off, siz de hiçbir şey bilmiyorsunuz,” diye söylendi solucan. “Ben, topraktaki bitki artıklarıyla besleniyorum. Böylece, hem toprağın hem de benim işime yarayan bir şey yapmış oluyorum. Ama siz beni lafa tutuyorsunuz. “ (Cengiz, 2009 b: 27)

İnsanların, beslenebilmeleri için toprağa gereksinimleri vardır; çünkü insanların hayatta kalabilmesi için gerekli olan besini insana toprak vermektedir.

“Bir Dilim Ekmek İçin” adlı eserde bu durum, buğday tanesinin başından geçenlerle şöyle anlatılmaktadır. Buğdaycık, bir tarlaya insanlar tarafından ekilmiştir. Filizlenir, biçilir, sürülür, tanelerine ayrılır, harmanda savrulur, elenir, değirmende öğütülüp una dönüşür ve fırında bir ekmek haline gelerek bir sofrada bir çocuğun önüne konur. Çocuk ekmeği yemez ve Buğdaycık, kendini çöpte bularak, dünyadaki aç insanlar için üzülür.

Eserdeki; “Bir gün, bir peygamber çiçeği ile söyleşirken tarlaya bazı insanların geldiğini gördüler. Buğdaycık onları tanıyordu. Henüz bir buğdayken tarlaya nasıl ekildiğini, filizlendiğinde insanların onu gelip nasıl yokladıklarını hatırladı.” (Cengiz, 2010 c: 9) şeklindeki bölüm, insanların tarımsal gıdaları yetiştirebilmek için toprağı işlemelerine değinmektedir.

Aynı eserde, ekmek haline gelmiş ve çöpe atılmış Buğdaycık, geçmiş günleri hatırlamaktadır:

Gerçekten, o zamanki yaşamı çok güzeldi. Buğdaycık, kışı toprağın altında geçirmişti. Güneşli bir bahar günü büyük bir tarlada filizlenmişti. Toprağı delip yeryüzüne çıktığında güneşi, gökyüzünü ve tarladaki binlerce kardeşini gördü. Sevinçle gülümsedi yaşama. Çabucak büyüüp gelişebilmek için kökleriyle sınımsıkı toprağa tutundu. Tıpkı öteki buğdaylar gibi. (Cengiz, 2010 c: 7)

“Herkesin Bir İşi Var” adlı eserde, toprağın işlendiği takdirde insanlara karşı ne kadar cömert olabileceği düşündürülmektedir. Eserden alınan şu bölüm, soframıza koyabildiğimiz her türlü sebze ve meyveyi toprağa borçlu olduğumuzu ortaya koymaktadır:

Köylüler, yiyecek torbalarını ağaçların dallarına asarak sebze bahçesinde çalışmaya başladılar. Domates, fasulye, biber ve patlıcan fidelerinin son kalanlarını söküyorlardı. Sonbahar ekimi için toprağı kazacaklardı. Ceviz

ağacının hemen yanındaki bölümde soğan ekiliydi. Artık, soğanların topraktan çıkarılma zamanı gelmişti. Birkaç kişi, ellerindeki küçük çapalarla toprağı kazıp soğanları sökmeye başladı. (Cengiz ,2009 b: 29)

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, tarlalarda çalışan insanların pompalarla tarım ilaçlarına sıktıkları zararlı tarımsal ilaçlara vurgu yapılmıştır. “İşte, insanlar yine doğaya, dolaylı olarak kendilerine zarar veriyorlar,” dedi yabankazı” (Cengiz, 2010 g: 44) ifadesi ile önemli toprak kirleticilerden olan zirai ilaçların kullanımı eleştirilmektedir.

Toprak kirliliğinin nedenleri ve toprakla ilgili sorunlar; toprağın verimli kısımlarının yok edilmesi, erozyon ve seldir. Bu durum “Doğanın Öfkesi” adlı eserde toprağın ağızından şu şekilde anlatılmaktadır:

“... Hep bir şeyler aldılar benden. Ama hiçbir şey vermediler. Bağrımı sivri kazmalarla, büyük dişli makinelerle kazıp durdular. Üstümdeki verimli kısımları yok ettiler. Ağaçları kestikleri için, erozyon ve sellerle üstümdeki verimli topraklar sürüklenip aktı. Çoraklaştım, verimsizleştim birçok yerde. Yine de akılları başlarına gelmedi. Bağrımdaki altın, bakır, gümüş gibi madenleri elde etmek için kazıldım durdum. Topraklarımı kazıp kömür çıkardılar. Ben onlara yaradığım için seviniyordum. Ama onlar, bu değerli madenler yüzünden birbirlerine düştüler (Cengiz, 2010 g: 52).

Yine aynı eserde toprakla ilgili bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Toprak, bu önerileri şöyle dile getirmektedir:

” Bağrımda nükleer tarlalar oluşturacaklarına, açlık çeken insanlar için yiyecek yetiştirmeliler. Madenlerimden silah yerine, yaşamı kolaylaştıracak, yararlı eşyalar yapılmalı.

Bunun için bütün insanlar bilinçli bir şekilde işbirliği yapmalı. Sonuçsuz, göstermelik toplantılar yerine somut, yararlı kararlar almalılar. “ (Cengiz, 2010 g: 62)

4.5.d. Gürültü Kirliliği

Gülsüm Cengiz’in çocuk öykülerinde kent yaşamının önemli bir parçası olan ve insanları psikolojik ve fizyolojik açıdan yoğun biçimde etkileyen gürültü kirliliğine de dikkat çekilmektedir.

Gürültü kirliliğinin genellikle kentlerde ortaya çıktığı, bir çevre sorunu olan gürültü kirliliğinin önemli nedenlerinden birinin ulaşım araçları olduğu, “Kente Gelen Çam Ağacı” adlı eserde şu şekilde anlatılmaktadır:

Fidancık, ilk korkusu geçtikten sonra çevresini merakla seyretmeye başladı. Gördüğü her şey onu şaşırtıyordu: Yüksek yüksek binalar, gürültüler ve pis dumanlar çıkararak vızır vızır geçip giden arabalar... Her şey çok yeni ve çok değişikti. (Cengiz, 2010 d: 17)

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı eserde, bir sokak kedisinin yaşadığı kente ilişkin gözlemlerinin yer verildiği; “Arabaların arkasındaki küçük borular havaya pis kokulu gazlar salıyordu. Minibüsler avaz avaz şarkılar çalarak geçiyorlardı. Yerler çöplerden, pislikten geçilmiyordu. “ ifadesi, gürültü kirliliğine yol açan unsurlardan birinin de etrafta yüksek sesle çalınan şarkılar olduğunu belirtmektedir (Cengiz, 2009 a:12).

Aynı eserden alınan şu bölüm ise, inşaatların çevreye yaydığı gürültünün de, gürültü kirliliğini ortaya çıkaran unsurlardan biri olduğu dile getirilir:

Mahalledeki o eski güzel günler geride kalmıştı. Önce tepelerin buldozerlerle kazılıp ağaçların sökülmesi, daha sonra başlayan inşaat hepimizin neşesini, rahatını kaçırmıştı. İnşaatın gürültüsü, havaya saçılan toz toprak sokağın o sakin havasını bozmuştu (....) (Cengiz, 2009 a: 32- 33)

Yine bir sokak kedisinin anlatıldığı “Sarman’ın Serüvenleri” adlı öykünün kahramanı olan Sarman adlı kedinin gözlemlerinin aktarıldığı ;” Yerler kâğıtlarla dolmuştu. İnsanların, neden korkunç sesler çıkaran arabalarla dolaşıp etrafa kâğıtlar fırlattıklarını, neden durup dururken kedilere saldırdıklarını düşünüyordum ki, bu kez bir başka canavar geçti yanımdan. Ses aracı yine sonuna dek açtı, yine korkunç bir gürültü yayıyordu çevreye...”(Cengiz ,2008 a: 25) ifadesinden de anlaşıldığı üzere reklam, tanıtım, propaganda ya da satış amacıyla bazı araçların ve ses kaynaklarının da gürültü kirliliğine neden olduğu sezdirilmektedir. Araçtan çıkan ses Sarman tarafından “korkunç” olarak nitelenmekte, okuyucuda gürültü kirliliğinin istenmeyen bir durum olduğu düşüncesini uyandırmak amaçlanmaktadır.

4.5.e. Radyoaktif Kirlenme

Radyoaktif maddelerin havaya, toprağa, suya karışmasıyla radyoaktif kirlenme ortaya çıkar.

Şüphesiz insan ve tabiata verilebilecek en büyük zarar, nükleer tehditten gelmektedir. Aşırı radyasyona muhatap olmanın ilk anda oluşacak öldürücü etkilerinin dışında, çok uzun süre kanser ve doğumsal eksikler gibi etkiler yapacağı, trajik Hiroşima felaketinden bu yana çok iyi bilinmektedir. Bugün hemen bütün dünyada nükleer gücün enerji şeklinde kullanımı büyük tartışmalar yaratmaktadır. (Göka, 1992: 57)

Doğayı ve insanlığı ciddi biçimde tehdit eden radyoaktif kirlenme, incelediğimiz öykülerde de karşımıza çıkmaktadır.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, toprak kişileştirilmekte, öykünün kahramanı olan Zeynep’le konuşmaktadır. Toprağın Zeynep’e söylediği şu sözler, okuyucuda radyoaktif kirlenme hakkında fikir oluşturmaktadır:

“Hiç durmadan savaşlar çıkardılar, yeni yeni silahlar buldular,” diye sürdürdü sözlerini toprak. Bu silah, patladığı yerdeki bütün canlıları yok ediyormuş. Üstelik bütün bu nükleer bombaları benim bağrımda patlatıp hâlâ denemeler yapıyorlar. Bu tür denemelerin yapıldığı yerlerde çoraklaşıyorum. Sular radyoaktif artıklarla kirleniyor, balıklar ölüyor. Hava ve bulutlar radyoaktif serpintiler taşıyorlar.”

“Ne korkunç!”

“Korkunç tabii. Üstelik bütün bunlardan kendileri zarar görüyorlar. Radyoaktif serpintiler birçok hastalığa yol açıyor. İnsanlar kitleler halinde ölüyor...” (Cengiz, 2010 g: 54)

Aynı eserde toprak; “Bağrımnda nükleer tarlalar oluşturacaklarına, açlık çeken insanlar için yiyecek yetiştirmeliler.” (Cengiz, 2010 g: 62)İfadesini kullanarak nükleer silahların yanı sıra nükleer enerji santrallerine de dikkat çekmekte ve santraller hakkında olumsuz düşünceler uyandırmaktadır.

4.5.f. Uzay Kirliliği

İnsanların çevreye verdikleri zarar dünyayla sınırlı kalmayıp uzaya bile ulaşmıştır. “Doğanın Öfkesi” adlı öyküde, öykünün kahramanı Zeynep ile Yabankazı arasında geçen konuşmada şu şekilde aktarılmaktadır:

“... İnsanların çevrelerini kirletmeleri dünyayla da sınırlı değil. Birçok uydu yapıp uzaya fırlatıyorlar. Uzay şu anda insanların fırlattığı uydularla dolu. “ (Cengiz, 2010 g: 46)

4.5.g. Ormanların Yok Edilmesi ve Çarpık Kentleşme

Dünya ve ülkemiz nüfusunun hızla artmasına paralel olarak doğal kaynaklar da hızla tükenmekte, ormanlar yok olmakta ve yeşilin yerini gri yapılar almaktadır. Tüm insanlığı yakından ilgilendiren bu sorun incelenen eserlerde çeşitli yönleriyle okuyucunun karşısına çıkarılmaktadır.

Yazar bazı öykülerinde ormanların yok edilmesini konu etmiştir.

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküde toprak bağrında yetişen bitkilerin ve ağaçların kesilmesinden yakınmaktadır (Cengiz, 2010 g: 51).

“Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde, fidanlar diğer insanlara süs bitkisi olarak satılmak için sökülmüştür (Cengiz, 2010 a).

Hızlı kentleşme de ormanların yok edilmesinin en önemli sebeplerinden biridir. Yazar, öykülerinde bu sorunu sıkça konu etmiş, ormanların yok edilmesi ve çarpık kentleşmeye dikkat çekmektedir.

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı öyküde, kedinin gözünden kentlerdeki betonlaşma şöyle aktarılmaktadır:

“Üzüntüden karnım ağrıdı. Yemek için biraz ot aradım, bulamadım. Çevreme bakındım. Her taraf taş ve betonla döşenmişti. Evler bulutlara doğru uzanıyordu. “(Cengiz, 2009 a:12)

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı eserde, çocukların oyun alanı olan arsada ağaçlar kesilerek inşaat yapılmıştır. Eserde bu durumdan şöyle yakınılmaktadır:

...Sonbahar geldiğinde inşaat oldukça ilerlemişti. Birbirinin aynısı on katlı sekiz bina, taş bloklar halinde gökyüzüne yükselmişti.

“Adını Cennet Sitesi koymuşlar. Ne cennet ya... Taş blokları. Onları inşa etmek için onca yeşil alanı katlettiler.” Dedi Ayşeül’ün babası (Cengiz, 2007a : 34).

Kentlerde yeşil alanların kalmayışı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. “Başak’ın Çevre Günlüğü “adlı eserde, kentlerde çocukların oyun oynayacağı bir tek alanın bile olmayışı, çocukların dört duvar arasında kalması ele alınmıştır. Öykünün kahramanı Başak ile babası arasında geçen konuşma ile bu durum eserde şöyle aktarılmaktadır:

“ Annem bizi gezmeye götürüyor.”

Babam:

“ Ah, anlıyorum. Sevinmekte haklısınız. Dört duvar arasında hapis gibisiniz. Park yok, bahçe yok... Biz ne şanslı çocuklarmışız meğer. Arsalarda top koşturur, bahçelerde oyun oynardık...” diyerek çok iyi bildiğimiz bir konuşmaya başladı.

Biz, bunları defalarca dinlediğimiz halde, yine de ağzımız açık hayran hayran onun anlattıklarına daldık. “ (Cengiz, 2011 a: 9-10)

Aynı eserde, öykü kahramanlarından birinin “ Şu göklere yükselen kocaman binalar hava akımını kesiyor. “ (Cengiz, 2011 a:31) şeklindeki ifadesi, kentlerdeki betonlaşmaya dikkat çekmektedir.

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öyküdeki şu bölüm de betonlaşmanın artık kent dışına bile taşıtığını göstermekte, çarpık kentleşmeye dikkat çekmektedir:

“Araba, kısa sürede yüksek binalarla çevrili caddeleri arkasında bırakıp kent dışına çıktı. Yollar kalabalıktı. Hava güzel olduğu için herkes kendini dışarı atmıştı. Yollarda, henüz yeşermeye başlayan çimenleri, çiçeklenen ağaçları görmek hepimizi çok mutlu ediyordu. Ama kent dışında bile sıkışık, yüksek binalar yapılmaya başlanmıştı. Bu yüksek, kocaman binaların arasında kalan ağaçların zavallı bir hali vardı.

“Çok çirkin ve plansız bir yapılaşma var buralarda.” Dedi babam.

“Evet. Artık hiç boş yer kalmadı. Son kalan ağaçlar ve korular da bu yapılara kurban edildi. Şu birkaç tanesi nasılsa gözden kaçmış.”

Babasının sözleri üzerine düşünen Başak’ın aklından geçenler, okuyucu için bir uyarı niteliğindedir:

“ Doğrusu çok tatsız bir durum. Bizden sonra gelecek kuşakları düşünüyorum da, bir tek yeşil dala hasret kalacaklar.” (Cengiz, 2011 a: 38- 39)

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı öyküde Ayşegül Sarman’ı sahiplenmiştir, ona bakmaktadır. Sarman, Ayşegül ve arkadaşlarının dostu olmuştur. Pamuk adlı da bir arkadaşı vardır. Mahalledeki arsa, onların oyun alanıdır. Bir gün oyun alanlarındaki ağaçlar kesilir ve bir sitenin inşaatı başlar. Mahallenin çocukları, mahalledeki bu koruluğun inşaatla dönüşmemesi için mücadeleye başlayacaktır.

Eserde Sarman’ın gözlemleriyle durum aktarılmaktadır:

Buldozer kepçeleri hızla toprağa dalıp kocaman bir çayır parçasını koparıırken içimden bir şeylerin koptuğunu duydum ben de. Üzüntüyle, o çayır parçasındaki karıncaları, papatyaları, kelekleri ve öteki böcekleri düşündüm. Hepsini bir anda canavar tarafından yutulmuştu. Kendimi o canlıların yerine koydum. Çok korktum, çok üzüldüm. Ayşegül’ün kucagında büzüldükçe büzüldüm. (Cengiz, 2009a: 27)

Bu bölümde, Sarman’ın yeşilin yok edilmesinden duyduğu üzüntü hissettirilirken, doğanın katledilmesinin pek çok canlının yuvasını da yok etmek demek olduğu vurgulanmaktadır.

Yine öyküde Sarman tarafından aktarılan;

Buldozerler bütün gün çalıştılar. Yeşil yemeye doymuyorlardı. Çayırları, çayırdaki çalılıkları, küçük ağaçları hiç durmadan söktüler, kazdılar. Ağaçlara yuva yapmış kuşların cıvıltıları acı dolu çığlıklara dönüşmüştü. Kuşlar çığlık çığlığa havalanıyor, nereye konacaklarını bilemeden havada dönüp duruyorlardı.

Hepimiz üzüntüyle olanları izlerken birden Şebnem heyecanla bağırdı:

“Hey! Şu gelene bakın, şu gelene!”

Hepimiz onun parmağıyla gösterdiği yere baktık. O zaman, kendini her nasılsa canavarın ağzına gitmekten kurtarmış bir kaplumbağanın geldiğini gördük. Kaplumbağacık, belki de yaşamının en hızlı adımlarını atarak, kendini tehlike alanından kurtarmaya çalışıyordu. (Cengiz, 2007 a: 28)

şeklindeki bölümde, buldozerler yeşil yiyen ve hayvanları yok etmeye çalışan bir canavara benzetilmiştir.

Eve geldiğimizde ikimiz de çok üzgündük. Ayşegül, o akşam yemek yemedi. Benim de hiç iştahım kalmamıştı. O gece kulağımdan sökülen ağaçların çatırtısı, böceklerin, çiçeklerin, kuşların çığlıkları, umutsuz haykırıları gitmedi (Cengiz, 2007 a: 30).

Alıntılanan tüm bu bölümlerde, ağaçların kesilmesinin öykü kişileri için çok önemli ve çok üzücü bir durum olduğu görülmektedir. Ağaçların yok edilmesinin hafife alınamayacak ve mücadele etmeyi gerektirecek kadar önemli bir sorun olduğu sezdirilmektedir.

“ Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde, küçük çam fidanını kentle ilgili gözlemleri aktarılırken yüksek binalara ve kentlerdeki betonlaşmaya vurgu yapılmaktadır:

“ Gördüğü her şey onu şaşırtıyordu: Yüksek binalar, gürültüler ve pis dumanlar çıkararak vızır vızır geçip giden arabalar...” (Cengiz, 2010 d:16)

Eserde, küçük çam fidanı yılbaşı ağacı olarak kullanıldıktan bir süre sonra saksısından sökülüp çöpe atılmak üzere Kapıcı Osman Efendi'ye verilir. Kapıcı Osman Efendi küçük çam fidanına şunları söylemektedir:

“ Keşke seni dikecek biraz toprağım olsaydı. Ben seni yaşattırdım. Ama apartmanın her yeri beton. Bir karış toprak yok ki çevremde...” (Cengiz, 2010 d: 38)

Osman Efendi'nin bu sözleri de kentlerde neredeyse bir karış bile toprak parçası kalmayacak kadar ciddi bir betonlaşma sorunu olduğunu sezdirmektedir.

Yazar, öykülerinde kentlerde karşılaşılan başka sorunlara da değinmektedir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğu ve taşıt kalabalığı da yakın çevremizde sorunlara sebep olmaktadır.

Başak'ın Çevre Günlüğü adlı öyküde, bu durum şöyle aktarılmaktadır:

Duraktan ayrılarak yaya kaldırımından yürümeye başladık. Ama bir süre sonra yürüyüşümüz oldukça zorlaştı. Yolun kenarındaki mağaza ve dükkânların önüne arabalar park edilmişti. Onların arasından yürümeye çalışan insanlar birbirine çarpıyordu. Bir ara hızla yürüyen bir adamın kolu çantama çarptı. (2011 a: 5)

Aynı eserde, bir taksi şoförünün ;” Çok araç var. Trafığe her gün yeni araçlar çıkıyor. Hem yollar tıkanıyor hem de çevre kirliliğine neden oluyor. Buna bir önlem almak gerek.” (Cengiz, 2011 a:31) şeklindeki sözleri de kentlerdeki trafik sorununa dikkat çekmektedir. Eserde, toplu taşımacılığın gerekliliği; “Toplu taşımacılık gerek

büyük kentlerde.” Dedi babam” (Cengiz, 2011a: 31) ifadesi ile düşündürölmek istenmiştir.

“Kente Gelen Çam Ağacı” adlı eserde de kentlerdeki trafik sıkışıklığı da dikkat çeken kent sorunları arasındadır. Eserde konuyla ilgili bölüm şu şekildedir:

“ Bir süre sonra deniz kıyısından ayrılıp kentin içine girdiler. Burada trafik tıkanmıştı, arabalar ağır ağır ilerliyordu. Küçük Çam, acı acı düşünüp içini çekti. Burada, bu alışık olmadığı çevrede ne yapacaktı. (Cengiz, 2010 d: 20)

Eserlerde, ormanların yok edilmesi ve çarpık kentleşme işlenirken, bu konuda alınması gereken önlemler ve öneriler de sunulmaktadır.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykünün baş kişisi olan Zeynep’le dost olan, deniz, toprak, balık ve martı, Zeynep’e insanların doğa için yapabileceklerini anlatmaktadır. Bu öneriler arasında; ağaçların kesilmemesi, ağaçlandırma çalışmalarının yapılması, orman yangınlarının önüne geçilmesi, keçi gibi hayvanlara dikkat edilmesi önerilmektedir. Eserdeki bu bölüm şöyledir:

“Ağaçlar düşüncesizce kesilmemeli. Kesilen her yaşlı ağacın yerine en az on genç fidan dikilmeli. Ağaç dikme kampanyaları, yılda yalnız bir hafta olmamalı. Her zaman, her yere ağaç dikilmeli.”

“Tarla açmak için ağaç kesimine, orman yangınlarına son verilmeli. Ormanlık bölgelerde keçi gibi hayvanlara dikkat edilmeli.”

“ Kentlerde yeşil alanlar, parklar çoğaltılmalı. Bilinçsizce beton yapılaşma önlenmeli.” (Cengiz, 2010 g: 61)

“Damlacık” adlı öyküde de , iki su damlası arasında geçen konuşma da ağaçların önemini vurgulamakta, bol bol ağaç dikmenin gerekliliği anlatılmaktadır:

“Demek orman çok önemli. Öyleyse neden her yeri orman haline getirmiyorlar? Herkes bol bol ağaç dikse ya...”

“İnsanlar ormanın yararlarını biliyorlar. Ama yine de bazı kişiler ağaçları kesiyorlar. “ (Cengiz, 2010 a: 40)

4.5.ğ. Doğal Kaynakların Tükenmesi

Doğal kaynakların tükenmesi, önemli çevre sorunlarımızdan bir diğeridir. Yazar, pek çok sorunun yanı sıra bu konuya da dikkat çekmekte, öykülerinde doğal kaynakların gittikçe tükendiğini söylemektedir.

“Doğanın Öfkesi” adlı eserde, öykü kahramanı Zeynep ile ailesi arasında geçen konuşmada, insanların doğayı acımasızca yok ettikleri, doğadan sürekli bir şeyler alıp doğaya hiçbir şey vermedikleri, bir gün tüm kaynakların tükeneceği söylenmektedir. Zeynep’in babası tarafından sarf edilen; “Kim bilir? Ben en çok çocuklar için üzülüyorum.” (Cengiz, 2010 g: 8) Sözleri okuyucuyu doğanın gelecekteki hali konusunda düşündürmektedir.

Enerji kaynaklarının gün geçtikçe tükenmesine alternatif olarak, doğal ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması önerilmektedir. Yazar, eserlerinde yenilenebilir enerji kaynakları, aynı zamanda doğaya zarar vermediği için tercih edilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu durum “Doğanın Öfkesi” adlı öyküde şöyle yansıtılmaktadır:

“ Bilim teknik ilerlerdi. Üstelik, insanlar çevreyi kirletmeyecek yeni enerji kaynakları da buldular. Bunlardan biri de güneş enerjisi (Cengiz, 2010 g: 59).

Aynı eserde, Zeynep ile konuşan toprak da yer altı kaynaklarının kullanımı konusunda okuyucuyu düşündürmektedir. Öyküdeki bu bölüm şöyledir:

“ Bilim ve teknik, insanların esenlik ve mutluluğu için kullanılmalı. Maden kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirilmeli.” (Cengiz, 2010 g: 61)

Yazar, öykülerinde tüketim ile doğa arasında da bağ kurmaktadır. Yalnızca enerjinin değil, her türlü maddi tüketim, doğaya zarar vermektedir. Öyküler, okuyucuyu bu konuda düşündürerek tasarrufa yöneltmektedir.

Özellikle “Çiçek ile Kirlikara” adlı öykü tüketim ile doğa arasındaki ilişki konusunda düşündürücüdür. Öyküde, temizliğiyle ve güzelliğiyle bilinen, insanların huzur ve mutluluk içinde doğayla iç içe yaşadığı “Güneşli Ada”ya gelen Kirlikara, adanın her yerine fabrikalar kurar. Televizyonun da yardımıyla insanları, çıkan her

ürünü almaya özendirmekte, insanların tüketme isteğini körüklemektedir. Daha çok tüketim ise; fabrikaların daha çok çalışmasını, doğanın daha hızlı yok edilmesini beraberinde getirmektedir. Bir süre sonra ada halkı, daha çok tüketen ve mutsuz insanlara dönüşmektedir. Öyküde bu durum şöyle aktarılmaktadır:

İnsanlar, renk renk eşyaların büyüüne kapılmışlardı. Sonunu düşünmeden alışveriş ediyorlar, sürekli yeni bir şey alıyorlardı. Kirlikara, mallarının tanıtımını çok iyi yapıyordu. Adadaki herkes Kirlikara'nın büyüü kutusundan almıştı. Büyüü kutuda her akşam, o malların güzelliğini, yararını anlatan konuşmaları, görüntüleri izliyorlardı. (Cengiz, 2007a : 22)

Öyküde, hızlı tüketim, artan fabrikalar, adanın yüzünü değiştirmekte, çevre sorunlarını gittikçe artan bir hızla artırmaktadır:

Kirlikara'nın fabrikaları durmadan çalışıyordu. Bacalarından gökyüzüne sürekli kapkara dumanlar salıyor, borularından denize kara, pis kokulu bir sıvı akıyordu. Kısa sürede Güneşli Ada'nın masmavi göğü kapkara oldu. Denizi kirlendi. Kıyılarda yaşayan balıklar ve denizaneleri öldü, birçoğu açık denizlere göç etti (Cengiz, 2007 a: 37).

Yenilenemez kaynakların tükenmelerinin önlenmesinde en sağlıklı yollardan birisi, çöp ve diğer atıkları geriye kazanmaktır. Yeniden kazanma enerji ihtiyacını azalttığı gibi çevre kirlenmesini de büyük ölçüde önler (Göka, 1992: 62). Doğanın ve doğal kaynakların tükenmesini yavaşlatacağı ve çevre kirliliğini azaltacağı için geri dönüşüm önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır. Toplumumuzda da önemi yavaş yavaş fark edilen bu konu, incelediğimiz öykülerde işlenmekte, okuyucuya bu konuda duyarlık kazandırılmaya çalışılmaktadır.

“Kente Gelen Çam Ağacı” adlı öyküde öykü kişilerinden Ali ve Nuri isimli iki çocuk cam, kâğıt ve demir toplayıp satmakta, okul harçlıklarını çıkarmaktadır. Öyküde geri dönüşüm konusundan doğrudan bahsedilmemiş olsa da, artık işe yaramayan; cam, kâğıt ve demirin toplanarak yeniden değerlendirilebileceği konusunda fikir vermektedir.

“Bir Kedinin Günlüğü” adlı öyküde de cam şişelerin geri dönüşüm kumbaralarına atılarak yeniden değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır.

Öykü kahramanı Sarman adlı kedi şunları anlatmaktadır:

Tekir ve ben karnımızı bir güzel doyurduk. Çöplerin biraz ilerisinde yalanıp temizlenmeye başladık. Tam o sırada, kulağımızın dibinde patlayan bir şişenin şangırtısıyla yerimizden sıçradık. Yukarıdan birisi şişe atmıştı çöpe. Neyse ki şişe kırıkları bir yerimize gelmedi. Bizim gibi çöplükteki bütün kediler kaçtılar.

Oradan geçen bir adam öfkeyle söylendi.

“ Hiç çöpe şişe atılır mı? Böylece yok olup gidecek. Oysa şişe kumbaralarına atılsa yeniden cam yapıp değerlendirilebilirdi...” (Cengiz, 2009 a: 8)

“Doğanın Öfkesi” adlı öyküde de öykünün Zeynep adlı kahramanı ile deniz konuşmaktadır. Deniz, kirlilikten yakınmaktadır. Zeynep’in ;” İnsanlar çöplerini niye denize atarlar ki? Onları başka bir biçimde yok edemezler mi?” sorusuna şöyle cevap vermektedir:

“Ederler tabii. Neden yok etmesinler ki? Çöpleri toplamanın, zararsız hale getirmenin bir çok yolu var. Bu konuda görevli kuruluşlar var. Herkes çöpünü denize atmıyor....” (Cengiz, 2010 g: 30)

Öykülerde, çevre sorunlarının çözülmesi için sunulan öneriler ve alınacak tedbirlerle ilgili bölümler çalışmamızda incelenmişti. Eserlerde okuyucuya sezdirilen çevre sorunları için alınacak diğer tedbir ve önerilerden bir diğeri ise ; çevre sorunları konusunda insanları bilinçlendirmektir. “ Doğanın Öfkesi” adlı eserde doğa, Zeynep’e doğa için yapılabilecekleri şöyle anlatmaktadır:

“Öncelikle doğayı böylesine yok etmekle, kendilerine ve çocuklarına nasıl bir kötülük ettiklerini, çocuklarını nasıl bir geleceğin beklediğini insanlara bıkmadan, usanmadan anlatmak. Doğanı korunması için gerekli önlemlerin neler olduğunu öğrenmek.” (Cengiz, 2010 g: 58)

“Başak’ın Çevre Günlüğü” adlı öyküde de basın, eğitimcilerin ve sivil toplum örgütlerinin çevre sorunlarını işlemelerini, bu konuda çalışmalar yapmalarını önermektedir. Eserde, babası Başak’a şunları söylemektedir:

“Bu konunun önemi yaygın olarak insanlara anlatılmalı. Basın, eğitimciler bu konuları işlemeli. Bizim dernek de bu konuda çalışmalar yapıyor. Umarım başarılı oluruz...” (Cengiz, 2011 a: 25)

Çevredeki pek çok sorunun asıl sebebi insandır; çünkü doğa insanların eylemleriyle kirlenmekte, bozulmakta ve yok olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çevre sorunlarından biri de aslında insanların bu konuda bilgisiz ve bilinçsiz olmasıdır. Bu durum, “Doğanın Öfkesi” adlı kitapta şöyle aktarılmaktadır:

“(..) Biz insanlar binlerce yıldır doğayı hep kullanıyoruz. Ondan birçok şey alıyor, ona hiçbir şey yapmıyoruz. Bir sürü toplantı, konferans düzenleniyor. Sonuç yine aynı.” (Cengiz, 2010 g: 8)

Eserden alınan bu ifade, aynı zamanda okuyucuyu, insanların doğa üzerindeki etkisi konusunda düşündürerek bireysel sorumluluğa vurgu yapmakta, okuyucunun çevreye karşı sorumluluğunu hissettirmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Gülsüm Cengiz tarafından kaleme alınan ve “Tomurcuk Kitaplar” adlı bir seri ile yayınlanan yirmi kitaptan on sekiz tanesinin öykü türünde olduğu belirlenmiş ve bu on sekiz öykü kitabı incelenmiştir. Gülsüm Cengiz'in bu öykülerinin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirme açısından incelenmesi sonucunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. İncelenen öykülerde etrafımızda sıkça gördüğümüz ya da göremediğimiz pek çok hayvan hakkında bilgiler verilmekte, okuyucunun çeşitli hayvanların yaşam alanları, beslenme biçimleri, üreme biçimleri, fiziksel özellikleri, yaşam şekilleri, doğadaki işlevleri, beslenme zincirindeki yerleri, insanlar ve doğa açısından işlevi vb. konulardaki bir takım bilgileri dolaylı olarak kazanması sağlanmaktadır.

2. Kahramanı bir hayvan olan öykülerde, okuyucunun ilgili hayvanla empati kurması sağlanmakta, hayvanların karşılaştığı zor durumlar sezdirilerek okuyucuda hayvanlara karşı acıma ve koruma duygusu yaratılmaktadır. Sokak hayvanlarının karşılaştığı zor durumları eserler yoluyla sezen okuyucu etrafındaki hayvanlara karşı daha duyarlı olacaktır.

Eserlerde, çevre sorunlarının hayvanlara olan etkilerine de yer verilmektedir. Pek çok hayvanın hava, toprak, su vb. kirlilik türlerinden etkilendiği, hatta bazı

türlerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu hissettirilmektedir. Hayvanlara karşı duyarlık kazanan okuyucu, çevreye etki ederken hayvanları da düşünecektir.

3. Kahramanı insan (genellikle çocuk) olan öykülerde, kahraman ile hayvan arasındaki dostluk ve yardımlaşma örneği, okuyucuya hayvan sevgisi kazandırmayı amaçlamaktadır. Hayvanlarla insanların doğada birbirinden ayrı olmadığı, aynı dünyada yaşayan bu iki farklı türden canlının birbirini etkilediği hissettirilerek hayvanlara karşı duyulan sorumluluk artırılmaktadır. İnsan hayvan dostluğu vurgulanmaktadır.

4. Öyküler; çeşitli ağaç, bitki ve çiçek türlerinin okuyucu tarafından tanınmasına katkı sağlamaktadır. Öykülerde geçen ağaç, bitki ve çiçek isimleri okuyucunun bu isimlere aşina olmasını sağlamakta, çeşitli betimlemeler çocuğun çevresinde görebileceği bazı bitki, ağaç ve çiçekleri tanımaya yardımcı olmaktadır.

5. Eserlerde bitkilerin ve ormanların; doğaya ve insana olan yararları anlatılmaktadır. Ormanların; hava kirliliğinin, sel baskınlarının, toprak kaymalarının önlenmesinden hayatımıza kattığı güzelliğe; insanların beslenmesinden hayvanların barınmasına kadar pek çok işlevi ve önemi dolaylı olarak aktarılmaktadır.

6. Kahramanı bitkiler ve ağaçlar olan öyküler yoluyla okuyucuda yeşile karşı sevgi duygusu geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Öykülerde çocuk kahramanların yeşilin yok olmasından duyduğu üzüntü, yeşili korumak için gösterdiği çabalar, ağaçlandırma yapımları gibi anlatılar okuyucuya örnek olarak okuyucunun orman sevgisi geliştirmesine ve ormanı koruma ve ağaçlandırma çalışmalarının önemini hissetmesini sağlamaktadır.

7. Yazar, öykülerinde çeşitli doğa olaylarına ve coğrafi şekillere yer vererek okuyucunun bilgi dağarcığına katkıda bulunmaktadır. Eserlerde yağış biçimleri, akarsu, göl, suyun yeryüzünde dolaşımı gibi konular yer almaktadır.

8. Yazar, incelenen öykülerin tümünde doğanın insan ve canlılar için önemini işlemektedir. Hayatımızı sürdürmek için ihtiyaç duyduğumuz oksijenin, suyun, besinlerin, kullandığımız eşyaların; aslında etrafımızdaki her şeyin bize doğanın bir

armağanı olduğunu sezdirmektedir. Doğanın insandan, insanın doğadan ayrı düşünülemeyeceği, doğanın bizim dostumuz olduğu, insanın da doğanın dostu olması gerektiği hissettirilerek çocukta doğa sevgisi gelişimine katkı sağlanmaya ve farkındalık geliştirilmeye çalışılmıştır.

9. Eserler, günümüzde önemli çevre sorunları ile karşı karşıya olduğumuzu öykülerin akışı içinde vurgulamakta, bu sorunların dünyayı hızla yok ettiği ve insanoğlunu tehdit ettiğini sezdirmektedir. Eğer bir şeyler yapılmazsa gelecek nesillerin daha da zor durumlarla karşı karşıya kalacağı vurgulanmakta, okuyucuda bilinç oluşturulmaktadır.

10. Öykülerde hava kirliliğinin çevre sorunlarından biri olduğu, bunun nedenleri, insana ve diğer canlılara etkileri, alınacak önlemler ve bireysel olarak yapabileceğimiz katkılar sezdirilmektedir.

11. Öykülerde su ve deniz kirliliğinin önemli çevre sorunlarından biri olduğu, vurgulanmaktadır. Eserlerde, bu sorunun deniz canlılarının yok olmasına neden olduğu, başka hayvanlara zarar verdiği, insan sağlığını olumsuz etkilediği, akarsu ve göllerin kurummasına neden olduğu gibi sonuçlara ulaşılmaktadır.

Suyun tüm canlıların hayat kaynağı olduğu vurgulanırken, su kirliliğinin nedenleri ve bu sorunun giderilmesi için alınabilecek önlemlere dikkat çekilmektedir.

12. Öykülerde toprağın canlılar için yaşamsal değeri vurgulanırken toprak kirliliğine de dikkat çekilmektedir. Eserlerde toprak kirliliğinin nedenleri, canlılara etkileri ve alınabilecek önlemler sezdirilmektedir.

13. Gürültü kirliliğinin de çevremizde, özellikle kentlerde karşılaşılan önemli bir çevre sorunu olduğu eserlerden çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır. Öyküler, gürültü kirliliğinin nedenleri hakkında da fikir vermektedir. Gürültü kirliliğinin yaşam kalitesini düşürdüğü, kitlesel ve bireysel bazı önlemlerle bu sorunun azaltılabileceği vurgulanmaktadır.

14. Öyküler, radyoaktif kirlenmenin doğayı ve hayatımızı tehdit eden önemli çevre sorunlarından biri olduğuna dikkat çekmektedir.

Nükleer silahlardan bahsedilerek hem savaşa eleştirel biçimde yaklaşılmakta hem de savaşların ve nükleer silahların insan yaşamını ve doğayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı hissettirilmektedir. Yazar, doğayı insanlığın zararı için değil yararı için kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

15. Öyküler, çarpık kentleşmenin önemli çevre sorunlarından bir diğeri olduğuna dikkat çekmektedir. Yazar, orman arazilerinin yok edilmesinin, betonlaşmanın, nüfus ve taşıt yoğunluğunun, pek çok kirlilik türünün bilinçsiz kentleşmeden kaynaklandığını sezdirmektedir. Bilinçsiz kentleşmenin bireylerin hayatını direkt etkilediğine ve yaşam kalitesini düşürdüğüne dikkat çekilmektedir.

16. Öyküler doğal kaynakların tüketilmesi sorununa dikkat çekmektedir. Enerji kaynaklarının tükeneceği, doğadan faydalanırken bilinçli davranılması gerektiği sezdirilmektedir.

17. Öykülerde, uzay kirliliğine dikkat çekilmektedir.

18. Öyküler, geri dönüşümün doğayı ve doğal kaynakları korumada önemli olduğunu okuyucuya hissettirmektedir. Okuyucu tüketim yaparken daha dikkatli olmaya, tüketimden çok kazanıma odaklı olmaya sevk edilmektedir.

19. Öyküler, doğadaki tüm sorunların nedeninin aslında insanoğlu olduğuna işaret etmektedir. Doğaya düşüncesizce zarar veren insanoğlunun, doğa için bir şeyler yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Okuyucu, dolaylı olarak doğayı ve gelecek nesilleri düşünmeye, duyarlı olmaya davet edilmektedir.

Öykülerdeki kahramanların doğaya olan sevgisi ve duyarlılığının yanı sıra bu kahramanların çevre sorunları karşısında duyduğu üzüntü ve yeri geldiğinde verdikleri mücadele okuyucu için örnek oluşturmaktadır. Öyküler doğayı korumanın ve gerektiğinde doğa için mücadele vermenin gerekliliğini hissettirmektedir.

Öyküler okuyucuya şu mesajı vermektedir: Her şey insanın elindedir.

20. Gülsüm Cengiz'in Tomurcuk Kitaplar Serisinde yer alan kitaplar; çocuk gerçekliğini yansıtan, çocuğa görelilik ilkesine bağlı ve çocuklarda okuma zevki yaratan eserlerdir. Dizideki; "Doğum Günü Armağanı" ve "Evdeki Altınlar" adlı

kitaplar okuma sevgisini, “Kayıp Sözcükler” ise Türkçe konusunu işlemektedir. Bu iki kitap dışındaki on beş kitap ise, doğa sevgisini eğlenceli bir dille işleyen, çevre eğitimi için son derece verimli edebiyat kaynaklarıdır.

5.2. Tartışma ve Öneriler

Çocuk okuduğu yapıtlarla kendini geleceğe hazırlar. Okunan yapıtların kişi üzerinde olumlu ve olumsuz sonuçları olduğu bilinmektedir. Hazırlanan çocuk kitapları, çocuğa yaşadığı çevreyi, insanları ve hayatı tanmasına hizmet etmeli, çocuğa istendik davranışlar kazandırmalıdır.

Günümüzün önemli sorunlarından biri de çevre kirliliğidir. Bireylerin çevrelerini tanımaları, korumaları ve doğaya ve çevreye karşı duyarlı olmaları beklenmektedir. Çevre eğitiminin gittikçe artan önemi de bunu göstermektedir. Bu yüzden eğitimde önemli rol oynayan çocuk kitaplarının da doğa sevgisi ve çevre bilinci kazandırmada etkili olması beklenmektedir.

Yaptığımız çalışmada, çalışma evreni kapsamında belirtilen eserler bu yönden incelenmiş, belirtilen görevleri yerine getirdiği tespit edilmiş, bu eserlerin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci oluşturabileceği sonucuna varılmıştır. Gülsüm Cengiz’in “Tomurcuk Kitaplar” serisindeki öykülerinin çocukta çevre bilinci ve doğa sevgisi kazandırma yönünde kullanılabileceği görüşünderiz.

Eğitimin görevi, bireyin etrafında, gelişmesinin her aşamasında, istendik tepkileri ve umulan değişimleri en iyi biçimde oluşturabilecek bir çevre düzenlemek olduğuna göre, eğitimciler, çocukların öğrenim yaşantılarının zenginleştirilmesi konusunda titizlik göstermelidir.

Öğretmenler, Türkçe öğretimini tek kaynakla sınırlamamalı, sanatçılar tarafından çocuklar için yazılmış yapıtlar da birer öğretim aracı olarak kullanılmalıdır. Bu noktada, çocuğa kitap sunulması da yeterli değildir, çocuğa sunulan kitaplar eğitsel boyut ve değer kazandıran kitaplar olmalıdır.

Bu çalışmanın öğretim aracı olarak yazınsal ortamların kullanılması konusunda eğitimcilerle yol gösterecek bir çalışma olduğu kanısındayız.

Yapılan bazı çalışmalar, öğrencilerin çocuk kitaplarına yönelik tutumlarının, ders kitaplarında yer alan metinlere karşı tutumlarından daha olumlu olduğunu göstermiştir. Bu da Türkçe öğretiminde ve yazınsal kültür oluşturmada, çocuk yazınından faydalanılması gerektiğini göstermektedir. Bu çalışmanın, Türkçe öğretiminde ve yazınsal kültür oluşturmada ilköğretim öğrencilerine metin seçimi konusunda uygulanabileceği düşünülmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan genel amaçlardan bazıları şu şekilde belirtilmektedir: “Türk ve dünya kültürü ve sanatına ait eserler aracılığıyla milli ve evrensel değerleri tanımaları; hoşgörölü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri; milli, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2006:4) Programın bu amaçlarına uygun olarak, Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler, Türkçe Öğretimi açısından olduğu kadar eğitim açısından da önem taşımaktadır. Uygulanmakta olan programa bağlı olarak Türkçe ders kitaplarında metinler, temalar içinde sunulmaktadır. Yaptığımız çalışmada ulaşılan sonuçlar, İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan “sağlık ve çevre”, “dünyamız ve uzay” temalarında yer alacak metinlerin seçiminde uygulanabilir.

KAYNAKÇA

A. Araştırmaya Konu Olan Eserler

Cengiz, G. (2010 a). **Damlacık**. 8. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 b). **Arı ile Papatya**. 8. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 c). **Bir Dilim Ekmek İçin**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 d). **Kente Gelen Çam Ağacı**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 e). **Kuşlar Kralı Kim Olacak?**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 f). **Bıcırık**. 5. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2009 a). **Bir Kedinin Günlüğü**. 4. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2007 a). **Çiçek ile Kirlikara**. 7 Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 g). **Doğanın Öfkesi**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 h). **Taş Devrine Yolculuk**.6. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2011 a). **Başak'ın Çevre Günlüğü**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

Cengiz, G. (2010 ı). **Hayvanlarla Konuşan Çocuk**. 7. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

- Cengiz, G. (2010). **Evdeki Altınlar**. 4. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.
- Cengiz, G. (2009). **Doğum Günü Armağanı**. 5. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.
- Cengiz, G. (2008 a). **Sarman'ın Serüvenleri**. 2. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.
- Cengiz, G. (2009 b). **Herkesin Bir İşi Var**. 2. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.
- Cengiz, G. (2008 b). **Nerede Bu Çocuklar?**. 2. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.
- Cengiz, G. (2010). **Kayıp Sözcükler**. 5. Basım. İstanbul: SAY Yayınları.

B. Araştırmada Yararlanılan Diğer Kaynaklar

- Akbayır, S. Ve Şahin, Ş. (2005). Yaş Gruplarına Göre Çocuklar İçin Edebiyat. **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. Sayı 104-105.(Ağustos-Eylül 2005).
- Alangu, T. (1965). **Çocuk Kitapları Üstüne**. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası.
- Alış, S. ve Oğuzoğlu, Y. (2005). Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemini ve Gerekliliğini Artıran Etmenler. [http://home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/egitim/htmpdf/2005-18\(2\)/egt18\(2\).htm](http://home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/egitim/htmpdf/2005-18(2)/egt18(2).htm) (5 Mayıs 2012)
- Alver, K. (2005). Çocuk ve Edebiyat. **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. Sayı 104-105.(Ağustos- Eylül 2005).
- Arı, R. (2008). **Eğitim Psikolojisi: Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Atasoy, E.B(2006). **Çevre İçin Eğitim: Çocuk Doğa Etkileşimi**. Bursa: Ezgi Kitabevi
- Dilidüzgün, S. (1996). **Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Erden, M. Ve Akman, Y. (2011). **Eğitim Psikolojisi: Gelişim- Öğrenme- Öğretme.** Ankara: Arkadaş Yayınları
- Ergin, H. , Yıldız, A. (2010). **Gelişim Psikolojisi.** Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gander, M. J., Gardiner, H.W. (2004). **Çocuk ve Ergen Gelişimi.** 5.Basım. Ankara: İmge Kitabevi.
- Göka, E., Aile Araştırma Kurumu.(1992). **Çocuk ve Çevre.** Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Gülsüm Cengiz Dosyası. (1998). **Cumhuriyet Kitap.** Sayı 414.(22 Ocak 1998).
- Gültekin, A., Koşmak, F., Üyümez, B., Bölükmeşe, E. (Ed.). (2010). **Şiirin Rüzgârına Masal Kuşunun Kanadında: Çocuk ve Gençlik Yazınında Gülsüm Cengiz Sempozyumu.** Eskişehir: Morpa Yayınları.
- Güney, E. (2002).**Türkiye Çevre Sorunları, Doğal ve Kültürel Ortam Bozulması. İstanbul: Çantay Kitabevi**
- İnanç, N. Ve Kurgan, E. (2000). **Çevre Eğitimi ve Halkın Bilinçlendirilmesi. V. Uluslar arası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu.**(2000). Ankara.
- Karasar, N. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.**19. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (1982). **Edebiyat ve Eğitim.** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları
- Keleş, R. Ve Hamamcı, C. (2002). **Çevrebilim.** 4.Basım.Ankara:İmge Kitabevi
- Kıbrıs, İ. (2006). **Çocuk Edebiyatı.** Ankara: Tek Ağaç Yayınları
- Kuzu, T. (2008). Aytül Akal'ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme. <http://www.sosyalbil.Selcuk.edu.tr/sos-mak/articles/2008/19/TKUZU.PDF> (5 Mayıs 2012)
- Oğuzkan, F. (1977). **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı.** Ankara: Kadioğlu Matbaası.

- Özdemir, E. (1981). **Yazı ve Yazınsal Türler**. İstanbul: Karacan Yayınları
- Özdemir, O.(2007). Yeni Bir Çevre Eğitimi Perspektifi: “Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitim.”. **Eğitim ve Bilim Dergisi**. Sayı 145.(Temmuz, 2007).
- Özoğul, S.,Ç.(1993).**Yaygın Eğitim Düzeyinde Çevre İçin Eğitim, Çevre Eğitimi**. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Sever, S. (2002). **Çocuk ve Edebiyat**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Şirin, M. R. (2000).**99 Soruda Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- TC Çevre Müsteşarlığı. (1990). **Türkiye Çevre Eğitim ve Öğretimi Ulusal Çevre Stratejisi ve Uygulama Planları Semineri**. Ankara.
- TC Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.(2006). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Tosun, N. (2005). Çocuk Hikayeleri. **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. Sayı 104-105.(Ağustos- Eylül 2005).
- Yalçın, A. Ve Aytaş, G. (2003). **Çocuk Edebiyatı**. 2. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları
- Yardımcı, M. Ve Tuncer, H. (2002). **Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**. 2.Basım.Ankara: Ürün Yayınları
- Yavuzer, H. (1994). **Çocuk Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Yetim, A.(2007). **Ayla Çınaroğlu'nun “Korudaki Komşular” Dizisi Öykülerinde İnsan- Doğa Çatışması**. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Ayla Çınaroğlu Sempozyumu.(17-19 Ekim 2007). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Zengin, A. Y. (2002). **Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**. 2. Baskı, Ankara: Bizim Büro Yayınevi